İmam Hatip Lisesi'nde Eğitim Gören Gençlerin Okul Tercihlerini Etkileyen Faktörler*

Halil AYDINALP*
Esra Nur ERİKOĞLU**

Öz

Araştırma İmam Hatip Liseleri'nde okuyan öğrencilerin tercih sebeplerini çok faktörlü bir zeminde ele almaktadır. Dolaylı gözlem metodu olarak araştırmada anket tekniği kullanılmıştır. İstanbul'da dört ilçede ve beş İmam Hatip Lisesi'nde toplam 600 öğrenciyle saha araştırması yapılmak suretiyle araştırma hipotezleri test edilmiştir. Faktör analizi sonucu yedi faktörlü İmam Hatip Lisesi tercih ölçeği oluşturulmuş ve bu ölçeğe dayalı olarak tercihlerdeki farklılaşmalar tespit edilmiştir. Tercih faktörleri aile, sosyal çevrenin yönlendirmesi, öğretmen, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme, üniversite sınavlarına hazırlık imkânları ve kariyer, din hizmetleri eksenli kariyer ile okulun fiziki ve kültürel ortamıdır. Tercihlerde en etkili faktörler "dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme" ve "aile" olarak tespit edilmiştir. Tercihlerde yine ekonomi hariç cinsiyet, sınıf kademesi ve tercih edilen üniversiteye göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İmam Hatip Liseleri, Öğrenci Tercihleri, Tercih Faktörleri.

Factors Affecting School Preferences of Young People Studying In Imam Hatip High School

Abstract

This research aims to outline the reasons why students studying at Imam Hatip High Schools have preferred these schools. The survey technique was used in the research as an indirect observation method. Research hypotheses were tested by conducting field research with 600 students in four districts and five Imam Hatip High Schools in Istanbul. As a result of a factor analysis, the seven-factor Imam Hatip High School preference scale was created and differences in preferences were determined based on this scale. Reasons for preference are family desires, social environment, teacher qualifications, religious value education and religious socialization, university exam preparation opportunities and career potentials, religious services-based career possibilities and the physical and cultural environment of the

* **Makale Gönderim Tarihi**: 25.07.2020 **Makale Kabul Tarihi:** 16.11.2020
Bu çalışma Esra Nur Erikoğlu'nun yüksek lisans çalışmasından dönüştürülmüştür.
* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı
Prof. Dr., Marmara University Faculty of Divinity, Department of Sociology of Religion halilaydinalp@hotmail.com ORCID: 0000-0002-1907-868X
** Öğretmen, Gaziosmanpaşa Anadolu İmam Hatip Lisesi, İstanbul
Teacher, Gaziosmanpaşa Anatolian Imam Hatip High School, Istanbul esranurerikoglu@hotmail.com ORCID: 000-0003-3487-2459

school. The most influential factors in preferences were found to be "family" and "learning religious values and religious socialization". Significant meaningful differences were found in preferences according to gender, grade level and university choices and unmeaningful differences were found regarding economic background.

Keywords: Imam Hatip High Schools, Student Preferences, Preference Factors.

Özet

Araştırma İmam Hatip Liseleri'nde okuyan öğrencilerin tercih sebeplerini çok faktörlü bir zeminde ele almaktadır. Dolaylı gözlem metodu olarak araştırmada anket tekniği kullanılmıştır. Araştırma hipotezleri İstanbul'da dört ilçe ve beş İmam Hatip Lisesi'nde 600 öğrenciyle yapılan saha araştırmasında test edilmiştir. Faktör analizi sonucu yedi faktörlü İmam Hatip Lisesi tercih ölçeği oluşturulmuş ve bu ölçeğe dayalı olarak tercihlerdeki farklılaşmalar tespit edilmiştir. Tercih faktörleri aile, sosyal çevrenin yönlendirmesi, öğretmen, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme, üniversite sınavları hazırlık imkânları ve kariyer, din hizmetleri eksenli kariyer ile okulun fiziki ve kültürel ortamıdır. Tercihlerde en etkili faktörler "dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme" ile "aile" olarak bulunmuştur.

İmam Hatip Liseleri, kapanma noktasından sınavla öğrenci alan bir noktaya ulaşan ve üzerinde siyasi tartışmaların eksik olmadığı inişli çıkışlı tarihi serüveniyle dikkat çeken eğitim kurumlarıdır. Talep yetersizliği ile talep patlaması arasında gidip gelen bu okulların tercih edilme süreci tarihsel olarak hep zamanın ve siyasetin gölgesinde şekillenmiştir. Bu anlamda muhafazakâr karakterini büyük oranda koruyan Türk toplum yapısında, mevcut siyasi otoritenin İslamcı eğilimlerinin de bir tezahürü olarak, özellikle son dönemde İHL'lerin yatay olarak genişlediği görülmektedir. Araştırma bu yatay genişleme süreci içinde modern İHL'lerin tercih sebeplerini çok faktörlü bir zeminde ele almaya çalışmıştır. İHL tercihi tek sebepli indirgemeci yaklaşımlarla açıklanmayacak çok yönlü bir sosyolojiye tekabül etmektedir. Tercih faktörleriyle ilgili ileri sürdüğümüz hipotezler, araştırma bulguları tarafından şu şekilde test edilmiştir:

(H1) "İmam Hatip Lisesi tercih faktörleri aile, sosyal çevre, öğretmen, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme, üniversiteye hazırlık imkânı, din hizmetleri eksenli kariyer, okulun fiziki yapısı ve kültürel faaliyetler şeklinde kurgulandığında, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme imkânı ile aile etkisi tercihlerde bir birini takip eden temel faktörlerdir." şeklindeki hipotezimiz, hem faktör analizi sonucu ortaya çıkan ortalamalar, hem de standart sapma puanları açısından desteklenmiştir. Çok faktörlü bir zeminde gerçekleşen tercihlerde dinin öğrenilmesi ve aile faktörlerinin daha etkili olduğu sonucu tespit edilmiştir. Boyutlar açısından bakıldığında, kurguladığımız hipotezi destekler mahiyette, tercih sebeplerinde en yüksek ortalamalar "dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme" ile "aile" boyutlarında olduğu gözlenmiştir. Dini değerlerin

öğrenilmesi ve dini sosyalleşme boyutu, genel toplamda bir puan farkla aile boyutunun önündedir. Dolayısıyla tercihlerde bu okullarda dini derslerle beraber diğer derslerin öğretilmesi, bireylerin inançlarını bu okullarda daha iyi yaşayabileceğini düşünmesi, değerlerin öğretilmesi için en uygun ortam olarak algılanması başat faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınıfsal ayırım, ekonomik sermaye, ileriye dönük profan bir "çevirilebilirlik" güdüsünden ziyade, tercihlerde "dini idealizm" daha baskın bir sonuç olarak tespit edilmiştir. Bunu çok az farkla bu okulların ailenin dindarlığına ve düşünce yapısına uygun olması, ailenin arzusu ve onların mutlu edilmek istenmesi takip etmektedir. İHL tercihlerinde genel kariyer, dini hizmetlerde kariyer, öğretmen, üniversiteye hazırlık, akraba ve komşuların etkisi gibi faktörlerin dini eğitim ve aile etkisinin gölgesinde kaldığı söylenebilir. Anlaşılan İHL öğrenciler tarafından dini kimliğin inşası ve muhafazası için âdeta alternatifsiz okul olarak algılanmaktadır.

(H2) "Cinsiyete göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma vardır. Erkekler tercih boyutlarında daha olumlu tutumlara sahiptirler." şeklindeki hipotezimiz, iki boyut hariç bütün boyutlarda istatistiki açıdan erkekler lehine anlamlı farklılıklar tespit edildiği için, büyük oranda doğrulanmıştır. "Dini Değerin Öğrenilmesi ve Dini Sosyalleşme" ile "Okulun Fiziki Yapısı ve Kültürel Faaliyetler" boyutlarında cinsiyete göre istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Dolayısıyla gençler bu iki boyutta daha benzer tutumlara sahiptirler.

(H3) "Ekonomik duruma göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma yoktur. Sınıfsal farklılık tercihlerde etkili bir faktör değildir." şeklindeki hipotezimiz yine araştırma bulguları tarafından doğrulanmıştır. Ekonomik duruma göre öğrencilerin İHL tercihlerinde hiçbir boyutta istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır. Gençlerin sübjektif zenginlik tanımlamalarına göre ekonomik durumları ayrışmaktadır; fakat bu ayrışmaya paralel bir zihniyet farklılaşması görülmemekte, sınıfsal farklılaşma tercihler açısından kültürel farklılaşmayı beraberinde getirmemektedir. Okulların ekonomik bir sermaye olarak görülmekten ziyade; daha baskın bir biçimde dini duygu ve düşüncelerle somutlaşan bir idealizmle tercih edildiği tespit edilmiştir.

(H4) "Sınıf kademesine göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma vardır. İlk sınıflarda tercih ortalamaları yüksek, son sınıflara doğru düşüktür" şeklindeki hipotezimiz araştırma bulguları tarafından doğrulanmıştır. Tercih faktörlerinde sınıf kademesine göre anlamlı farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Genel olarak ilk sınıflarda tercih ortalamaları yüksek, son sınıflara doğru düşmektedir.

(H5) "Okunmak istenen üniversite bölümüne göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma mevcuttur. Farklı bölüm tercihlerine rağmen tercihlerde en etkili boyut dini değerlerin öğrenilmesi ve dini

sosyalleşme arayışıdır" şeklindeki hipotezimizin ilk bölümü, öğretmek boyutu hariç araştırma bulguları tarafından desteklenmiştir. İkinci bölümü de farklı bölüm tercihlerine rağmen en yüksek ortalamalar yine dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme arayışında tespit edildiği için araştırma verileri tarafından doğrulanmıştır. Bu hipotezin testi de tercihlerde dini değerler ve dini ortam faktörlerinin gençlerin tercihlerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Summary

This research aims to outline the reasons why students studying at Imam Hatip High Schools (IHL) have preferred these schools. The survey technique used in the research is indirect observation method. Research hypotheses were tested by conducting field research with 600 students in four districts and five IHLs in Istanbul. As a result of a factor analysis, the seven-factor Imam Hatip High School preference scale was created and differences in preferences were determined based on this scale. IHLs are educational institutions that draw attention with their fluctuating historical adventure, from the point when they were closed to the point where they accept students with an entrance exam. The process of preferring these schools, which continuously changes between a lack of demand and an explosion of demand, has historically been shaped in the shadow of politics. In this sense, in the Turkish society with its conservative character to a great extent, it can be seen that IHLs have expanded horizontally, especially recently, as a manifestation of the Islamist tendencies of the current political authority. The research has dealt with the reasons for preference of modern IHLs on a multi-factor basis within this expansion process. The preference of IHL corresponds to a multifaceted sociology that cannot be explained by one-reason reductionist approaches. The hypotheses we put forward about preference factors were tested by the research findings as follows:

(H1) "The main factors of preference for IHLs are "the opportunity to learn religious values, the possibility of religious socialization and family influence." This hypothesis is supported by both the averages resulting from the factor analysis and the standard deviation scores. It was found that the desire to learn more about one's religion and family factors are more effective in preferences. In terms of dimensions, supporting the hypothesis we have set up, the highest averages for preferences were found in the dimensions of "learning religious values and socializing" and "family". Learning religious values and religious socialization dimension is ahead of the family by one-point difference in the overall total. Therefore, the predominant factor in our preferences is the belief that individuals can learn and live their beliefs better in these schools. Rather than economic expectation, "religious idealism" has been identified as a more dominant outcome in preferences. This is followed by the fact that these schools are suitable for the religiousness and the desire and mentality of the family. It can be said that factors such as general career in IHL preferences, career in religious

services, quality of teachers, university preparation, the influence of relatives and neighbors are overshadowed by the influence of religious education and family factors. Apparently, IHL is perceived by students as a school with no alternative for the maintenance of religious identity.

(H2) “There is a statistically significant difference in IHL preferences according to gender. Men have more positive attitudes in preference dimensions." Our hypothesis that there were statistically significant differences in favor of males in all dimensions except for two dimensions was substantially confirmed. There is no statistically significant difference in terms of gender in the dimensions of "Learning Religious Value and Religious Socialization" and "Physical Structure of the School and Cultural Activities". Therefore, young people have similar attitudes in these two dimensions.

(H3) “There is no statistically significant difference in the preferences of IHL according to the economic situation. Class differences are not an effective factor in preferences." Our hypothesis has been confirmed by the research findings. It has been revealed that there is no statistically significant difference in IHL preferences of students according to their economic situation. The economic situations of the youth differ according to their subjective definition of wealth; however, there is no mentality differentiation parallel to this separation, and class differentiation does not bring cultural differentiation in terms of preferences. Rather than being seen as an economic capital; IHLs have been preferred more dominantly with an idealism embodied by religious feelings and thoughts.

(H4) “There is a statistically significant difference in the preferences of IHLs according to the grade level. The preference averages are high in the first grades and low towards the last grades.” This hypothesis has also been confirmed by the research findings. It was revealed that there are significant differences in preference factors according to grade level. In general, preference averages are high in the first grades and fall towards the last grades.

(H5) “There is a statistically significant difference in the reasons for preferring IHLs according to the university department to be studied. Despite the choice of different departments, the most effective dimension in preferences is “learning religious values and seeking religious socialization.” The first part of our hypothesis that the most effective dimension in preferences is the learning of religious values and the search for religious socialization, despite the different department preferences, is supported by the research findings. The test of this hypothesis shows again that religious values and religious environment factors are effective in young people's preferences.

Giriş

Araştırmada İmam Hatip Lisesi'nde (İHL) öğrenim gören gençlerin lise eğitim tercihlerini etkileyen sebepler, İstanbul'da seçilen örneklem üzerinden ele alınmaktadır. İmam Hatiplerle ilgili özellikle tarihsel süreci ele alan pek çok araştırma bulunmakla birlikte, Türkiye'deki siyasal ve toplumsal değişimlere paralel bir şekilde farklılaşan tercih sebepleriyle ilgili araştırmalar, özellikle de saha araştırmaları, nispeten çok daha sınırlıdır. Araştırma böylesi bir boşluğa hitap etmeyi, İHL ekseninde tercih sosyolojisine katkı sağlamayı, yeniden yatay olarak genişletilen İHL'lerin hangi dinamikler etkisinde tercih edildiğini ele almayı hedeflemektedir. Nicel araştırma modeli içinde kurgulanan makalede, farklılaşma bağlamında işlevsel analiz daha baskın eğilimdir. Yine tercih faktörleri araştırmanın temel sınırları olduğu için tarihsel arka plan ya da genel İHL sosyolojisinden ziyade makalede, teorik olarak, daha çok tercih sebepleri üzerinde durulmuştur.

1. Okul Tercihi Sosyolojisi ve İmam Hatip Liseleri

Eğitim talebi, günümüzde, bireysel öğrenme arzusunun ötesinde, büyük oranda, kamu otoritesi tarafından yön verilen resmi bir sürece dönüşmüştür. Eğitim talebi kişinin hür iradesine dayalı olarak, örgün ya da yaygın, arzu ettiği belirli bir eğitim programına yasal sınırlar içinde devam etme kararını ifade eder. Burada tercih özgürlüğü ve tercihlere uygun alternatif eğitim kurumları tesis etme okul tercihiyle ilgili iki özelliktir. Okul tercihi bireysel bir mesele gibi görünse de aslında çift yönlü bir konudur. Bireysel ve toplumsal eğitim talebinin kurumsal olarak karşılanması ve politika üretilmesi kamu otoritesini ilgilendirir. Konunun aktörleri ise alternatifler arasından tercih yapma özgürlüğüne sahip olan çocuk, genç ya da ebeveynlerdir. Kamu otoritesi ile toplumsal talepler arasında "iletişimsel bir niyetle" ihtiyaç, beklenti, işlev, bilişsel ve duygusal tatmine göre eğitim talebi, bir bölgedeki tarihi ve toplumsal koşulları da dikkate alarak karşılanmaya çalışılır. Bu anlamda eğitim talebi eğitim planlamasının önemli bir parçası olduğu söylenebilir.[1]

Eğitim tercihini etkileyen bir dizi faktör mevcuttur. Bu faktörler aktöre ve duruma göre kişisel, ekonomik, sosyo-kültürel ya da kurumsal olabilir.[2] İşlevsel bir bakış açısıyla yaş, cinsiyet, kalıtsal özellikler, eğitsel başarı, yetenek, ilgi, sınıfsal konum, aile biçimi, bölge, arkadaş grubu, toplumsal çevre, toplumsal kabul, yararlılık, itibar gibi eğitim talep ve tercihini etkileyen pek çok kişisel ve toplumsal dinamikten bahsedilebilir. Bu yüzden eğitim talep ve tercihleri çok yönlü bir mesele olarak karşımıza çıkmakla birlikte,[3] zorunlu eğitim sonrası mesleki tercihlerin eğitim

---

[1] Nejla Kurul Tural, "Eğitim İstemi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 27/2 (1994), 781-789.

[2] Işıl Ünal, *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi* (Ankara: Torun Matbaası, 1996), 142.

[3] Musa Altunsaray, *İmam Hatip Liselerinde Talebi Etkileyen Etmenler Ankara İli Örneği* (Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2000), 15.

talebini belirlemedeki rolü büyüktür. Eğitim mesleki temelde işlevsel bir gelecek kaygısıyla şekillenmektedir. Nitekim modern toplumlar ekonomik temelde rasyonel refleksler geliştiren toplumlardır. Dolayısıyla, mesleğin sağladığı kazanç, itibar ve istihdam imkânları okul tercihlerinde belirleyici ekonomik etkenler haline gelmektedir.

Sadece iktisadi temelde bireysel gelecek kaygısı belirleyici değildir. Eğitim talebi "rasyonel tercih teorisi" ekseninde bir eğitim pazarı ve bir piyasa mantığı da oluşturmaktadır. Kapitalizme eklemlenmiş liberal eğitim politikaları uygulayan ülkelerde, eğitim arz-talep dengesi içinde üretilen, pazarlanan, tüketilen; dolayısıyla alınan ve satılan bir "meta" haline gelmektedir. Para ve sınıfsal konum "satın alınan" eğitim hizmetinin niteliğini derinden etkilemektedir. Bu anlamda başarı satın alınabilir mi ya da okul tercihi sınıfsal ayrıcalıkların ve eşitsizliklerin devamını sağlayan bir mekanizma mı tartışmaları gündeme gelmektedir. Eğitim kaynak, avantaj ve fırsat açısından önemli bir toplumsal sermayedir. Fakat ekonomik ve kültürel sermaye ile birlikte ilerleyen aynı zamanda sosyal "ayırımın" aracıdır. Aktörün "alanının" ve "alışkanlıklarının" yeniden üretilmesine katkı sağlayan önemli bir mekanizmadır. Kaynaklara ulaşmada köprü vazifesi görmekle birlikte, ekonomik, toplumsal ve kültürel sermaye farklılıklarına göre şekillenen tercihler, eşitsizliklerin devamına da hizmet edebilmektedir. Görüldüğü üzere, okul tercihi aynı zamanda bir ekonomi-politik meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır.[4] En azından modern bilinç, eğitim ve okul tercihini giderek bir meslek talebi olarak algılamaya başlamıştır. Birey, açık ve rekabetçi bir toplumda, genelde getirisi olan okul ve meslekleri tercih etme eğilimindedir. Bu konuda kitle iletişim araçları, profesyonel örgütler, aile ve akran grupları birey için filtre görevi görmekte; bireysel ve toplumsal tercihleri etkilemektedir.[5]

Sosyolojik olarak, yapısalcı bir bakış açısıyla, araştırmalarda okul tercihini etkileyen sosyo-kültürel dinamiklere dikkat çekilmiştir. Ünal, bu dinamikler içinde anne-baba eğitim düzeyine, ailenin gelir durumuna, coğrafi bölgeye, ait olunan alt kimliğe, arkadaşlık bağlarına ve aile büyüklüğüne dikkat çekmektedir.[6] Altunsaray ise köy ve kent farklılaşması içinde etnik, dini ve sosyal olarak bireyin içinde bulunduğu grubun etkisine işaret etmektedir. Yine çocukların anne babalarının mesleğine özenmeleri veya bu meslekleri devam ettirmeleri sosyo-kültürel yapının eğitim tercihindeki etkisinin göstergelerindendir.[7] Arslan ise bu konuda yine ebeveyn eğitim seviyesine, ailenin gelirine ve öğrencinin doğum sırasına vurgu

---

[4] Pierre Bourdieu - Jean Claude Passeron, *Vârisler, Öğrenciler ve Kültür* (Ankara: Heretik Yayınları, 2014), 34.; David Swartz, "Pierre Bourdieu: The Cultural Transmission of Social Inequality", *Harvard Educational Review* 47/4 (December 1977), 545-550.; Ünal, *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi*, 144.; Selman Yarcı, "Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı", *Akademik İncelemeler Dergisi* 6/1 (2014), 130.

[5] Altunsaray, *İmam Hatip Liselerinde Talebi Etkileyen Etmenler Ankara İli Örneği*, 16.

[6] Ünal, *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi*, 152.

[7] Altunsaray, *İmam Hatip Liselerinde Talebi Etkileyen Etmenler Ankara İli Örneği*, 17.

yapmaktadır. Bu araştırmaya göre aile içinde doğum sırası arttıkça genel/akademik bir liseye devam etme ihtimali de artmaktadır. Şehirde ikamet etmek liseye devam ihtimalini artırırken, şehirde yine meslek lisesinin seçilme ihtimali liseye göre daha fazladır. Düşük gelirli ailelerden gelen öğrencilerin yüksek gelirli ailelerden gelen arkadaşlarına göre, tercih ettikleri mesleki eğitimin de tesiriyle, işgücü piyasasına daha erken girmeleri ve daha genç yaşlarda çalışmaya başlamaları Arslan'ın konuyla ilgili bir diğer bulgusudur.[8]

Eğitim tercihi toplumsal yapı yanında eğitim sistemiyle de ilgilidir. Eğitim ve öğretim sürecinin yapılanması, okullara başvuru koşulları, okulların seçim politikaları, her bir fert için eğitimin maliyeti eğitim sistemini yakından ilgilendirir.[9] Eğitim sistemi bireysel ve toplumsal talepleri karşılamak için mecburen farklılaşmaktadır. Bu aynı zamanda modern bir süreçtir. Endüstri sonrası toplumlar sanayileşme, kentlileşme, rasyonelleşme, bireyselleşme, sekülerleşme, uzmanlaşma, farklılaşma, görecelilik eğilimleriyle şekillenmektedir. Bu makro süreçlere göre eğitimde farklılaşma programlardaki çeşitlilikle kendini göstermektedir. Çeşitlilik zincirleme birbirini tetiklemektedir. Örneğin ortaöğretim programındaki çeşitlilik yükseköğrenim programındaki tercihi etkilemekte; bu etki bu sefer de ilkokul sonrası orta öğretim tercihlerini şekillendirmektedir.[10]

Eğitim ve okul tercihi meselesini İmam Hatip Liseleri zemininde tartıştığımızda karşımıza çıkan tablo ise şu şekilde özetlenebilir. Öncelikle, farklılaşmamış geleneksel tarım toplumlarında din, hayatın çok daha merkezinde yer alırken din, eğitimin de neredeyse bütün kademelerinde görülebilecek yaygın bir olgudur. Osmanlı Devleti'nde eğitimin "iyi bir Müslüman birey yetiştirme" temeli üzerine oturtulduğu ileri sürülür.[11] Fakat Aydınlanma, Fransız İhtilali ve Sanayileşme süreçleriyle kabuk değiştiren dünya, özellikle Osmanlı bürokrasisinde Tanzimat sonrası oluşan "mektepli", "medreseli" çekişmelerinde görüldüğü üzere, Osmanlı Devleti'ni de etkilemeye başlamıştır. Medrese kökenli dini bürokrasi ile mektepli daha seküler bürokrasi arasındaki örtülü ve açık çekişme, ilerleyen dönemlerde, otoritenin de tercihiyle mektepliler lehine devam etmiştir. Bu yönüyle, din, genelde, sırf dini bir mesele olmaktan ziyade siyasi otoriteyle ilişkisi açısından değerlendirilen bir konu olmuştur. Eğitimden ziyade din, otorite ve eğitim ilişkileri ekseninde, ideolojik bir "kriz" alanı olarak İmam Hatip Liseleri çevresindeki tartışmaların arketipleri bu tarihi zemine dayanmaktadır.[12]

---

[8] Yunus Arslan, *Determınants of The Choıce of Hıgh School Track ın Turkey* (İstanbul: Sabancı Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 25-26.

[9] Tural, "Eğitim İstemi", 782-789.

[10] Ünal, *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi*, 155.

[11] Ruşen Çakır vd., *İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler* (İstanbul: Tesev Yayınları, 2004), 56.

[12] Bk. Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri* (İstanbul: İFAV Yayınları, 1994), 44. ; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2004), 67.

Daha özel olarak, doğrudan din hizmetleri ve din eğitimi tartışmaları, yine daha sonraki çekişmeleri anımsatır şekilde, ilk defa II. Meşrutiyet döneminde gerçekleşmiştir. Vaizlerin ilmi donanımı ve mesleki yeterliliği, vaazların ıslahı ve etkisi bu dönemde yüksek sesle konuşulur olmuştur. 1909 Islah-ı Medâris Encümeni'nde medreselerin ıslahı hakkında "Medresetü'l-Vâizin" bahsinin açılması bu konudaki ilk teşebbüs olarak değerlendirilebilir.[13] II. Meşrutiyet devrinde medreselere yönelik yapılan ıslah çalışmaları milli mücadele yıllarında da devam etmiştir. Tanzimat sonrası dillendirilen, II. Meşrutiyet sonrası fiilen hayata geçirilmeye çalışılan bu ıslah çalışmalarını, Sadiye Tutsak, medreselerin Batı tarzında açılmış olan mektepler çizgisine çekilme çabaları olarak tavsif etmektedir.[14] Yine nitelikli imam ve hatip yetiştirmek için 1913'de "Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutebâ" adıyla kurulan okulların yetersiz öğrenci sayısı, beklenen verimin alınamaması ve savaş yılları içinde bulunulması gibi sebeplerden dolayı, kısa bir müddet sonra Medresetü'l Vaizin ile birleştirilmiştir.[15] Mekteplerin yaygınlaşmasıyla giderek ikinci planda kalan medrese öğretiminin, II. Meşrutiyet döneminde mezunlarının istihdamı, okullara rağbetin düşüklüğü, mektep mezunlarıyla denk diplomalara sahip olup olmamaları, yüksek eğitime geçiş hakları gibi konular etrafında tartışıldığı gözükmektedir.[16]

1913'deki "Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutebâ" teşebbüsü, 1924 Tevhid-i Tedrisat kanunuyla, bu sefer "İmam Hatip Mektebi" adıyla Cumhuriyete entegre edilecektir. İmam Hatiplerin 1924-1930 arasında İmam Hatip Mektebi, on sekiz senelik bir inkıtadan sonra, 1948-1951 arası on aylık kurslar şeklinde düzenlenen İmam Hatip Kursu ve nihayet günümüzdeki şeklini alan 1951 sonrası İmam Hatip Okulu şeklindeki serencamı, din-siyaset-eğitim-kültür ekseninde dönem dönem pek çok tartışmaya sebep olmuştur. Modernleşme algısı, yetiştirilmek istenen insan tipi, değişim karşında geleneksel tutumlar, otorite-güvenlik ve özgürlük dengesi, rasyonel temelde esen küresel ve liberal rüzgârlar, kamunun din eğitimini ve hizmetlerini şekillendirme gücü, dinsel kamusallığın meşruiyeti, belirli bir siyasete ve ideolojiye angaje olma, toplumsal kabul ve bütünleştirme kapasitesi, istihdam ve verimlilik gibi pek çok bağlamda tartışılan İmam Hatip Liseleri, her halde ne sadece dindarların, ne kamu otoritesinin, ne dine ilgisizlerin, ne de din karşıtlarının tek boyutlu bakış açılarıyla çözülemeyecek kadar geniş bir teorik ve pratik alana tekabül

---

[13] Atiye Emiroğlu, *Türkiye'de Din Eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları* (Konya: Selçuk Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 2016), 30.

[14] Sadiye Tutsak, "Millî Mücadele Yıllarında Ankara Hükümeti'nin İlmiye Medreselerini Canlandırma Çabası", *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 5/2 (Haziran 2003), 12.; Harun Yılmaz, "Osmanlı Son Döneminde Medreselerin Islahı ve Panislamizm Tartışmaları Bağlamında Bir Medrese: Kudüs Selâhaddîn-i Eyyûbî Külliye-i İslâmiyyesi ve Külliye Talimatnamesi", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 51/51 (Aralık 2016), 81.

[15] Ömer Faruk Çelik, *Katsayı Uygulamasının Kaldırılması Sonrasında İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Davranış, Tutum ve Özellikleri* (Gaziantep Örneği), (Bursa: Uludağ Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 21.

[16] Zeki Salih Zengin, *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ Yayınevi, 2002), 88.

etmektedir. Bir Cumhuriyet kurumu olarak İHL aslında bütün kesimleriyle toplumun müşterek meselesidir. Din-devlet-millet üçgeninde toplumun ve otoritenin sinir uçlarıyla ilgili olduğu için, bu alanın, ideolojik kavgalardan ziyade, profesyonellerin katkılarıyla şekillenen bir tartışma alanı olması daha uygun bir yaklaşım olacaktır.

Hep tartışa gelinen okullar olması hasebiyle, İHL'lerin tercihi de yapılan tartışmaların gölgesinde şekillenmektedir. Doğrudan İmam Hatip tercihleriyle ilgili sayıları çok da olmayan araştırmalara baktığımızda ortaya şu şekilde bir tablo çıkmaktadır. Korkmaz, İHL'nin tercih edilmesinde öncelikli etkili faktörlerin aile ve yakın çevrenin istekleri, din konusunda daha çok bilgi edinme arzusu, İmam Hatip ortamının daha iyi olduğuna inanılması, Diyanet'te görev alma açısından kolay iş bulabilme, başka liselere puanın yetmemesi olduğunu söylemiştir.[17] Ateş'in Gaziantep'te yaptığı çalışmada tercih sebepleri şu şekilde sıralanır: Dini bilgileri öğrenmek, kızlara en uygun okul olduğunu düşünmek, erkeklere en uygun okul olduğunu düşünmek, hem dini öğrenip hem meslek sahibi olabilmek, İHL'deki hocaların ve idarecilerin daha anlayışlı ve yardımsever olduklarına inanmak, bir İHL gezip görüp beğenmek, İHL mezunu kişilerin hayatından etkilenmek.[18]

Altunsaray ise "bilgi ve beceriye en uygun okul olması, İmam Hatiplik mesleğini sevme, İmam Hatip Liseleri'nde inanca uygun yaşama ortamının bulunması, anne ve babanın tercihi, arkadaş çevresi, kişisel karar, dini bilgilerin daha iyi öğretilmesi, eğitimin niteliği, öğretmenlerin niteliği, okulun fiziki donanımları, diğer kurumlarda dini eğitimin yeterli verilmemesi" faktörlerine dikkat çekmektedir.[19] Elazığ örneği üzerinden Özdemir ve Karateke'nin çalışmasında ise İHL tercih sebepleri benzer ve farklı unsurlarla birlikte şu şekilde sıralanmıştır: Dini daha iyi öğreneceğini düşünme, İmam Hatip ortamının dini yaşamak için daha iyi olduğuna inanma, iyi bir üniversite kazanma isteği, karma eğitim olmaması, eğitim kalitesinin yüksek olduğunu düşünme, öğretmen kalitesinin çok iyi olduğuna inanma, puanın yüksek olması, İlahiyat okumayı düşünme, idaresinin iyi olduğuna inanma, okulu bitirip hemen görev alma imkânı, okulun eve yakın olması, ortaokulu İmam Hatip'te okuma, arkadaşlarının İHL'ye gitmesi ve son olarak pansiyonu olması.[20] Araştırmalarda tekrar eden temalara bakıldığında din eğitimi alma isteği, dini ortam arayışı, yakın çevre etkisi, öğretmenlere güvenme, din hizmetlerinde kolay iş bulma faktörleri öne çıkmaktadır.

---

[17] Mehmet Korkmaz, "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/16 (2013), 24.

[18] Pembegül Ateş, *İmam Hatip Lisesi'nde Okuyan Öğrencilerin İmam Hatip Lisesi'ni Tercih Nedenleri ve Beklentileri (Gaziantep Örneği)*, (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 37.

[19] Altunsaray, s.7.

[20] Şuayip Özdemir - Tuncay Karateke, ''Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini Tercih Etme Nedenleri (Elâzığ Örneği)'', *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/45 (Aralık 2018), 45.

2. Yöntem

Saha araştırması şeklinde kurgulanan bu çalışmada doğrudan ve dolaylı gözlem metotları kullanılmıştır. Araştırmacılardan birisi İmam Hatip Lisesi'nde öğretmenlik yapmaktadır; dolayısıyla hem öğrencileri hem öğretmenleri hem de kurumsal işleyişi doğrudan gözlemleme imkânına sahip olmuştur. Diğer taraftan araştırma dolaylı gözlem metotlarından nicel veri toplama tekniği kullanılarak sonuca götürülmüştür. Özellikle farklı okullarda yapıldığı için karşılaştırma ve seçilen örneklem üzerinde eğilim ölçme imkânı verdiği için anket tekniği kullanılmıştır. Yine İmam Hatip Liseleri'nin eğitim sisteminin bir alt sistemi olması, bu alt sistemin kendi içindeki farklılıklarının analiz edilmesi, tercih etmenin çok faktörlü bir sistem analizini zorunlu kılması araştırmanın Fonksiyonalizm'e yakın bir zeminde kurgulanmasını beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte, araştırmada İşlevselci bir bakış açısından ziyade "işlevsel analiz" içkindir. Araştırma bulguları seçilen örneklemle sınırlıdır; yapılan genellemeleri de bu kapsamda düşünmek gerekir. Ancak "benzer özellikler gösteren" diğer İHL'ler için de yönlendirici olabilir; İHL tercih sosyolojisi için tahmin imkânı sunar.

2.1. Hipotezler

(H1) *İmam Hatip Lisesi tercih faktörleri aile, sosyal çevre, öğretmen, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme, üniversiteye hazırlık imkânı, din hizmetleri eksenli kariyer, okulun fiziki yapısı ve kültürel faaliyetler şeklinde kurgulandığında, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme imkânı ile aile etkisi tercihlerde birbirini takip eden temel faktörlerdir.*

(H2) *Cinsiyete göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma vardır. Erkekler tercih boyutlarında daha olumlu tutumlara sahiptirler.*

(H3) *Ekonomik duruma göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma yoktur. Sınıfsal farklılık tercihlerde etkili bir faktör değildir.*

(H4) *Sınıf kademesine göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma vardır. İlk sınıflarda tercih ortalamaları yüksek, son sınıflara doğru düşüktür.*

(H5) *Okunmak istenen üniversite bölümüne göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma mevcuttur. Farklı bölüm tercihlerine rağmen tercihlerde en etkili boyut dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme arayışıdır.*

2.2. Araştırma Sahası ve Örneklem

Araştırmanın evrenini İstanbul'un Gaziosmanpaşa, Bayrampaşa, Ümraniye ve Ataşehir ilçelerindeki İmam Hatip Liseleri oluşturmaktadır. İstanbul'un iki yakasındaki dört ilçeden seçilen beş İmam Hatip Lisesi'nden örneklem

oluşturulmuştur. Okulların seçimi yapılırken köklü ve yeni kurulmuş olma ayrımı dikkate alınmıştır. Bu nedenle seçilen okulların ikisi köklü bir geçmişe sahipken üçü yeni kurulmuş okullardır. Saha çalışması Gaziosmanpaşa Anadolu İmam Hatip Lisesi (106 Kişi), Şehit Halil İbrahim Yıldırım Anadolu İmam Hatip Lisesi (120 kişi), Şehit Erol İnce Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi (138 Kişi), Esatpaşa Anadolu İmam Hatip Lisesi (111 Kişi) ve Esatpaşa Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde (125 Kişi) toplam 600 kişiye anket uygulayarak gerçekleştirilmiştir.

Örneklemin %50,8'ini kız öğrenciler, %49,2'sini erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Ailelerinin ekonomik durumuna bakıldığında, örneklem grubunun %2,5'i alt, %55'i orta, %38,5'i üst-orta, %4'ü ise üst gelir grubundan gelmektedir. Yaş aralıkları 14-19 arasında değişen örneklemin ebeveynlerinin eğitim durumuna bakıldığında, annelerin %2,5'u okuma yazma bilmiyor, %2,2'si sadece okuma yazma biliyor, %68,4'ü ilköğrenim mezunu, %19'u ortaöğretim mezunu, %8'i yükseköğrenim mezunudur. Babaların ise %0,3'ü okuma yazma bilmiyor, %0,7'si sadece okuma yazma biliyor, %52,4'ü ilköğrenim mezunu, %29,8'i ortaöğretim mezunu, %16,8'i yükseköğrenim mezunudur. Meslek olarak annelerin %86,3'ü ev hanımı, %13,7'si ise farklı alanlarda çalışmaktadır. Çalışan annelerin %5'i işçi ve öğretmendir. Babaların ise memur, avukat, doktor, mühendis gibi mesleklere ait kesimi örneklemde %12,2 ile temsil edilirken; %62,2'si esnaf, işçi, tüccar, serbest meslek sahiplerinden oluşmaktadır. Örneklemin daha önce İHL'de eğitim görmüş kardeşlerinin oranı %31,8, ebeveynlerinin oranı 13,3, kuzenlerinin oranı ise %26,4'tür. Yine katılımcıların %47,7'si İmam Hatip Ortaokulu'ndan gelirken, %52,3'ü normal ortaokullardan gelmektedir.

Örneklem grubunun sosyal profilini daha net görebilmek için şu hususlara da dikkat çekmek istiyoruz. Örneklemde ilahiyatı tercih edenlerin oranı %10,3, en yüksek tercihler ise %14 ile mühendislik, %13,7 ile de öğretmenliktir. %46'sı daha önce yaz Kuran Kurslarında din eğitimi almıştır. %16'sı dinle az ilgili, %30'u çok dindar değil fakat dinini öğrenmek isteyen bireylerden oluşmaktadır. %4,8'i kendisini sosyal demokrat olarak tanımlarken, %4,5'i liberal olarak tanımlamaktadır. Yine %16,3'ü her zaman ya da çoğu zaman kader konusunda tereddüt yaşadığını ifade etmiştir. Katılımcıların her zaman beş vakit namaz kılma oranı %17,8 iken, çoğunlukla kılanlar %22,2; hiçbir zaman kılmayanlar ise %11,8'dir.

2.3. Verilerin Toplanması ve İstatistiki Analizi

Örneklemin seçilmesinde "kota örneklemesi" tekniği, anketlerin uygulanmasında ise "tesadüfi örnekleme" tekniği kullanılmıştır. Araştırmamız 04.02.2019 - 01.03.2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla araştırma 2018-2019 Eğitim ve Öğretim yılında, sadece İstanbul ilinin dört ilçesinde beş farklı okulda rastgele seçilmiş olan farklı kademelerdeki sınıflarda uygulanmıştır.

Düzenlenen bilgi formunun geçerlilik ve güvenirliğini tespit etmek için yüz kişi üzerinde bir ön uygulama yapılmıştır. Daha sonra yapılan faktör analizi ile soruların hangi alt boyutlara dağıldığı tespit edilmiş; geçerliği ve güvenirliği olmayan sorular ölçeğe alınmamıştır. Bilgi toplama formumuzda on altı tane sosyal kimliği tespit eden olgu sorusu bulunmaktadır. Asıl konumuz olan İmam Hatip Öğrencilerinin okul tercihlerini etkileyen faktörlerden oluşan otuz dokuz tane likert tipi sorudan oluşan ayrıca dindarlık durumunu ve İHL hakkında görüşleri ölçen sekiz tane likert tipi sorunun bulunduğu bir ölçeğimiz bulunmaktadır. Dindarlık durumunu ve İHL hakkında görüşleri ölçen sorular için "Hiçbir Zaman", "Nadiren", "Bazen", "Çoğunlukla", "Her Zaman" seçenekleri bulunmaktadır. İmam Hatip Öğrencilerinin okul tercihlerini etkileyen faktörleri ölçen sorular için "Hiç Katılmıyorum", "Katılmıyorum", "Fikrim Yok", "Katılıyorum", "Tamamen Katılıyorum" seçenekleri bulunmaktadır. Cevapların puanlanmasında olumsuz ifadelerden başlayıp olumlu ifadelere doğru bir puanlama yapılmıştır. Olumlu ifadelerin ters şekilde sorulduğu bir ifade ölçeğimizde yer almamaktadır. "1" puandan "5" puana doğru gidildikçe İHL tercih etme eğilimleri artmaktadır. Araştırmada 0,05 ve altı değerler istatistiki açıdan anlamlı kabul edilmiştir (p=0,05-0,01).

Anketlerin hepsi katılımcıların kendisi tarafından doldurulmuştur. Bir anketin uygulanması 15-20 dakika civarında sürmüştür. Araştırmada 700 civarında anket formu dağıtılmış; ancak eksik doldurulan anketler değerlendirme dışı bırakılmış, veri temizleme işlemi sonrası toplam 600 anket bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Araştırma uygulanırken herhangi bir olumsuz durumla karşılaşılmamış, anketi uygularken katılımcıların itiraz etmedikleri gözlenmiştir. Araştırma uygulanırken gönüllülük esası dikkate alınmış katılmak istemeyenlere anket uygulanmamıştır.

Verilerin analizinde SPSS-20 paket programı kullanılmıştır. Hipotezlerin test edilmesinde Faktör Analizi sonucu ortaya çıkan ortalamalar yanında, iki değişkenli analizlerde T-Testi (Independent Samples T-test); ikiden fazla gruplar arasında anlamlı ilişki olup olmadığını tespit için tek yönlü varyans analizi (One Way Anova) kullanılmıştır. Yapılan çoklu karşılaştırmaların düzeylerini belirlemek için ise Scheffe ve Lsd Post-Hoc çoklu karşılaştırma teknikleri kullanılmıştır.

2.4. Ölçeklerin Geçerlik ve Güvenirliği

Geçerlik ve güvenirlik testleri vasıtasıyla, ölçekte yer alan tutum ve davranışlarla ilgili her bir ifadeye katılımcıların verdiği cevaplar ile ölçekten alınan toplam puan arasındaki ilişki miktarı tespit edilmektedir. Güvenirlik analizi için en çok kullanılan teknik olarak karşımıza Cronbach Alfa tekniği çıkmaktadır. Ölçeklerin her birinin tek bir yapıyı ölçüp ölçmediğini test etmek için faktör analizi

yapılmaktadır.[21] Yaptığımız faktör analizi sonucu, ölçekte yer alan maddeler taban faktör yük değeri 86 ile tavan faktör yük değeri olan 88 arasında değişmektedir. Geliştirilen ölçeğin KMO değeri ,86; Cronbach Alfa değeri ,87; açıklanan varyans ise %64,7'dir. Bu oranlar ölçeğin geçerli ve güvenli olduğunu ortaya koymaktadır. Ölçek maddeleri, boyutları ve diğer ilgili detaylar aşağıda Tablo-1'de verilmektedir.

Tablo-1: İmam Hatip Lisesi Tercih Ölçeği (İHLTÖ) ve Alt Boyutları Geçerlilik ve Güvenirlilik Analizi

(KMO = ,863; Alfa a =: ,87; x^2 = 6229,767; p=000; Açıklanan Varyans : % 64,7)				
F1: Aile Boyutu (a=,727)	**N**	**M**	**SD**	**Faktör Yükü**
S.3 Ailemin düşünce yapısına uygun olması	598	3,73	1,259	,879
S.38 Ailemin dindar olması	598	3,52	1,309	,877
S.37 Ailemi mutlu etmek için tercih ettim.	598	2,96	1,441	,879
F2: Sosyal çevrenin yönlendirmesi Boyutu (a=,727)	**N**	**M**	**SD**	**Faktör Yükü**
S.18 Akrabalarımızın yönlendirmesi	598	2,29	1,387	,880
S.20 Ortaokuldaki öğretmenlerimin önermesi	598	2,22	1,385	,879
S.19 Komşularımızın tavsiye etmesi	598	1,90	1,188	,878
F3: Öğretmen Boyutu (a=,714)	**N**	**M**	**SD**	**Faktör Yükü**
S.15 Bu okuldaki öğretmenlerin daha iyi olduğunu düşünmem	598	3,09	1,360	,873
S.16 Bu okuldaki öğretmenlerin daha idealist olması	598	2,89	1,274	,872
S.17 Bu okuldaki öğretmenlerin öğrencilerle daha çok ilgileniyor olması	598	3,02	1,319	,872
F4: Dini Değerin Öğrenilmesi ve Dini Sosyalleşme Boyutu (a=,716)	**N**	**M**	**SD**	**Faktör Yükü**
S.25 Dini derslerle beraber diğer derslerin öğretildiği bir okul olması	598	3,64	1,276	,873
S.1 İnancımı yaşayabileceğim en uygun okul olması	598	3,69	1,233	,873
S.2 Dini değerlerin öğretildiği en uygun okul olması	598	3,87	1,098	,873
F5: Üniversite Sınavı Hazırlık İmkânları ve Kariyer Faktörü (a= ,675)	**N**	**M**	**SD**	**Faktör Yükü**

[21] Zeki Arslantürk - Hamit Arslantürk, *Uygulamalı Sosyal Araştırma* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016), 169-170.

S.33 Üniversiteye hazırlık sürecinde ekstra ders-kurs imkânları sağlanması	598	2,98	1,379	,871
S.32 Üniversiteye hazırlık sürecinde öğrencilerin daha iyi motive edilmesi	598	2,81	1,378	,868
S.31 Bu okuldan mezun olup iyi yerlere gelen insanların olması	598	3,04	1,386	,870
S.30 Toplumda bu okulda okuyanlara iyi gözle bakılması	598	2,54	1,337	,871
F6: Din Hizmetleri Eksenli Kariyer Boyutu (a=,714)	**N**	**M**	**SD**	**Faktör Yükü**
S.6 İlahiyata gitmeden önce gerekli dini eğitimin sadece bu okullarda alınabilmesi	598	2,36	1,331	,874
S.5 İlahiyat okumak istediğim için gidebileceğim en uygun okul olması	598	2,09	1,338	,873
S.4 İmam, Vaiz, Müftü / Vaize, Kur'an Kursu Öğreticisi olmak istediğim için	598	1,89	1,211	,873
S.27 Lise mezunu olarak da Diyanet'te resmi görev alabilme imkânı	598	2,41	1,417	,872
F7: Okulun Fiziki Yapısı ve Kültürel Faaliyetler Boyutu (a=,701)	**N**	**M**	**SD**	**Faktör Yükü**
S.28 Sınıf mevcutlarının az olması	598	3,04	1,475	,875
S.24 Bu okulların daha teknolojik imkânlara sahip okullar olması	598	2,36	1,310	,874
S.11 Okullarda farklı alanlarda yarışmaların yapılması	598	2,79	1,360	,870
S.10 Okulun fiziki yapısının diğer okullara göre daha iyi olması	598	2,89	1,436	,874
S.9 Bu okullarda sosyal ve kültürel faaliyetlerin çok fazla olması	598	2,58	1,402	,871

3. Bulgu ve Yorumlar

(H1) *İmam Hatip Lisesi tercih faktörleri aile, sosyal çevre, öğretmen, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme, üniversiteye hazırlık imkânı, din hizmetleri eksenli kariyer, okulun fiziki yapısı ve kültürel faaliyetler şeklinde kurgulandığında, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme imkânı ile aile etkisi tercihlerde birbirini takip eden temel faktörlerdir.*

Araştırmadaki ilk hipotezi test etmek için faktör analizi sonucu ortaya çıkan yedi faktörlü İmam Hatip Lisesi Tercih Ölçeği'ndeki (İHLTÖ) ortalamalar ve standart sapma puanları kullanılmıştır. Aşağıda Tablo-2'de detayları verilen bulgulara göre İHL tercih süreci çok faktörlü bir sosyal zeminde gerçekleşmektedir. Araştırmada bu faktörlerin birbiriyle irtibatlı olarak yedi boyutta incelenebileceği

sonucu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla İHL tercihi tek boyutlu bir düşüncenin ürünü olmaktan ziyade farklı bireylerin farklı motivasyonlarıyla gerçekleşmektedir. Bu farklılaşma boyutlar arasındaki ortalamalardan (bk. *M* değerleri) net bir biçimde anlaşılmaktadır.

Boyutlar açısından bakıldığında, kurguladığımız hipotezi destekler mahiyette, tercih sebeplerinde en yüksek ortalamalar "dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme" ile "aile" boyutlarında tespit edilmiştir. Dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme boyutu, genel toplamda bir puan farkla aile boyutunun önündedir. Dolayısıyla tercihlerde bu okullarda dini derslerle beraber diğer derslerin öğretilmesi, bireylerin inançlarını bu okullarda daha iyi yaşayabileceğini düşünmesi, değerlerin öğretilmesi için en uygun ortam olarak algılanması başat faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınıfsal ayırım, ekonomik sermaye, ileriye dönük profan bir "çevirilebilirlik" güdüsünden ziyade, tercihlerde "dini idealizm" daha baskın bir sonuç olarak tespit edilmiştir. Bunu çok az farkla bu okulların ailenin dindarlığına ve düşünce yapısına uygun olması, ailenin arzusu ve onların mutlu edilmek istenmesi takip etmektedir. Standart sapma değerleri göz önüne alındığında ise, standart sapma değerleri diğer boyutlardan daha düşük olduğu için, dini eğitim ve dini sosyalleşmede daha benzer olmak üzere, aile boyutunda da katılımcıların daha benzer cevaplar verdiği görülmektedir (bk. Tablo-2). Standart sapma puanları açısından da anılan iki boyutun tercihlerde daha genel eğilimi yansıttığı söylenebilir. Tercihte etkili olan yedi faktör içinde yine standart sapma puanları açısından okulun fiziki yapısı ve kültürel faaliyetler konusunda görüşlerin daha fazla ayrıştığı görülmektedir. Dolayısıyla fiziki yapı ve kültürel aktivite boyutu diğerlerine göre daha az önemsenmektedir denilebilir.

İHL tercihlerinde genel kariyer, dini hizmetlerde kariyer, öğretmen, üniversiteye hazırlık, akraba ve komşuların etkisi gibi faktörlerin dini eğitim ve aile etkisinin gölgesinde kaldığı söylenebilir. Anlaşılan İHL öğrenciler tarafından dini kimliğin inşası ve muhafazası için âdeta alternatifsiz okul olarak algılanmaktadır. Her ne kadar Kuran ve Siyer gibi dersler seçmeli olarak genel eğitim sistemine entegre edilse de İHL daha yoğun bir İslami kimliğin yaşanması ve yaşatılması için sanki ayrı ve özel bir yerde durmaktadır. Böyle bir algının yerleşmesinde uzun süre İslamcı bir siyasi hareketin iktidarda olmasının pozitif etkileri de dikkate alınmalıdır. Zira Ak Parti âdeta bir misyon addederek İmam Hatiplere özel bir ihtimam göstermektedir. Türk toplumunun muhafazakâr karakteri ile mevcut iktidarın İmam Hatip politikası birleşince, anlaşılan, İmam Hatipler korunaklı dini bir alan olarak algılanmaktadır.

Özellikle proje okullar vasıtasıyla da bu okullarda kaliteli eğitim verildiği algısı pekişmektedir. Buna başarılı öğrencilerin seküler alanlarda kariyer yapma imkânı da eklenince okullar cazibesini bir kat daha artırmaktadır. Nitekim örneklem başlığında ifade edildiği gibi, öğrencilerin sadece %10'u ilahiyatlarda yüksek din öğretimi görmek istemektedir. Genel kariyerle birlikte dini kimliği muhafaza güdüsü

tercihlerde net biçimde görülmekte, ailelerin bu konudaki hassasiyetlerinin de öğrenci tercihlerinde etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Aile açısından, öğrencilerin %9,3'ünün yine kendilerini İslamcı, muhafazakâr ya da milliyetçi muhafazakâr gibi seçeneklere rağmen sosyal demokrat ve liberal olarak tanımlaması, yine tercihlerde aile farklılaşmasını ortaya koymaktadır. Öğrencilerin sadece %10,3'nün kendisini İslamcı olarak görmesi, %24'ünün sade Müslüman olarak görmesi de muhafazakâr karakter baskın olmakla birlikte, bu okulları tercih edenlerin zorunlu olarak İslamcı çizgiden gelmediğini göstermektedir.

Tercihlerde aile önemli bir faktör olmakla birlikte, yatay olarak genişleyen yeni dönem İmam Hatiplerde aileler de farklılaşmaktadır. Hem öğrenciler hem de aileleri açısından, İHL tercih farklılaşması, bir yandan Türkiye'nin hızlı biçimde yaşadığı kentlileşme ve bireyselleşme süreçleriyle açıklanabilirken; diğer yandan sosyal medyanın dini bilgi ve dini otoriteler üzerindeki magazinleştirici etkisiyle açıklanabilir. Özellikle internet ve sosyal medya dinin daha çok tartışılan ve ilgi gösterilen bir "meta" haline gelmesini sağlamakta, ama aynı zamanda bu tartışma geleneksel dini algıların çözülmesini de beraberinde getirmektedir. Böyle karmaşık bir sosyal bağlamda, anlaşılan İHL hem dini bir sığınak hem de ideolojik bir aygıt olarak algılanmaya devam edilmektedir.

Tablo-2 İmam Hatip Lisesi Tercih Ölçeği Ortalama ve Standart Sapmaları

F1: Aile Boyutu	**N**	**M**	**SD**
S.3 Ailemin düşünce yapısına uygun olması	598	3,73	1,259
S.38 Ailemin dindar olması	598	3,52	1,309
S.37 Ailemi mutlu etmek için tercih ettim.	598	2,96	1,441
F2: Sosyal çevrenin yönlendirmesi Boyutu (a=,727)	**N**	**M**	**SD**
S.18 Akrabalarımızın yönlendirmesi	598	2,29	1,387
S.20 Ortaokuldaki öğretmenlerimin önermesi	598	2,22	1,385
S.19 Komşularımızın tavsiye etmesi	598	1,90	1,188
F3: Öğretmen Boyutu	**N**	**M**	**SD**
S.15 Bu okuldaki öğretmenlerin daha iyi olduğunu düşünmem	598	3,09	1,360
S.16 Bu okuldaki öğretmenlerin daha idealist olması	598	2,89	1,274
S.17 Bu okuldaki öğretmenlerin öğrencilerle daha çok ilgileniyor olması	598	3,02	1,319
F4: Dini Değerin Öğrenilmesi ve Dini Sosyalleşme Boyutu	**N**	**M**	**SD**

S.25 Dini derslerle beraber diğer derslerin öğretildiği bir okul olması	598	3,64	1,276
S.1 İnancımı yaşayabileceğim en uygun okul olması	598	3,69	1,233
S.2 Dini değerlerin öğretildiği en uygun okul olması	598	3,87	1,098
F5: Üniversite Sınavı Hazırlık İmkânları ve Kariyer Faktörü	**N**	**M**	**SD**
S.33 Üniversiteye hazırlık sürecinde ekstra ders-kurs imkânları sağlanması	598	2,98	1,379
S.32 Üniversiteye hazırlık sürecinde öğrencilerin daha iyi motive edilmesi	598	2,81	1,378
S.31 Bu okuldan mezun olup iyi yerlere gelen insanların olması	598	3,04	1,386
S.30 Toplumda bu okulda okuyanlara iyi gözle bakılması	598	2,54	1,337
F6: Din Hizmetleri Eksenli Kariyer Boyutu	**N**	**M**	**SD**
S.6 İlahiyata gitmeden önce gerekli dini eğitimin sadece bu okullarda alınabilmesi	598	2,36	1,331
S.5 İlahiyat okumak istediğim için gidebileceğim en uygun okul olması	598	2,09	1,338
S.4 İmam, Vaiz, Müftü/Vaize, Kur'an Kursu Öğreticisi olmak istediğim için	598	1,89	1,211
S.27 Lise mezunu olarak da Diyanet'te resmi görev alabilme imkânı	598	2,41	1,417
F7: Okulun Fiziki Yapısı ve Kültürel Faaliyetler Boyutu	**N**	**M**	**SD**
S.28 Sınıf mevcutlarının az olması	598	3,04	1,475
S.24 Bu okulların daha teknolojik imkânlara sahip okullar olması	598	2,36	1,310
S.11 Okullarda farklı alanlarda yarışmaların yapılması	598	2,79	1,360
S.10 Okulun fiziki yapısının diğer okullara göre daha iyi olması	598	2,89	1,436
S.9 Bu okullarda sosyal ve kültürel faaliyetlerin çok fazla olması	598	2,58	1,402

(H2) *Cinsiyete göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma vardır. Erkekler tercih boyutlarında daha olumlu tutumlara sahiptirler.*

Temel sosyolojik farklılaşma unsurlarından cinsiyete göre İHL tercihlerinde farklılaşma olup olmadığını anlamak için T-testi yapılmıştır. Cinsiyete göre, İmam Hatip Liselerini tercih etmede iki boyut hariç bütün boyutlarda istatistiki açıdan erkekler lehine anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir (bk. Tablo-3). "Dini Değerin Öğrenilmesi ve Dini Sosyalleşme" boyutunda sınırda sayılabilecek bir rakamla anlamlı fark çıkmazken ($p<0,06$), yine "Okulun Fiziki Yapısı ve Kültürel Faaliyetler" boyutunda ($p> 0,92$) istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. "Dini Değerin Öğrenilmesi ve Dini Sosyalleşme" boyutunda farkın çıkmaması, bu konuda, öğrenci tercihlerinde müşterek bir tutumun sergilendiğini göstermektedir. Bu analize göre de diğer boyutlar içinde dini değerlerin öğrenilmesi ve dini ortam arayışı tercihlerde daha baskın eğilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine diğer boyutlara göre, standart sapmanın genel olarak düşük çıkması, bu boyutta, öğrencilerin birbirine benzer cevap verdiklerinin bir diğer göstergesidir.

Tablo-3: Cinsiyete Göre İmam Hatip Liseleri Tercih Ölçeği T-Testi Sonuçları

Tercih Boyutları	*Cinsiyet*	*N*	*M*	*S*	*T*	*P*
Aile Boyutu	Kız	305	1,94	,913	-4,889	,000
	Erkek	295	2,34	1,107		
Sosyal Çevre Boyutu	Kız	305	1,94	,913	-4,889	,000
	Erkek	295	2,34	1,107		
Öğretmen Boyutu	Kız	305	2,86	1,064	-3,158	,002
	Erkek	295	3,15	1,197		
Dini Değerin Öğrenilmesi ve Dini Sosyalleşme Boyutu	Kız	305	3,73	,902	-1,021	,061
	Erkek	295	3,81	,990		
Üniversite Sınavı Hazırlık İmkânları ve Kariyer Boyutu	Kız	305	2,67	1,026	-4,108	,000
	Erkek	295	3,03	1,134		
Din Hizmetleri Eksenli Kariyer Boyutu	Kız	305	2,00	,932	-4,526	,000
	Erkek	295	2,39	1,173		
Okulun Fiziki Yapısı ve Kültürel Faaliyetler Boyutu	Kız	305	2,66	1,032	-1,877	,920
	Erkek	295	2,67	,999		

Aile, sosyal çevre, öğretmen, üniversite sınavı hazırlık ve kariyer, din hizmetleri eksenli kariyer boyutlarında, erkeklerin İHL tercihlerinde daha olumlu tutumlara sahip oldukları görülmektedir. Bu durum erkek öğrencilerin çevrelerindeki sosyal dinamikler konusunda daha aktif bir farkındalığa sahip

olduklarıyla ilgili olabilir. Özellikle üniversiteye hazırlık, dini ve seküler kariyer ile öğretmenlerin niteliği konularında daha yüksek ortalamalara sahip olmaları erkek öğrencilerde gelecek kaygısının kızlara göre daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu kültürel bünyeye de uygundur; zira erkekler dünya gâilesini daha fazla dert edinmekte; aş ve iş konularında kendilerini daha fazla sorumlu hissetmektedirler. Kızlar da elbette bu konularda farkındalık sahibidirler; fakat yine de erkeklere göre genel olarak daha itaatkâr bir tutum sergilemekte; süreçleri dışardan izlemeyi tercih etmekte, erkekler kadar tercih faktörlerinde hırslı bir tutum göstermemekte, muhafazakâr geçmişleriyle de uyumlu olarak "bakalım görelim" denilebilecek bir eğilime sahip olmaktadırlar. Dışarıdan gözlemlendiğinde, yeniliklere daha açık gözükmekle birlikte, sanki kız öğrenciler hayat karşısında daha sabırlı ve kendi çizgileri içinde kararlı bir profil çizmektedirler. Yine sosyal çevrenin erkek öğrenciler üzerindeki etkisinin daha fazla tespit edilmesi erkeklerin kızlara göre daha fazla hayatın içinde olmalarıyla açıklanabilir.

(H3) *Ekonomik duruma göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma yoktur. Sınıfsal farklılık tercihlerde etkili bir faktör değildir.*

Aşağıda Tablo-4'de verilen bulgulardan hareketle, ekonomik duruma göre öğrencilerin İHL tercihlerinde hiçbir boyutta istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır ($p > 0,50$). Öğrencilerin İHL tercihlerinde sınıfsal faktörlerin anlamlı bir farklılaşma yaratacak derecede büyük olmadığı anlaşılmaktadır. Kendi sübjektif zenginlik tanımlarına göre ekonomik durumları ayrışsa bile, bu ayrışmaya paralel bir zihniyet farklılaşması görülmemekte, sınıfsal farklılaşma kültürel farklılaşmayı beraberinde getirmemektedir. Tercih faktörleri açısından benzerlik daha egemen bir eğilimdir. Ekonominin farklılaştırıcı etkisine karşın, bu durum, kültürel dünyanın müşterekliği, ortak dini ideallerden hareket etme ve muhafazakâr arka planın zihinsel etkisiyle açıklanabilir. Dini kimlik ve heyecanın oluşturduğu zihniyet kalıpları anlaşılan sınıfsal farklılaşmayı baskılamaktadır. Sosyolojide öteden beri tartışılan ekonomi ve zihniyet arasındaki ayrışmada, İHL tercihleri açısından, zihniyetin bütünleştirici gücünün daha baskın olduğu ortaya çıkmaktadır. Örneklem içinde zihniyet sınıfsal bilincin önündedir.

Bu yorumla birlikte, şu hususu da dikkate almak gereklidir. Örneklemde kendisini ekonomik olarak iyi görenler aslında çok zengin ya da gerçek anlamıyla zengin olmaktan ziyade orta-üst bir tabakadır. Zenginliğin daha avangard bir hayat tarzı şeklinde "gerçek" bir sınıfsal ayrışma yaratacak seviyede, en azından şimdilik, olmadığı söylenebilir. Bu anlamda, durumu iyi olanları "orta-üst" seviye kabul ettiğimizde, örneklemde yakaladığımız eğilime göre, İmam Hatiplerin orta ve orta üst sınıflar tarafından tercih edildiği söylenebilir. Dolayısıyla altı ya da üstü farklılaşsa bile İHL orta tabakalara hitap eden okullardır. Orta tabakaların da kültürel dünyası birbirine yakındır. Aynı zamanda orta tabakalar muhafazakârlığın da taşıyıcısıdır. Dolayısıyla ekonomik temelde farklılaşmadan ziyade benzer zihniyetin geliştirilmesi bu durumla da ilgili olabilir.

Bu durum ortalama puanlara da yansımaktadır (bk. *M* değerleri). Alt ve üst tabaka puan olarak ayrışırken, orta ve orta-üst tabakanın puanları birbirine yakın ve daha stabildir. Ortalamalarda dikkat çeken bir başka husus, öğretmen faktörü hariç, bütün boyutlarda ekonomik durumu çok iyi olanlar daha olumlu tutuma sahiptirler. Anlaşılan İHL tercihlerinde üst tabakalar daha bilinçli ve farkındalığı yüksek tercihler yapmaktadır. Faktörlerin birinde ya da bazılarında değil neredeyse tümünde yüksek puanlara sahip olmaları, tek boyutlu tercih yapmadıklarını, bu okullara farklı faktörlerin hesabını yaparak iltifat ettiklerini göstermektedir. Çoğul düşünme kapasitesi ile ekonomi arasındaki pozitif ilişki yine burada kendisini göstermektedir. Zira para insanın mekânını ve sosyal çevresini genişletirken, hayal dünyasını ve ufkunu da genişletmektedir. Sosyolojik olarak, tercih kapasitesi ile ekonomik koşullar arasında ilişki olduğu açıktır.

Tablo-4: Ekonomik Duruma Göre İmam Hatip Liseleri Tercih Ölçeği Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

Tercih Boyutları	*Ekonomi*	*N*	*M*	*S*	*F*	*P*
Aile Boyutu	a) Alt	15	1,91	,987	,993	,425
	b) Orta	330	2,15	1,014		
	c) İyi	231	2,10	1,011		
	d) Çok iyi	24	2,41	1,455		
	Toplam	600	2,14	1,032		
Sosyal Çevre Boyutu	a) Alt	15	1,91	,987	,993	,425
	b) Orta	330	2,15	1,014		
	c) İyi	231	2,10	1,011		
	d) Çok iyi	24	2,41	1,455		
	Toplam	600	2,14	1,032		
Öğretmen Boyutu	a) Alt	15	3,57	1,003	1,663	,174
	b) Orta	330	2,99	1,137		
	c) İyi	231	2,95	1,139		
	d) Çok iyi	24	3,20	1,211		
	Toplam	600	3,00	1,140		
Dini Değerin Öğrenilmesi ve Dini Sosyalleşme Boyutu	a) Alt	15	3,95	1,075	1,056	,367
	b) Orta	330	3,74	1,014		
	c) İyi	231	3,68	,964		
	d) Çok iyi	24	4,00	,953		
	Toplam	600	3,73	,994		
Üniversite Sınavı Hazırlık İmkânları ve Kariyer Boyutu	a) Alt	15	2,86	1,295	,448	,719
	b) Orta	330	2,86	1,094		
	c) İyi	231	2,80	1,064		

	d) Çok iyi	24	3,05	1,297		
	Toplam	600	2,84	1,095		
Din Hizmetleri Eksenli Kariyer Boyutu	a) Alt	15	2,55	1,225	2,266	,080
	b) Orta	330	2,19	1,046		
	c) İyi	231	2,12	1,069		
	d) Çok iyi	24	2,63	1,318		
	Toplam	600	2,19	1,074		
Okulun Fiziki Yapısı ve Kültürel Faaliyetler Boyutu	a) Alt	15	2,65	,857	,674	,568
	b) Orta	330	2,68	1,007		
	c) İyi	231	2,61	1,011		
	d) Çok iyi	24	2,90	1,262		
	Toplam	600	2,66	1,015		

(H4) *Sınıf kademesine göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma vardır. İlk sınıflarda tercih ortalamaları yüksek, son sınıflara doğru düşüktür.*

Aşağıda Tablo-5'te verilen Anova sonuçlarına göre sınıf kademesi ile aile, sosyal çevrenin yönlendirmesi, öğretmen, dini değer ve kuralların öğrenilmesi, üniversite sınavı hazırlık imkânları, din hizmetleri eksenli kariyer, okulun fiziki yapısı ve kültürel faaliyet boyutları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Üç puanlık bir farkla öğretmen boyutu hariç, dokuzuncu sınıflar bütün boyutlarda en yüksek aritmetik ortalamalara sahiptir. Anlaşılan ilk sene tercih faktörlerinde daha olumlu tutumlara sahip öğrenciler ilerleyen sınıflara doğru belirlenen tercih boyutlarında daha sorgulayıcı tutum sergilemektedirler. İlk heyecan ve motivasyonda düşüş normal karşılanabilir. Bu durum teorik olarak beklenen ile pratik olarak karşılaşılan arasındaki fark olarak yorumlanabilir. Yukarıdaki bulgularla örtüşür biçimde, yaş ve İHL tercihi arasındaki ilişkilerde de aynı durum tespit edilmiştir. Öğretmen boyutu hariç yaş ilerledikçe tercih faktörlerinde yine ortalamalar düşmektedir ($p<0,05$).

Tablo-5: Sınıf Kademesine Göre İmam Hatip Liseleri Tercih Ölçeği Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

Tercih Boyutları	*Sınıf*	*N*	*M*	*S*	*F*	*P*
Aile Bo*yut*u	a) 9	155	2,31	1,051	5,385	,001
	b) 10	155	2,12	1,069		
	c) 11	145	2,24	1,089		
	d) 12	145	1,86	,852		
	Toplam	600	2,14	1,032		
Sosyal Çevre Boyutu	a) 9	155	2,31	1,051	5,385	,001

	b) 10	155	2,12	1,069		
	c) 11	145	2,24	1,089		
	d) 12	145	1,86	,852		
	Toplam	600	2,14	1,032		
Öğretmen Boyutu	a) 9	155	3,15	1,077	4,443	,004
	b) 10	155	3,18	1,090		
	c) 11	145	2,82	1,087		
	d) 12	145	2,83	1,262		
	Toplam	600	3,00	1,140		
Dini Değerin Öğrenilmesi ve Dini Sosyalleşme Boyutu	a) 9	155	3,93	,956	7,565	,000
	b) 10	155	3,89	,872		
	c) 11	145	3,50	,978		
	d) 12	145	3,57	1,103		
	Toplam	600	3,73	,994		
Üniversite Sınavı Hazırlık İmkânları ve Kariyer Boyutu	a) 9	155	3,24	1,018	12,644	,000
	b) 10	155	2,92	1,051		
	c) 11	145	2,55	1,045		
	d) 12	145	2,65	1,142		
	Toplam	600	2,84	1,095		
Din Hizmetleri Eksenli Kariyer Boyutu	a) 9	155	2,30	,965	2,502	,050
	b) 10	155	2,16	1,097		
	c) 11	145	2,00	1,046		
	d) 12	145	2,28	1,168		
	Toplam	600	2,19	1,074		
Okulun Fiziki Yapısı ve Kültürel Faaliyetler Boyutu	a) 9	155	3,12	,930	34,224	,000
	b) 10	155	2,93	,930		
	c) 11	145	2,40	1,012		
	d) 12	145	2,15	,885		
	Toplam	600	2,66	1,015		

(H5) *Okunmak istenen üniversite bölümüne göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma mevcuttur. Farklı bölüm tercihlerine rağmen tercihlerde en etkili boyut dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme arayışıdır.*

Aşağıda Tablo-6'da verilen bulgulara göre, okunmak istenen üniversite ile öğretmen boyutu hariç; aile, sosyal çevrenin yönlendirmesi, dini değer ve kuralların öğrenilmesi, üniversite sınavı hazırlık imkânları ve kariyer, din hizmetleri eksenli kariyer, okulun fiziki yapısı ve kültürel faaliyet boyutları arasında istatistiki açıdan anlamlı farklılaşma tespit edilmiştir ($p<0,05$). Yapılan Lsd-Scheffe testlerine göre de aile ve sosyal çevre boyutlarında polis akademisini tercih edenlerle diğerleri arasında; dini değerler, üniversiteye hazırlık ve din eksenli kariyer boyutlarında

ilahiyatta okumak isteyenlerle diğer bölümleri arasında, okulun fiziki şartları ve kültürel faaliyetler boyutunda ise tıpta eğitim görmek isteyenlerle diğerleri arsında, polis akademisi ve ilahiyat ve tıp fakültesi lehine anlamlı farklılık olduğu görülmektedir (Lsd-Scheffe: $p<0,05$). Anlaşılan aile ve sosyal çevre, öğrencilerin İHL sonrası polis akademisine girmeleri konusunda aktif rol oynamaktadır. Bunun birkaç sebebi olabilir. Öncelikle mevcut iktidarın da etkisiyle din eğitiminden gelen bireylerin güvenlik birimlerinde istihdam eğilimi sonuçlarda rol oynamış olabilir. İkincisi öğretmenlik dâhil diğer kariyer mesleklerde artan bir istihdam sorunun yaşanması ve her türlü liberal politikalara rağmen paradoksal biçimde devletin en büyük ekmek kapısı olarak görülmesi sayılabilir. Üçüncü olarak da öğrencilerin muhafazakâr karakteriyle ilgili olabilir. Orta tabaka muhafazakâr sınıflar eğitime daha sınırlı bir bütçe ayırabilirken, daha gerçekçi ve sağlamcı, bir o kadar da daha az risk alarak kısa yoldan iş sahibi olmayı düşünmektedirler. Son olarak sonuçlarda polislik mesleğinin gençlerin heyecanlı ve hareketli duygu dünyalarına daha çok hitap etmesi etkili olabilir. Sadece mafya ya da polisiye dizilerin popüler tesirleri değil, aynı zamanda "counter strike" tarzı oyunlarla fazlaca hemhal olmuş bir genç kuşak var karşımızda.

Din hizmetleri eksenli kariyer, dini değerlerin öğrenilmesi ve yaşanması ile üniversite sınavları boyutlarında ilahiyatı tercih edenlerin ortalamaları daha yüksektir. Bu beklenen bir sonuçtur da. Zira bu öğrenciler tarafından İHL bir üniversite kazanmanın ve kazanılan üniversite yüksek din eğitimi almanın alt yapısı ve birinci basamağı olarak görülmektedir. Dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme boyutunda en yüksek puanları alanlar üniversite olarak ilahiyatı tercih edenlerdir. Bu durum İHL'nin kuruş felsefesine de uygun bir sonuçtur. Diğer taraftan dini değerler ve sosyalleşme ile üniversite sınavı ve kariyer boyutlarında ilahiyatı tercih edenlerin hemen arkasından tıpı tercih edenlerin gelmesi de manidardır. Diğer fakültelere göre bu iki alanın öne çıkması İHL tercihlerinde bir çeşit öğrenci idealizmi olduğunu göstermektedir. Daha ortadaki mesleklere göre tıp ve ilahiyat iki yüksek ucu temsil etmektedir. Tıpı tercih edenlerin ise okulun fiziki şartlarını ve okuldaki kültürel aktiviteleri daha fazla önemsedikleri ortaya çıkmaktadır. Anlaşılan seküler bir kariyer planlaması içinde olanlar, okulun şartlarını daha reel düzlemde değerlendirmektedirler. Okulun binaları, spor salonları, genel görüntüsü, temizliği ve düzeni yanında gezi ve yarışma gibi okul içi kültürel faaliyetler teknik alanlarda eğitim görmek isteyenleri daha fazla cezbetmektedir.

Polis akademisini tercih edenler bu boyutta en düşük ortalamalara sahiptir. Anlaşılan onlar fiziksel görüntü ve kültürel faaliyetlerden ziyade diploma almaya ve bir iş sahibi olmaya odaklanmaktadırlar. Yine ortalamalar açısından, aslında paradoksal biçimde, mühendislik ve mimarlık tercih edenler, üniversite sınavı ve kariyer boyutunda en düşük puanlara sahiptirler. Hâlbuki onların anılan bölümlerde, hatta rekabet ortamı içinde iyi üniversitelerde eğitim alabilmeleri için,

bu boyutu daha fazla önemsemeleri beklenirdi. Bu bölümlerde okumak istemekle birlikte, anlaşılan, İHL tercihinin üniversite sınavı ve din dışı kariyer boyutunda çok etkili olmayacağı düşünülmekte ya da hissedilmektedir. Üniversite planlamasında farklı bölümler öne çıkmakla birlikte, gençlerin genelinin müşterek bir eğilim olarak, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme arayışında yüksek aritmetik ortalamalara sahip olması manidardır. Anlaşılan kariyer planlaması farklılaşmakta; ancak dini değerleri öğrenme ve yaşama talebi sabit kalmaktadır.

Tablo-6: Üniversite Bölüm Tercihlerine Göre İmam Hatip Liseleri Tercih Ölçeği Tek Yönlü Anova ve Lsd-Scheffe Testi Sonuçları

Tercih Boyutları	*Bölüm*	*N*	*M*	*S*	*F*	*P*	*Farklar*
Aile Boyutu	a) İlahiyat	62	2,01	1,059	2,737	,004	**g-**a,b, d,f
	b) Öğretmenlik	82	1,95	,854			
	c) Hukuk	55	2,28	1,139			
	d) Mimarlık	36	1,95	1,081			
	e) Mühendislik	84	2,32	1,002			
	f) Tıp	72	2,10	,973			
	g) Polis Akademisi	46	2,60	1,256			
	h) İki yıllık bir bölüm	18	2,16	1,150			
	ı) Kararsızım	74	2,24	,960			
Sosyal Çevre Boyutu	a) İlahiyat	62	2,01	1,059	2,737	,004	**g-**a,b, d,f
	b) Öğretmenlik	82	1,95	,854			
	c) Hukuk	55	2,28	1,139			
	d) Mimarlık	36	1,95	1,081			
	e) Mühendislik	84	2,32	1,002			
	f) Tıp	72	2,10	,973			
	g) Polis Akademisi	46	2,60	1,256			
	h) İki yıllık bir bölüm	18	2,16	1,150			
	ı) Kararsızım	74	2,24	,960			
Dini Değerin Öğrenilmesi ve Dini Sosyalleşme Boyutu	a) İlahiyat	62	4,17	,776	3,573	,000	**a-**c, d,e,f, g,h,ı,i
	b) Öğretmenlik	82	3,89	,855			
	c) Hukuk	55	3,70	1,027			
	d) Mimarlık	36	3,61	,951			
	e) Mühendislik	84	3,64	1,145			
	f) Tıp	72	4,00	,884			

	g) Polis Akademisi	46	3,56	1,083			
	h) İki yıllık bir bölüm	18	3,48	1,133			
	ı) Kararsızım	74	3,46	1,033			
Üniversite Sınavı Hazırlık İmkânları ve Kariyer Boyutu	a) İlahiyat	62	3,32	1,257	3,629	,000	**a**-d,e, g,ı,i
	b) Öğretmenlik	82	2,97	1,072			
	c) Hukuk	55	2,97	1,074			
	d) Mimarlık	36	2,59	1,030			
	e) Mühendislik	84	2,72	1,120			
	f) Tıp	72	3,04	1,063			
	g) Polis Akademisi	46	2,84	1,158			
	h) İki yıllık bir bölüm	18	3,00	1,021			
	ı) Kararsızım	74	2,44	,949			
Din Hizmetleri Eksenli Kariyer Boyutu	a) İlahiyat	62	3,75	,958	24,682	,000	**a**-b,c, d,e,f,g, h,ı,i
	b) Öğretmenlik	82	2,19	,886			
	c) Hukuk	55	2,13	1,105			
	d) Mimarlık	36	1,73	,825			
	e) Mühendislik	84	1,86	,885			
	f) Tıp	72	2,07	,905			
	g) Polis Akademisi	46	2,30	1,055			
	h) İki yıllık bir bölüm	18	2,54	1,160			
	ı) Kararsızım	74	1,83	,877			
Okulun Fiziki Yapısı ve Kültürel Faaliyetler Boyutu	a) İlahiyat	62	2,71	,981	4,078	,000	**f**-a,b, c,d,e, g,h,ı,i
	b) Öğretmenlik	82	2,55	,862			
	c) Hukuk	55	2,69	1,122			
	d) Mimarlık	36	2,74	1,110			
	e) Mühendislik	84	2,71	1,069			
	f) Tıp	72	3,24	,960			
	g) Polis Akademisi	46	2,51	,972			
	h) İki yıllık bir bölüm	18	2,57	,973			
	ı) Kararsızım	74	2,34	1,010			

Sonuç

İmam Hatip Liseleri, kapanma noktasından sınavla öğrenci alan bir noktaya, üzerinde siyasi tartışmaların eksik olmadığı inişli çıkışlı tarihi serüveniyle dikkat çeken eğitim kurumlarıdır. Talep yetersizliği ile talep patlaması arasında gidip gelen bu okulların tercih edilme süreci tarihsel olarak hep zamanın ve siyasetin gölgesinde şekillenmiştir. Bu anlamda muhafazakâr karakterini büyük oranda koruyan Türk toplum yapısında, mevcut siyasi otoritenin İslamcı eğilimlerinin de bir tezahürü olarak, özellikle son dönemde İHL'lerin yatay olarak genişlediği görülmektedir. Araştırma bu yatay genişleme süreci içinde modern İHL'lerin tercih sebeplerini çok faktörlü bir zeminde ele almaya çalışmıştır. İHL tercihi tek sebepli indirgemeci yaklaşımlarla açıklanmayacak çok yönlü bir sosyolojiye tekabül etmektedir. Tercih faktörleriyle ilgili ileri sürdüğümüz hipotezler, araştırma bulguları tarafından şu şekilde test edilmiştir:

(H1) *"İmam Hatip Lisesi tercih faktörleri aile, sosyal çevre, öğretmen, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme, üniversiteye hazırlık imkânı, din hizmetleri eksenli kariyer, okulun fiziki yapısı ve kültürel faaliyetler şeklinde kurgulandığında, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme imkânı ile aile etkisi tercihlerde bir birini takip eden temel faktörlerdir."* şeklindeki hipotezimiz, hem faktör analizi sonucu ortaya çıkan ortalamalar, hem de standart sapma puanları açısından desteklenmiştir (bk. Tablo-2). Çok faktörlü bir zeminde gerçekleşen tercihlerde dinin öğrenilmesi ve aile faktörlerinin daha etkili olduğu sonucu tespit edilmiştir.

(H2) *"Cinsiyete göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma vardır. Erkekler tercih boyutlarında daha olumlu tutumlara sahiptirler."* şeklindeki hipotezimiz, iki boyut hariç bütün boyutlarda istatistiki açıdan erkekler lehine anlamlı farklılıklar tespit edildiği için, büyük oranda doğrulanmıştır. "Dini Değerin Öğrenilmesi ve Dini Sosyalleşme" ile "Okulun Fiziki Yapısı ve Kültürel Faaliyetler" boyutlarında cinsiyete göre istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (bk. Tablo-3). Dolayısıyla gençler bu iki boyutta daha benzer tutumlara sahiptirler.

(H3) *"Ekonomik duruma göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma yoktur. Sınıfsal farklılık tercihlerde etkili bir faktör değildir."* şeklindeki hipotezimiz yine araştırma bulguları tarafından doğrulanmıştır. Ekonomik duruma göre öğrencilerin İHL tercihlerinde hiçbir boyutta istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır (bk. Tablo-4). Gençlerin sübjektif zenginlik tanımlamalarına göre ekonomik durumları ayrışmaktadır; fakat bu ayrışmaya paralel bir zihniyet farklılaşması görülmemekte, sınıfsal farklılaşma tercihler açısından kültürel farklılaşmayı beraberinde getirmemektedir (Bu konuda ilgili tablonun yorumuna bk.). Okulların ekonomik bir sermaye olarak görülmekten ziyade; daha baskın bir biçimde dini duygu ve düşüncelerle somutlaşan bir idealizmle tercih edildiği tespit edilmiştir.

(H4) *"Sınıf kademesine göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma vardır. İlk sınıflarda tercih ortalamaları yüksek, son sınıflara doğru düşüktür"* şeklindeki hipotezimiz araştırma bulguları tarafından doğrulanmıştır. Tercih faktörlerinde sınıf kademesine göre anlamlı farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Genel olarak ilk sınıflarda tercih ortalamaları yüksek, son sınıflara doğru düşmektedir. İlk sınıflardaki tercih heyecanın sona doğru sönmeye başladığı tespit edilmiştir (bk. Tablo-5).

(H5) *"Okunmak istenen üniversite bölümüne göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma mevcuttur. Farklı bölüm tercihlerine rağmen tercihlerde en etkili boyut dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme arayışıdır"* şeklindeki hipotezimizin ilk bölümü, öğretmek boyutu hariç araştırma bulguları tarafından desteklenmiştir. İkinci bölümü de farklı bölüm tercihlerine rağmen en yüksek ortalamalar yine dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme arayışında tespit edildiği için araştırma verileri tarafından doğrulanmıştır. Bu hipotezin testi de tercihlerde dini değerler ve dini ortam faktörlerinin gençlerin tercihlerinde etkili olduğunu göstermektedir (bk: Tablo-6).

Kaynakça

Altunsaray, Musa. *İmam Hatip Liselerinde Talebi Etkileyen Etmenler Ankara İli Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2000.

Arslan, Yunus. *Determinants Of The Choice Of High School Track In Turkey*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2016

Arslantürk,, Zeki - Arslantürk, Hamit. *Uygulamalı Sosyal Araştırma.* İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016.

Ateş, Pembegül. *İmam Hatip Lisesi'nde Okuyan Öğrencilerin İmam Hatip Lisesi'ni Tercih Nedenleri ve Beklentileri (Gaziantep Örneği)*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Bourdieu, Pierre - Claude Passeron, Jean. *Vârisler, Öğrenciler ve Kültür.* Ankara: Heretik Yayınları, 2014.

Çakır, Ruşen vd. *İmam Hatip Lıseleri: Efsaneler ve Gerçekler*. İstanbul: Tesev Yayınları, 2004.

Çelik, Ömer Faruk. *Katsayı Uygulamasının Kaldırılması Sonrasında İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Davranış, Tutum ve Özellikleri (Gaziantep Örneği)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Emiroğlu, Atiye. *Türkiye'de Din Eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları*. Konya: Selçuk Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 2016.

Korkmaz, Mehmet. "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/16 (2013), 7-40.

Kurul Tural, Nejla. "Eğitim İstemi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 27/2 (1994), 781-791.

Lewis, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2004.

Özdemir, Şuayip - Karateke, Tuncay. ''Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini Tercih Etme Nedenleri (Elâzığ Örneği)". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/45 (Aralık 2018), 5-33.

Swartz, David. "Pierre Bourdieu: The Cultural Transmission of Social Inequality". *Harvard Educational Review* 47/4 (December 1977), 545-555.

Tutsak, Sadiye. "Millî Mücadele Yıllarında Ankara Hükümeti'nin İlmiye Medreselerini Canlandırma Çabası". *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 5/2 (Haziran 2003), 11-30.

Turhan, Mümtaz. *Kültür Değişmeleri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1994.

Ünal, Işıl. *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi.* Ankara: Torun Matbaası, 1996.

Yarcı, Selman. "Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı". *Akademik İncelemeler Dergisi* 6/1 (2014), 125-135.

Yılmaz, Harun. "Osmanlı Son Döneminde Medreselerin Islahı ve Panislamizm Tartışmaları Bağlamında Bir Medrese: Kudüs Selâhaddîn-i Eyyûbî Külliye-i İslâmiyyesi ve Külliye Talimatnamesi". *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 51/51 (Aralık 2016), 79-113.

Zengin, Zeki Salih. *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınevi, 2002.

Factors Affecting the School Preferences of Youngsters Studying at Imam Hatip High Schools*

Halil AYDINALP*
Esra Nur ERİKOĞLU**

Abstract

This research aims to outline the reasons why students studying at Imam Hatip High Schools have preferred these schools. The survey technique was used in the research as an indirect observation method. Research hypotheses were tested by conducting field research with 600 students in four districts and five Imam Hatip High Schools in Istanbul. As a result of a factor analysis, the seven-factor Imam Hatip High School preference scale was created and differences in preferences were determined based on this scale. Reasons for preference are family desires, social environment, teacher qualifications, religious value education and religious socialization, university exam preparation opportunities and career potentials, religious services-based career possibilities and the physical and cultural environment of the school. The most influential factors in preferences were found to be "family" and "learning religious values and religious socialization". Significant meaningful differences were found in preferences according to gender, grade level and university choices and unmeaningful differences were found regarding economic background.

Keywords: Imam Hatip High Schools, Student Preferences, Preference Factors.

İmam Hatip Lisesi'nde Eğitim Gören Gençlerin Okul Tercihlerini Etkileyen Faktörler

Öz

Araştırma İmam Hatip Liseleri'nde okuyan öğrencilerin tercih sebeplerini çok faktörlü bir zeminde ele almaktadır. Dolaylı gözlem metodu olarak araştırmada anket tekniği

---

* **Date of Submission**: 25.07.2020 **Date of Acceptance:** 16.11.2020
This study was converted from the master's thesis of Esra Nur Erikoğlu.
This paper is the English translation of the study titled "İmam Hatip Lisesi'nde Eğitim Gören Gençlerin Okul Tercihlerini Etkileyen Faktörler" published in the 12th issue of *İlahiyat Akademi.* (Halil AYDINALP - Esra Nur ERİKOĞLU, "İmam Hatip Lisesi'nde Eğitim Gören Gençlerin Okul Tercihlerini Etkileyen Faktörler", *İlahiyat Akademi,* sayı: 12, Aralık 2020, s. 45-74.) The paper in Turkish should be referred to for citations.
* Prof. Dr., Marmara University Faculty of Divinity, Department of Sociology of Religion
Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı
halilaydinalp@hotmail.com ORCID: 0000-0002-1907-868X
** Teacher, Gaziosmanpaşa Anatolian Imam Hatip High School, Istanbul
Öğretmen, Gaziosmanpaşa Anadolu İmam Hatip Lisesi, İstanbul esranurerikoglu@hotmail.com ORCID: 0000-0003-3487-2459

kullanılmıştır. İstanbul'da dört ilçede ve beş İmam Hatip Lisesi'nde toplam 600 öğrenciyle saha araştırması yapılmak suretiyle araştırma hipotezleri test edilmiştir. Faktör analizi sonucu yedi faktörlü İmam Hatip Lisesi tercih ölçeği oluşturulmuş ve bu ölçeğe dayalı olarak tercihlerdeki farklılaşmalar tespit edilmiştir. Tercih faktörleri aile, sosyal çevrenin yönlendirmesi, öğretmen, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme, üniversite sınavlarına hazırlık imkânları ve kariyer, din hizmetleri eksenli kariyer ile okulun fiziki ve kültürel ortamıdır. Tercihlerde en etkili faktörler "dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme" ve "aile" olarak tespit edilmiştir. Tercihlerde yine ekonomi hariç cinsiyet, sınıf kademesi ve tercih edilen üniversiteye göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İmam Hatip Liseleri, Öğrenci Tercihleri, Tercih Faktörleri.

Summary

This research aims to outline the reasons why students studying at Imam Hatip High Schools (IHL) have preferred these schools. The survey technique used in the research is indirect observation method. Research hypotheses were tested by conducting field research with 600 students in four districts and five IHLs in Istanbul. As a result of a factor analysis, the seven-factor Imam Hatip High School preference scale was created and differences in preferences were determined based on this scale. IHLs are educational institutions that draw attention with their fluctuating historical adventure, from the point when they were closed to the point where they accept students with an entrance exam. The process of preferring these schools, which continuously changes between a lack of demand and an explosion of demand, has historically been shaped in the shadow of politics. In this sense, in the Turkish society with its conservative character to a great extent, it can be seen that IHLs have expanded horizontally, especially recently, as a manifestation of the Islamist tendencies of the current political authority. The research has dealt with the reasons for preference of modern IHLs on a multi-factor basis within this expansion process. The preference of IHL corresponds to a multifaceted sociology that cannot be explained by one-reason reductionist approaches. The hypotheses we put forward about preference factors were tested by the research findings as follows:

(H1) "The main factors of preference for IHLs are "the opportunity to learn religious values, the possibility of religious socialization and family influence." This hypothesis is supported by both the averages resulting from the factor analysis and the standard deviation scores. It was found that the desire to learn more about one's religion and family factors are more effective in preferences. In terms of dimensions, supporting the hypothesis we have set up, the highest averages for preferences were found in the dimensions of "learning religious values and socializing" and "family". Learning religious values and religious socialization dimension is ahead of the family by one-point difference in the overall total. Therefore, the predominant factor in our preferences is the belief that individuals can learn and live their beliefs better in these schools. Rather than economic expectation, "religious idealism" has been identified as a more dominant outcome in preferences. This is followed by the fact that these

schools are suitable for the religiousness and the desire and mentality of the family. It can be said that factors such as general career in IHL preferences, career in religious services, quality of teachers, university preparation, the influence of relatives and neighbors are overshadowed by the influence of religious education and family factors. Apparently, IHL is perceived by students as a school with no alternative for the maintenance of religious identity.

(H2) "There is a statistically significant difference in IHL preferences according to gender. Men have more positive attitudes in preference dimensions." Our hypothesis that there were statistically significant differences in favor of males in all dimensions except for two dimensions was substantially confirmed. There is no statistically significant difference in terms of gender in the dimensions of "Learning Religious Value and Religious Socialization" and "Physical Structure of the School and Cultural Activities". Therefore, young people have similar attitudes in these two dimensions.

(H3) "There is no statistically significant difference in the preferences of IHL according to the economic situation. Class differences are not an effective factor in preferences." Our hypothesis has been confirmed by the research findings. It has been revealed that there is no statistically significant difference in IHL preferences of students according to their economic situation. The economic situations of the youth differ according to their subjective definition of wealth; however, there is no mentality differentiation parallel to this separation, and class differentiation does not bring cultural differentiation in terms of preferences. Rather than being seen as an economic capital; IHLs have been preferred more dominantly with an idealism embodied by religious feelings and thoughts.

(H4) "There is a statistically significant difference in the preferences of IHLs according to the grade level. The preference averages are high in the first grades and low towards the last grades." This hypothesis has also been confirmed by the research findings. It was revealed that there are significant differences in preference factors according to grade level. In general, preference averages are high in the first grades and fall towards the last grades.

(H5) "There is a statistically significant difference in the reasons for preferring IHLs according to the university department to be studied. Despite the choice of different departments, the most effective dimension in preferences is "learning religious values and seeking religious socialization." The first part of our hypothesis that the most effective dimension in preferences is the learning of religious values and the search for religious socialization, despite the different department preferences, is supported by the research findings. The test of this hypothesis shows again that religious values and religious environment factors are effective in young people's preferences.

Özet

Araştırma İmam Hatip Liseleri'nde okuyan öğrencilerin tercih sebeplerini çok faktörlü bir zeminde ele almaktadır. Dolaylı gözlem metodu olarak araştırmada anket tekniği kullanılmıştır. Araştırma hipotezleri İstanbul'da dört ilçe ve beş İmam Hatip Lisesi'nde 600 öğrenciyle yapılan saha araştırmasında test edilmiştir. Faktör analizi sonucu yedi faktörlü İmam Hatip Lisesi tercih ölçeği oluşturulmuş ve bu ölçeğe dayalı olarak tercihlerdeki farklılaşmalar tespit edilmiştir. Tercih faktörleri aile, sosyal çevrenin yönlendirmesi, öğretmen, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme, üniversite sınavları hazırlık imkânları ve kariyer, din hizmetleri eksenli kariyer ile okulun fiziki ve kültürel ortamıdır. Tercihlerde en etkili faktörler "dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme" ile "aile" olarak bulunmuştur.

İmam Hatip Liseleri, kapanma noktasından sınavla öğrenci alan bir noktaya ulaşan ve üzerinde siyasi tartışmaların eksik olmadığı inişli çıkışlı tarihi serüveniyle dikkat çeken eğitim kurumlarıdır. Talep yetersizliği ile talep patlaması arasında gidip gelen bu okulların tercih edilme süreci tarihsel olarak hep zamanın ve siyasetin gölgesinde şekillenmiştir. Bu anlamda muhafazakâr karakterini büyük oranda koruyan Türk toplum yapısında, mevcut siyasi otoritenin İslamcı eğilimlerinin de bir tezahürü olarak, özellikle son dönemde İHL'lerin yatay olarak genişlediği görülmektedir. Araştırma bu yatay genişleme süreci içinde modern İHL'lerin tercih sebeplerini çok faktörlü bir zeminde ele almaya çalışmıştır. İHL tercihi tek sebepli indirgemeci yaklaşımlarla açıklanmayacak çok yönlü bir sosyolojiye tekabül etmektedir. Tercih faktörleriyle ilgili ileri sürdüğümüz hipotezler, araştırma bulguları tarafından şu şekilde test edilmiştir:

(H1) "İmam Hatip Lisesi tercih faktörleri aile, sosyal çevre, öğretmen, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme, üniversiteye hazırlık imkânı, din hizmetleri eksenli kariyer, okulun fiziki yapısı ve kültürel faaliyetler şeklinde kurgulandığında, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme imkânı ile aile etkisi tercihlerde bir birini takip eden temel faktörlerdir." şeklindeki hipotezimiz, hem faktör analizi sonucu ortaya çıkan ortalamalar, hem de standart sapma puanları açısından desteklenmiştir. Çok faktörlü bir zeminde gerçekleşen tercihlerde dinin öğrenilmesi ve aile faktörlerinin daha etkili olduğu sonucu tespit edilmiştir. Boyutlar açısından bakıldığında, kurguladığımız hipotezi destekler mahiyette, tercih sebeplerinde en yüksek ortalamalar "dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme" ile "aile" boyutlarında olduğu gözlenmiştir. Dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme boyutu, genel toplamda bir puan farkla aile boyutunun önündedir. Dolayısıyla tercihlerde bu okullarda dini derslerle beraber diğer derslerin öğretilmesi, bireylerin inançlarını bu okullarda daha iyi yaşayabileceğini düşünmesi, değerlerin öğretilmesi için en uygun ortam olarak algılanması başat faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınıfsal ayırım, ekonomik sermaye, ileriye dönük profan bir "çevirilebilirlik" güdüsünden ziyade, tercihlerde "dini idealizm" daha baskın bir sonuç olarak tespit edilmiştir. Bunu çok az farkla bu okulların ailenin dindarlığına ve düşünce yapısına uygun olması, ailenin arzusu ve

onların mutlu edilmek istenmesi takip etmektedir. İHL tercihlerinde genel kariyer, dini hizmetlerde kariyer, öğretmen, üniversiteye hazırlık, akraba ve komşuların etkisi gibi faktörlerin dini eğitim ve aile etkisinin gölgesinde kaldığı söylenebilir. Anlaşılan İHL öğrenciler tarafından dini kimliğin inşası ve muhafazası için âdeta alternatifsiz okul olarak algılanmaktadır.

(H2) "Cinsiyete göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma vardır. Erkekler tercih boyutlarında daha olumlu tutumlara sahiptirler." şeklindeki hipotezimiz, iki boyut hariç bütün boyutlarda istatistiki açıdan erkekler lehine anlamlı farklılıklar tespit edildiği için, büyük oranda doğrulanmıştır. "Dini Değerin Öğrenilmesi ve Dini Sosyalleşme" ile "Okulun Fiziki Yapısı ve Kültürel Faaliyetler" boyutlarında cinsiyete göre istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Dolayısıyla gençler bu iki boyutta daha benzer tutumlara sahiptirler.

(H3) "Ekonomik duruma göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma yoktur. Sınıfsal farklılık tercihlerde etkili bir faktör değildir." şeklindeki hipotezimiz yine araştırma bulguları tarafından doğrulanmıştır. Ekonomik duruma göre öğrencilerin İHL tercihlerinde hiçbir boyutta istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır. Gençlerin sübjektif zenginlik tanımlamalarına göre ekonomik durumları ayrışmaktadır; fakat bu ayrışmaya paralel bir zihniyet farklılaşması görülmemekte, sınıfsal farklılaşma tercihler açısından kültürel farklılaşmayı beraberinde getirmemektedir. Okulların ekonomik bir sermaye olarak görülmekten ziyade; daha baskın bir biçimde dini duygu ve düşüncelerle somutlaşan bir idealizmle tercih edildiği tespit edilmiştir.

(H4) "Sınıf kademesine göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma vardır. İlk sınıflarda tercih ortalamaları yüksek, son sınıflara doğru düşüktür" şeklindeki hipotezimiz araştırma bulguları tarafından doğrulanmıştır. Tercih faktörlerinde sınıf kademesine göre anlamlı farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Genel olarak ilk sınıflarda tercih ortalamaları yüksek, son sınıflara doğru düşmektedir.

(H5) "Okunmak istenen üniversite bölümüne göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma mevcuttur. Farklı bölüm tercihlerine rağmen tercihlerde en etkili boyut dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme arayışıdır" şeklindeki hipotezimizin ilk bölümü, öğretmek boyutu hariç araştırma bulguları tarafından desteklenmiştir. İkinci bölümü de farklı bölüm tercihlerine rağmen en yüksek ortalamalar yine dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme arayışında tespit edildiği için araştırma verileri tarafından doğrulanmıştır. Bu hipotezin testi de tercihlerde dini değerler ve dini ortam faktörlerinin gençlerin tercihlerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Introduction

The reasons affecting the preference of high school of youngsters who were studying at Imam Hatip High School (IHHS) were examined through the sample selected in Istanbul. There are various studies examining the history of IHHS, but the researches, particularly the field researches, which are related to the reasons of preference different in line with the political and social changes in Turkey are rather limited. This study aims to fill the aforenoted gap, to contribute to the preference sociology in the axis of IHHS, and to examine which dynamics affected the preference of IHHS re-expanded in a horizontal manner. In this study structured with qualitative research model, the functional analysis was more dominant in this study in terms of differences. Furthermore, as the preference factors were among the main limitations of the study, the reasons of preference were theoretically examined rather than the historical background or general IHHS sociology.

1. School Preference Sociology and Imam Hatip High Schools

The demand of education turned into a formal process directed by the public authority, reaching beyond the limit of personal learning desires. Based on people's free will, the demand for education, whether formal or non-formal, reflects people's decision of continuing to a certain education program within the legal limits. The freedom of preference and establishing alternative education institutions suiting the preferences are two properties regarding the school preferences. The topic of school preference is a bi-directional subject despite appearing as a personal topic. Meeting the demand of personal and institutional education on an institutional level as well as generating relevant policies are among the responsibilities of the public authority. The actors of the topic were the children, youngsters or parents who had the freedom of making preferences among the alternatives. Efforts are made to meet the demand of education considering the historical and social conditions in a place and based on the needs, expectations, functions, and cognitive and emotional satisfaction with an "intention of communication" between the public authority and social demands. Accordingly, it is fair to state that the demand of education is a significant part of education planning.[1]

There are a couple of factors affecting the preference of education. These factors may be personal, economic, socio-cultural or institutional based on the relevant actor or case.[2] From a functional perspective, there are many personal and social dynamics affecting the demand and preference of education such as age, gender, hereditary traits, academic success, skills, interest, class-based position,

---

[1] Nejla Kurul Tural, "Eğitim İstemi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 27/2 (1994), 781-789.

[2] Işıl Ünal, *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi* (Ankara: Torun Matbaası, 1996), 142.

family type, region, family group, social environment, social acceptance, usefulness and reputation. Therefore, the demands and preferences regarding the education is a topic with multiple aspects,[3] and the professional preferences have a great role in determining the educational demands following the obligatory education. Education is shaped by the concerns of a functional future based on the professional grounds. Furthermore,modern societies are the ones which develop rational reflexes on the economic grounds. Therefore, the factors of income as well as the reputation and possibilities of employment are among the key elements in terms of school preferences.

The prospective concerns solely based on economy are not determinant by themselves in this context. Educational demands also form an educational market and a market approach in the axis of "rational preference theory". Education has become a "meta" that is generated, marketed, consumed, thus purchased and sold within a supply-demand circle in the countries that enforce liberal educational policies added to the capitalism. Monetary and class-based position deeply affects the quality of the "purchased" education service. Accordingly, the discussions of whether success can be purchased or whether the school preference is a mechanism ensuring the continuity of class-based differences and inequalities catch attention in this regard. Education is a significant capital in terms of creating resource, advantage and opportunities. However, it is also the instrument of social "discrimination" along with the economic and cultural capital. It is a significant mechanism contributing to the regeneration of the "field" and "habits". In addition to serving as a bridge to accessing the resources, it may also serve for the continuation of preferences and inequalities shaped in relation to the economic, social and cultural capital differences.

It is clear that the school preferences also suggest an economic-politic topic.[4] At least the modern awareness started to perceive the preferences regarding education and school as a professional demand. People are oriented to prefer the school and professions which generally yield a financial income in an open and competitive society. Mass communication instruments, professional organizations, family, and peer groups serve as a filter for the people, affecting the personal and social preferences.[5]

---

[3] Musa Altunsaray, *İmam Hatip Liselerinde Talebi Etkileyen Etmenler Ankara İli Örneği* (Ankara: Ankara University, ISS, Master's Thesis, 2000), 15.

[4] Pierre Bourdieu - Jean Claude Passeron, *Vârisler, Öğrenciler ve Kültür* (Ankara: Heretik Yayınları, 2014), 34.; David Swartz, "Pierre Bourdieu: The Cultural Transmission of Social Inequality", *Harvard Educational Review* 47/4 (December 1977), 545-550.; Ünal, *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi*, 144.; Selman Yarcı, "Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı", *Akademik İncelemeler Dergisi* 6/1 (2014), 130.

[5] Altunsaray, *İmam Hatip Liselerinde Talebi Etkileyen Etmenler Ankara İli Örneği*, 16.

From a sociological and structuralist perspective, attention was drawn to the socio-cultural dynamics affecting the school-related preferences. Ünal emphasized the educational status of parents, domestic income level, geographical location, the identity, friendship ties, and size of the family within these dynamics.[6] Altunsaray refers to the impact of the social groups covering people ethnically, religiously and socially within the differentiation of rural and urban areas. Moreover, children being inspired by the professions of their parents or maintaining what their parents did as a job indicate the impact of socio-cultural structure in terms of educational preferences.[7] Arslan stresses the educational level of parents, domestic income, and students' order of birth in this context. According to that study, as the order of birth rises, the probability of continuing a general/academic high school increases. Residing in an urban area increases the probability of continuing high school education, and the probability of selecting the vocational high school is higher in the urban area. With the impact of the professional education they prefer, students from the families with lower income enter the labor market earlier and start to work at a younger age compared to their peers from the families with higher income, which is another result in the study by Arslan.[8]

Educational preferences are related to the educational system as well as the social structure. Structuring of educational and teaching processes as well as the conditions of applying to schools, selection policies of schools and cost of education for each student are closely associated with the educational system.[9] Educational system obligatorily differs to meet the personal and social needs, which is essentially a modern process. Following the industrialization period, societies are shaped with the orientations of industrialization, urbanization, rationalization, individualization, secularization, specialization, differentiation and relativity. Differentiation of education shows itself through the variety of programs based on the processes in these macro periods. Variety and sequence triggers one another. For instance, the variety in secondary education program affects the preferences regarding the higher education program, which then shapes the secondary education preferences after the period of primary education.[10]

The results of the discussion about the topic of education and school preference performed in line with the of IHHS are as follows. Religion is more central

---

[6] Ünal, *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi*, 152.

[7] Altunsaray, *İmam Hatip Liselerinde Talebi Etkileyen Etmenler Ankara İli Örneği*, 17.

[8] Yunus Arslan, *Determınants of The Choıce of Hıgh School Track ın Turkey* (Istanbul: Sabancı University, ISS, Master's Thesis, 2016), 25-26.

[9] Tural, "Eğitim İstemi", 782-789.

[10] Ünal, *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi*, 155.

for the traditional agricultural societies which have yet to differentiate, and it is a common element that can be seen in almost all stages of education. It is claimed that the basis of education in Ottoman Empire is "to raise a good Muslim person".[11] However, as the world changed itself through the processes of Illumination, French Revolution and Industrialization, this change affected the Ottoman Empire deeply as can be seen from the conflict of "school" and "madrasah" that occurred in the Ottoman bureaucracy after the Reform. The implicit and explicit conflict between the madrasah-based religious bureaucracy and school-based secular bureaucracy existed in favor of those with school-related backgrounds following the preference of the relevant authority. Accordingly, religion has become a topic assessed in line with its relation with the political authority, rather than being solely considered a religious topic. The archetypes of the discussions performed in line with the IHHSs as an ideological "crisis" area are based on this historical ground in the axis of religion, authority and education relationships.[12]

From a more particular perspective, discussions on religious services and religious education occurred first in the 2nd Constitutional Era in a manner revoking the further conflicts. The scientific skills and knowledge of preachers as well as their professional competency, and the amendment and impacts of sermons caught greater attention during that era. Initiation of the topic "Madrasatu al-Waizin" in Islah al-Madaris Committee, which is about the amendment of madrasahs, in 1909 can be regarded as the first initiative in this context.[13] The amendments made toward the madrasahs during the 2nd Constitutional Era also continued during the years of national war. Sadiye Tutsak defines the reform activities mentioned after the Tanzimat period and fulfilled after the 2nd Constitutional Era in a de facto form as the effects of raising madrasahs into the level of schools at the level of western schools.[14] The schools founded in 1913 in the name "Madrasatu al-Aimmah wa al-Hutaba" to raise qualified imams and preachers were combined with Madrasatu al Waizin after a short period of time owing to certain reasons such as insufficient number of students, inability to achieve efficiency, and wars occurring on the global

[11] Ruşen Çakır et al., *İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler* (Istanbul: Tesev Yayınları, 2004), 56.

[12] See. Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri* (Istanbul: İFAV Yayınları, 1994), 44. ; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2004), 67.

[13] Atiye Emiroğlu, *Türkiye'de Din Eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları* (Konya: Selçuk University, ISS, Doctoral Thesis, 2016), 30.

[14] Sadiye Tutsak, "Millî Mücadele Yıllarında Ankara Hükümeti'nin İlmiye Medreselerini Canlandırma Çabası", *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 5/2 (June 2003), 12.; Harun Yılmaz, "Osmanlı Son Döneminde Medreselerin Islahı ve Panislamizm Tartışmaları Bağlamında Bir Medrese: Kudüs Selâhaddîn-i Eyyûbî Külliye-i İslâmiyyesi ve Külliye Talimatnamesi", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 51/51 (December 2016), 81.

scale.[15] Madrasah education, which became secondary as the schools became more common, was discussed during the 2nd Constitutional Era in the context of certain topics such as graduates' employment, low interest in the madrasahs, inability of madrasah graduates to have the equal diplomas with the school graduates, and the rights to receive higher education.[16]

The initiative "Madrasata ul-Aimma wa al-Hutabah" dated 1913 was integrated to the Republic under the name "Imam Hatip School" upon the law on unification of education dated 1924. Following an interruption lasting 18 years, transformation of Imam Hatip institutions as Imam Hatip School between 1924 and 1930, ten-month Imam Hatip courses between 1948 and 1951, and the modern Imam Hatip School after 1951 resulted in various discussions in the axis of religion, policy, education and culture at certain periods. Modernization perception, the human type to be raised, traditional attitudes toward development, the balance between authority, safety and freedom, global and liberal trends based on rationality, power of the public to shape the religious education and services, legitimacy of religious publicity, engagement to a certain policy and ideology, capacity of social acceptance and integration, and Imam Hatip High Schools discussed in various contexts such as employment and efficiency corresponds to a broad theoretical and practical field which probably cannot be analyzed from the single-dimension perspective of religious people, public authority, those uninterested in religion, or those opposing religions. As an institution of the Institution, IHHS concerns the all classes of the society. Considering this topic as a field of discussion shaped by the contributions of the professionals, rather than as the platform of ideological conflicts, would be a more suitable approach as it is related to the neural characteristics of the society and authority in the triangular of religion, state and nation.

Preference of IHHS is shaped in line with the discussions made as this school has constantly been discussed thus far. The following results become apparent following the direct examination of a few studies regarding the preference of IHHSs. Korkmaz notes that the primary factors behind the preferences of IHHS include the relevant desires of family and acquaintances, the plan of learning more information about the religion, believing that the Imam Hatip environment is better, the possibility to get employed more easily at the Presidency of Religious Affairs, and having a test score which does not suffice for enrollment at other high schools.[17] The reasons of preference are ordered as follows in the study conducted in the

---

[15] Ömer Faruk Çelik, *Katsayı Uygulamasının Kaldırılması Sonrasında İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Davranış, Tutum ve Özellikleri* (Gaziantep Örneği), (Bursa: Uludağ University, ISS, Master's Thesis, 2016), 21.

[16] Zeki Salih Zengin, *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ Yayınevi, 2002), 88.

[17] Mehmet Korkmaz, "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/16 (2013), 24.

Turkish city of Gaziantep by Ateş: Learning religious information, believing that IHHS is the most suitable school for female and male students, ability to learn the religion and to have a profession, thinking that the teachers and administrators at IHHS are more understanding and helpful, visiting an IHHS and liking the schools, and being influenced by the life of people who are IHHS graduates.[18]

Altunsaray draws attention to the following factors: "being the most suitable school for knowledge and skills, liking the profession or working as an Imam or Preacher, finding the suitable environment for practicing the beliefs in Imam Hatip High Schools, preference of parents, peer group, personal decision, teaching the religious information in a better form, quality of teaching, quality of teachers, physical equipment of school, insufficient provision of religious at other institutions".[19] The reasons of preference were ordered along with similar and different elements in the study conducted on the case of Elazığ, Turkey, by Özdemir and Karateke as follows: The idea of learning the religion better, believing that the Imam Hatip environment is a better place for practicing the religion, the desire of enrolling at a good university, absence of mixed education, thinking that the education quality is high, believing that the teacher quality is high, high scores, thinking about studying theology, regarding the relevant school authority as proper, the possibility of getting employed right after graduation, the school being close to home, receiving the secondary education at Imam Hatip high school, having friends who go to a Imam Hatip high school, and lastly, presence of a dormitory at Imam Hatip high school. [20] According to the repetitive themes in the relevant studies, the following factors seem to be more dominant: desire of receiving religious education, search for a religious environment, the impact of the immediate circle, trust in teachers, and possibility of get employed in religious services with ease.

2. Method

Having been structured as a field research, this study utilized the methods of direct and indirect observation. One of the researchers work as a teacher in an IHHS. Therefore, that researcher had the chance of directly observing the students, teachers and institutional operations. This study was conducted using the qualitative data collection method, an indirect observation method. The survey method was used as this method enabled comparisons and measurement of orientations on the sample,

[18] Pembegül Ateş, *İmam Hatip Lisesi'nde Okuyan Öğrencilerin İmam Hatip Lisesi'ni Tercih Nedenleri ve Beklentileri (Gaziantep Örneği)*, (Gaziantep: Gaziantep University, ISS, Master's Thesis, 2016), 37.

[19] Altunsaray, p.7.

[20] Şuayip Özdemir - Tuncay Karateke, ''Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini Tercih Etme Nedenleri (Elâzığ Örneği)'', *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/45 (December 2018), 45.

and as this study was conducted in different schools. Furthermore, IHHSs being a sub-system of an educational system, analyzing the differences within this sub-system, and preferences regarding IHHS which necessitate the analysis of a multi-factor system resulted in structuring the study on a ground that was close to Functionalism. However, "functional analysis", rather than a functionalist perspective, was dominant in the study. The results of the study are limited with the sample selected; accordingly, the generalizations made should be considered in this context. However, these results may be guiding for the other IHHSs that display similar characteristics; IHHS provides the possibility of making an estimation for the preference sociology.

2.1. Hypotheses

(H1) *Learning the religious values, possibility of religious socialization and domestic impact are the main factors that follow one another when the factors of preferring IHHS are structured as family, social environment, teacher, learning religious values, religious socialization, possibility of preparation for university, career based on religious services, physical structure of the school and cultural activities.*

(H2) *The preferences of IHHS differ statistically and significantly based on gender. Men have more positive attitudes toward the preference dimensions.*

(H3) *The preferences of IHHS do not differ statistically and significantly based on economic status. Class-based differences are not a factor affecting the preferences.*

(H4) *The preferences of IHHS differ statistically and significantly based on class grade. The mean value of preference is higher in the lower grades, and lower in the higher grades.*

(H5) *The preferences of IHHS differ statistically and significantly based on the desired university departments. Despite the preferences of different departments, the most impactful dimension regarding the preferences is learning the religious values and searching for religious socialization.*

2.2. Study Site and Sample

The population of the study consisted of the IHHSs in the districts of Gaziosmanpaşa, Bayrampaşa, Ümraniye and Ataşehir. The sample was formed out of five IHHSs selected from four districts in both sides of Istanbul. While selecting the schools, extra attention was paid to selecting the rooted and newly-founded institutions. Therefore, two of the selected schools had a rooted history, while three were newly-founded. The field study was performed by administering survey to 600 students from the following schools: Gaziosmanpaşa Anatolian Imam Hatip High School (n=106), Şehit Halil İbrahim Yıldırım Anatolian Imam Hatip High School (n=120), Şehit Erol İnce Girls' Anatolian Imam Hatip High School (n=138), Esatpaşa

Anatolian Imam Hatip High School (n=111) and Esatpaşa Girls' Anatolian Imam Hatip High School (n=125).

Of the sample, 50.8% were female, while 49.2% were male. Regarding the economic status of families, 2.5% of the sample were from the low income group, while 55% were from the moderate income group, 38.5% were from the moderate-high income group, and 4% were from the high income group. Students in the sample were aged between 14 and 19 years. According to the data regarding the parents of these students, 2.5% of the mothers were illiterate. Moreover, 2.2% of the parents only knew how to write and read, 68.4% were primary school graduates, 19% were secondary school graduates, and 8% were university graduates or higher. Of the fathers of the participants, 0.3% were illiterate, while 0.7% solely knew how to read and write, 52.4% were primary school graduates, 29.8% were secondary school graduates, and 16.8% were university graduates or higher. Of the mothers, 86.3% were housewives, and 13.7% worked in different fields. Furthermore, 5% of the mothers were workers and teachers. Regarding the fathers, 12.2% were working as a civil servant, lawyer, doctor and engineer, while 62.2% were self-employed and working as a craftsman, worker or tradesman. According to further results regarding the families of the participants, the rate of siblings who studied at an IHHS before was 31.8, while this rate was 13.3% for the parents, and 26.4% for the cousins. Additionally, 47.7% of the participants went to an Imam Hatip Secondary School, whereas 52.3% studied at other secondary schools.

The following points should be considered to see the social profile of the sample group more clearly. The rate of those who preferred theology was 10.3%, and the highest rate of preferences included engineering (14%) and teaching 13.7%. Of the students in the sample, 46% received religious education within Quran Courses during summer. Furthermore, 16% were interested in the religion to a limited degree, while 30% were not so religious but still wanted to learn more about their religion. Of the participants, 4.8% defined themselves as social democrat, while 4.5% considered themselves liberal. In addition, 16.3% noted that they always or frequently experienced hesitations in terms of destiny. The rate of participants who always performed five-time prayers was 17.8%, while those who frequently performed these prayers constituted 22.2%, and those who never performed constituted 11.8%.

2.3. Data Collection and Statistical Analysis

Quota sampling method was utilized while selecting the sample, and random sampling method was used while administering the surveys. This study was conducted between 04.02.2019 and 01.03.2019. Accordingly, the study was conducted during the 2018-2019 Academic Year with students from different grades in five randomly selected schools in four districts of Istanbul.

To determine the validity and reliability of the information form, a prior practice was performed on 100 people. With the factor analysis performed later, the sub-dimensions within which the items were present were found, and the items with no validity and reliability were not included in the scale. The information collection form has 16 items questioning the social identity. A Likert-type scale with 39 items questioning the school-related preferences of IHHS students, the topic of the present study, and another Likert-type scale with eighth items examining the religious aspects of students as well as students' thoughts on IHHS were used in the study. The following options are used for the items questioning the thoughts about religiousness and IHHS: "Never", "Rarely", "Occasionally", "Frequently", "Always". For the items examining the factors that affect the school-related preferences of IHHS students, the following options were used: "Totally Disagree", "Disagree", "No Idea", "Agree", "Totally Agree". A scoring procedure starting from the negative statements and extending to the positive ones was used while scoring the answers. The scale has no items that reversely asks the positive statements. The orientation to prefer the IHHS increases from the 1 to 5 points. The value of 0.05 and below was accepted as the threshold of statistical significance (p=0.05-0.01).

All surveys were filled by the participants themselves. Administering a survey lasted around 15-20 minutes. A total of around 700 survey forms were administered. Surveys who were not totally completed were excluded from the assessment, and a total of 600 surveys were transferred to the digital environment following the data clearing procedure. No adverse events were experienced while administering the study, and no objection was seen from the participants while implementing the survey. The voluntary basis was taken into consideration during the implementation phase; the survey was not implemented on those who did not want to participate in the survey.

Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 20 package software was used for data analysis. In addition to the mean values that emerged following the Factor Analysis, Independent Samples T-test was used in the bi-variate analyses to test the hypotheses. Moreover, One Way Analysis of Variance was utilized to determine whether there was a significant different between more than two groups. Scheffe and Lsd Post-Hoc multiple comparison methods were used to determine the levels of multiple comparisons.

2.4. Validity and Reliability of Scales

Using the validity and reliability tests, no relationship was found between the answers participants gave to each item regarding attitudes and behaviors, and the total score received from the scale. The method used the most for the reliability analysis is Cronbach's Alpha test. Whether each scale measures a single structure is

tested through the factor analysis.[21] As a result of the factor analysis performed in this study, the floor and ceiling factor values ranged between 0.86 and 0.88. Kaiser Meyer Olkin (KMO) value of the scale was 0.86, while the Cronbach's Alpha value was 0.87, and the variance value was 64.7%. These rates indicate that the scale is valid and reliable. The details regarding the scale items, dimensions and other elements are presented in Table 1.

Table-1: Validity and Reliability Analysis of Imam Hatip High School Preference Scale (IHHSPS) and its Sub-Dimensions

(KMO = .863; Alpha a =: .87; x^2 = 6229.767; p=000; Variance: 64.7%)				
F1: Family Dimension (a=.727)	**N**	**M**	**SD**	**Factor Load**
S.3 Suiting my family's ideology	598	3.73	1.259	.879
S.38 Religious character of my family	598	3.52	1.309	.877
S.37 My desire of making my family happy	598	2.96	1.441	.879
F2: Dimension of guidance from the social environment (a=.727)	**N**	**M**	**SD**	**Factor Load**
S.18 Guidance from our relatives	598	2.29	1.387	.880
S.20 Recommendation from my teachers at primary school	598	2.22	1.385	.879
S.19 Recommendation from our neighbors	598	1.90	1.188	.878
F3: Teacher Dimension (a=.714)	**N**	**M**	**SD**	**Factor Load**
S.15 Thinking that the teachers in this school are better	598	3.09	1.360	.873
S.16 Teachers in this school being more idealist	598	2.89	1.274	.872
S.17 Teachers in this school showing more attention to students	598	3.02	1.319	.872
F4: Dimension of Learning the Religious Values and Religious Socialization (a=.716)	**N**	**M**	**SD**	**Factor Load**
S.25 IHHS being a school where other courses are taught in addition to religious courses	598	3.64	1.276	.873
S.1 IHHS being a school where I can practice my beliefs	598	3.69	1.233	.873

[21] Zeki Arslantürk - Hamit Arslantürk, *Uygulamalı Sosyal Araştırma* (Istanbul: Çamlıca Yayınları, 2016), 169-170.

S.2 IHHS being the most suitable institution for teaching religious values	598	3.87	1.098	.873
F5: Possibilities of Preparation for University Test and Career Factor (a= .675)	**N**	**M**	**SD**	**Factor Load**
S.33 IHHS providing extra courses in the process of preparation to university	598	2.98	1.379	.871
S.32 Students being motivated better in the process of preparation to university	598	2.81	1.378	.868
S.31 Presence of people who graduated from IHHS and reached proper positions	598	3.04	1.386	.870
S.30 Social consideration toward those who study at IHHS as benevolent people	598	2.54	1.337	.871
F6: Dimension of Career Based on Religious Services (a=.714)	**N**	**M**	**SD**	**Factor Load**
S.6 Ability to receive necessary religious education solely from these schools before enrolling at a faculty of theology	598	2.36	1.331	.874
S.5 Being the most suitable school as I want to study theology	598	2.09	1.338	.873
S.4 Desire of working as an Imam, Preacher, Mufti or Quran Course Instructor	598	1.89	1.211	.873
S.27 Ability to work at the Presidency of Religious Affairs even as a high school graduate	598	2.41	1.417	.872
F7: Dimension of School's Physical Structure and Cultural Activities (a=.701)	**N**	**M**	**SD**	**Factor Load**
S.28 Limited number of students in classrooms	598	3.04	1.475	.875
S.24 Presence of more technological means in these schools	598	2.36	1.310	.874
S.11 Contests held in different fields in these schools	598	2.79	1.360	.870
S.10 Better physical structure of the school compared to other schools	598	2.89	1.436	.874
S.9 Presence of more social and cultural activities in these schools	598	2.58	1.402	.871

3. Results and Assessments

(H1) *Learning the religious values, possibility of religious socialization and domestic impact are the main factors that follow one another when the factors of preferring IHHS are structured as family, social environment, teacher, learning religious values, religious*

socialization, possibility of preparation for university, career based on religious services, physical structure of the school and cultural activities.

To test the first hypothesis in the study, the mean values and standard deviation scores found in the seven-factor IHHSPS were used. According to the results presented in the Table 2 below, the period of preference regarding IHHS occurs on a multi-factor social ground. This study indicated that these factors can be assessed in seven dimensions in relation to one another. Accordingly, IHHS preference is not a result of a single thought, but a process that happens with different motivations of people. This difference can be clearly understood from the mean values between the dimensions (see. *M* values).

From the perspective of dimensions, the highest mean values regarding the reasons of preference were found in the dimensions of "learning the religious values and religious socialization" and "family". Dimension of learning the religious values and religious socialization was one point ahead of the dimension of family. Therefore, instruction of other courses in addition to religious ones, students' belief that they will be able to practice their beliefs better in these schools, and considering the IHHSs as the most suitable environments for teaching religious values were the primary factors behind preferring these schools. Rather than the class-based discrimination, economic capital and a prospective, profane "convertibility" drive, religious idealism" was found to be a more dominant result regarding preferences, followed by these schools being suitable for the religious characteristics and ideologies of families, desire of families, and the desire of making the family happy by a small margin. Considering the standard deviation values, participants gave more similar answers in the dimension of family, along with other similar answers in the dimension of religious education and religious socialization, as the standard deviation values were lower compared to other dimensions (see. Table 2). In terms of standard deviation values, the aforenoted dimensions reflected the general orientation regarding the preferences. Results also indicated that thoughts differed more in terms of school's physical structure and cultural activities among seven factors affecting the preference. Thus, it is safe to state that the physical structure and cultural activity dimension was attributed less importance than the other dimensions.

Factors such as general career, career in religious services, teacher, preparation to university, and influence of relatives and neighbors were not as impactful as the religious education and family effect in terms of IHHS preferences. It is safe to state that students consider IHHS as unparalleled for founding and preserving the religious identity. Although courses such as Quran and Prophetic Biography were integrated to the general curriculum as an elective course, IHHS appears to be a particular institution for experiencing and helping people experience a more intense Islamic identity. The positive impacts of an Islamist political movement should be considered while assessing the formation of such a perception because Justice and

Development Party considers showing a particular attention to IHHS a mission. The conservative characteristics of the Turkish society, combined with the current policy of the government in terms of IHHS, results in IHHS being perceived as a protected religious institution.

Accordingly, the idea that more quality education is provided in project schools is strengthened. The attractive side of these school is multiplied by the possibility of a career in the secular field. As stated in the early parts of the sample section, only 10% of the students aimed to have higher education in theology. The drive of protecting the religious identity along with the idea of having a religious career was clear in the preferences, and families' sensitivities in this regard were impactful for students' preferences. In terms of families, 9.3% of students defined themselves as social democrat and liberal despite the options of Islamist, conservative or nationalist conservative, indicating the family-based difference in the preferences. 10.3% of the students considered themselves Islamist and 24% believed they were solely Muslim, suggesting that students who prefer IHHS do not totally have an Islamist lineage despite having a dominant conservative characteristic.

Although family is a significant factor for preferences, families of new-era Imam Hatip students are different. Difference of IHHS preferences for both students and their parents can be explained with the rapid urbanization and personalization in Turkey, and with the social media affecting the religious information and authorities like the paparazzi. Internet and social media cause the religion to be a "meta" that is discussed and captures interest more, and this discussion results in the analysis of traditional religious perceptions. It is clear that IHHS is regarded as both a religious shelter and an ideological institution In such a complicated social context.

Table 2 Imam Hatip High School Preference Scale Mean and Standard Deviation Values

F1: Family Dimension	**N**	**M**	**SD**
S.3 Suiting my family's ideology	598	3.73	1.259
S.38 Religious character of my family	598	3.52	1.309
S.37 My desire of making my family happy.	598	2.96	1.441
F2: Dimension of guidance from the social environment (a=.727)	**N**	**M**	**SD**
S.18 Guidance from our relatives	598	2.29	1.387
S.20 Recommendation from my teachers at primary school	598	2.22	1.385
S.19 Recommendation from our neighbors	598	1.90	1.188
F3: Teacher Dimension	**N**	**M**	**SD**

S.15 Thinking that the teachers in this school are better	598	3.09	1.360
S.16 Teachers in this school being more idealist	598	2.89	1.274
S.17 Teachers in this school showing more attention to students	598	3.02	1.319
F4: Dimension of Learning the Religious Values and Religious Socialization	**N**	**M**	**SD**
S.25 IHHS being a school where other courses are taught in addition to religious courses	598	3.64	1.276
S.1 IHHS being a school where I can practice my beliefs	598	3.69	1.233
S.2 IHHS being the most suitable institution for teaching religious values	598	3.87	1.098
F5: Possibilities of Preparation for University Test and Career Factor	**N**	**M**	**SD**
S.33 IHHS providing extra courses in the process of preparation to university	598	2.98	1.379
S.32 Students being motivated better in the process of preparation to university	598	2.81	1.378
S.31 Presence of people who graduated from IHHS and reached proper positions	598	3.04	1.386
S.30 Social consideration toward those who study at IHHS as benevolent people	598	2.54	1.337
F6: Dimension of Career Based on Religious Services	**N**	**M**	**SD**
S.6 Ability to receive necessary religious education solely from these schools before enrolling at a faculty of theology	598	2.36	1.331
S.5 Being the most suitable school as I want to study theology	598	2.09	1.338
S.4 Desire of working as an Imam, Preacher, Mufti or Quran Course Instructor	598	1.89	1.211
S.27 Ability to work at the Presidency of Religious Affairs even as a high school graduate	598	2.41	1.417
F7: Dimension of School's Physical Structure and Cultural Activities	**N**	**M**	**SD**

S.28 Limited number of students in classrooms	598	3.04	1.475
S.24 Presence of more technological means in these schools	598	2.36	1.310
S.11 Contests held in different fields in these schools	598	2.79	1.360
S.10 Better physical structure of the school compared to other schools	598	2.89	1.436
S.9 Presence of more social and cultural activities in these schools	598	2.58	1.402

(H2) *The preferences of IHHS differ statistically and significantly based on gender. Men have more positive attitudes toward the preference dimensions.*

To determine whether there was a difference in IHHS preferences in terms of gender, a basic element of sociological difference, T-test was performed. In terms of gender, there were significant differences in favor of male students in all dimensions except two in regard to preferring IHHS (see. Table 3). No significant difference within the relevant threshold was present in the dimension "Learning the Religious Values and Religious Socialization" ($p<0.06$) and "School's Physical Structure and Cultural Activities" ($p> 0.92$). Absence of difference in the dimension "Learning the Religious Values and Religious Socialization" indicates that a common approach was displayed in students' approaches. According to this analysis, learning the religious values and searching for a religious environment is a more dominant orientation among other dimensions. Furthermore, low standard deviation value is another indication that students gave similar answers in this dimension.

Table-3: Imam Hatip High Schools Preference Scale T-Test Results based on Gender

Preference Dimensions	*Gender*	*N*	*M*	*S*	*T*	*P*
Family Dimension	Female	305	1.94	.913	-4.889	.000
	Male	295	2.34	1.107		
Social Environment Dimension	Female	305	1.94	.913	-4.889	.000
	Male	295	2.34	1.107		
Teacher Dimension	Female	305	2.86	1.064	-3.158	.002
	Male	295	3.15	1.197		
Dimension of Learning the Religious Values and Religious Socialization	Female	305	3.73	.902	-1.021	.061
	Male	295	3.81	.990		
Possibilities of Preparation for	Female	305	2.67	1.026	-4.108	.000
	Male	295	3.03	1.134		

University Test and Career Dimension						
Dimension of Career Based on Religious Services	Female	305	2.00	.932	-4.526	.000
	Male	295	2.39	1.173		
Dimension of School's Physical Structure and Cultural Activities	Female	305	2.66	1.032	-1.877	.920
	Male	295	2.67	.999		

Male students had more positive attitudes in their IHHS preferences in the dimensions of family, social environment, teacher, preparation for university test and career, and career based on religious services, which may be related to the idea that male students had more active awareness of the social dynamics around them. Higher mean scores regarding the dimensions of preparation for university, religious and secular career, and teachers' quality may suggest that male students had more future-related concerns than female students did. This is also in accordance with the cultural structure because male people think about the earthly concepts and actions more, and they feel more responsible in terms of earning income. Female students are also aware of this subject but they still act in a more obeying manner compared to male students, prefer watching the processes from outside, do not display ambitious attitudes in their preferences like male students do, and have an orientation which suits their conservative pasts and can be considered with the motto "let us see". Appearing more open to innovations, female students seemed more patient and decisive toward the life. Additionally, higher impact of the social environment on male students may be explained with the fact that male people are more active in life than females are.

(H3) *The preferences of IHHS do not differ statistically and significantly based on economic status. Class-based differences are not a factor affecting the preferences.*

As understood from the results in Table 4 below, no statistically significant difference was present in students' IHHS preferences in any dimensions based on their economic statuses ($p > 0.50$). It is clear that class-based factors are not major elements creating a significant difference in students' IHHS preferences. Even if youngsters' economic statuses varied based on their subjective definitions of wealth, no mental difference paralleling this variance was present, and class-based difference did not result in cultural difference. In terms of preference factors, similarity was a more dominant orientation. Despite the differentiating impact of economy, the aforenoted point can be explained with the joint characteristics of the cultural world, consideration of the common religious ideals, and the ideological impact of the conservative background. The ideological patterns formed by the religious identity and excitement suppresses the class-based differentiation. The integrative aspect of ideology was more dominant for the IHHS preferences in the differentiation between

the controversial subjects of economy and ideology in sociology. Ideology was more dominant than the class-based awareness in the sample.

With that point being said, the following should also be considered: Students who considered their economic statuses good were actually from the moderate-upper class, rather than being significantly or truly wealthy. It is safe to state that the wealth understood by the youngsters is not at a level that can create a "real" class-based differentiation with a more avantgarde lifestyle. Accordingly, if the people with good economic status are accepted to have a "moderate-high" economic status, it is safe to state that IHHSs are preferred more by the people from moderate and moderate-upper class. Therefore, IHHSs are the schools catching the attention of moderate classes more, despite certain differences regarding their social statuses. The cultural worlds of the people from moderate classes were close to one another. Moreover, moderate classes were the carriers of conservatism. Thus, from an economic perspective, developing similar ideologies rather than differences may be related to this context, which is also reflected on the mean scores (see. *M* values). The lower and upper classes differed based on scores, and the scores of the people from the moderate and moderate-upper classes were close and more stable. Another attention-grabbing point regarding the mean values is that people with better economic status had more positive attitudes in all dimensions, except for the factor of teacher. It is clear that upper classes make more conscious preferences related to IHHSs. High scores in almost all factors, rather than one or a couple of factors, indicate that they do not make single-dimension preferences and that they praise these schools considering different factors. The positive relationship between the capacity of multiple thinking and economy is visible at this point because money expands one's space, social environment, imagination and horizon. From a sociological perspective, it is clear that there is a relationship between preference capacity and economic conditions.

Table 4: Imam Hatip High Schools Preference Scale One Way Anova Test Results based on Economic Status

Preference Dimensions	*Economy*	*N*	*M*	*S*	*F*	*P*
Family Dimension	a) Lower	15	1.91	.987	.993	.425
	b) Moderate	330	2.15	1.014		
	c) Good	231	2.10	1.011		
	d) Very good	24	2.41	1.455		
	Total	600	2.14	1.032		
Social Environment Dimension	a) Lower	15	1.91	.987	.993	.425
	b) Moderate	330	2.15	1.014		
	c) Good	231	2.10	1.011		
	d) Very good	24	2.41	1.455		

	Total	600	2.14	1.032		
Teacher Dimension	a) Lower	15	3.57	1.003	1.663	.174
	b) Moderate	330	2.99	1.137		
	c) Good	231	2.95	1.139		
	d) Very good	24	3.20	1.211		
	Total	600	3.00	1.140		
Dimension of Learning the Religious Values and Religious Socialization	a) Lower	15	3.95	1.075	1.056	.367
	b) Moderate	330	3.74	1.014		
	c) Good	231	3.68	.964		
	d) Very good	24	4.00	.953		
	Total	600	3.73	.994		
Possibilities of Preparation for University Test and Career Dimension	a) Lower	15	2.86	1.295	.448	.719
	b) Moderate	330	2.86	1.094		
	c) Good	231	2.80	1.064		
	d) Very good	24	3.05	1.297		
	Total	600	2.84	1.095		
Dimension of Career Based on Religious Services	a) Lower	15	2.55	1.225	2.266	.080
	b) Moderate	330	2.19	1.046		
	c) Good	231	2.12	1.069		
	d) Very good	24	2.63	1.318		
	Total	600	2.19	1.074		
Dimension of School's Physical Structure and Cultural Activities	a) Lower	15	2.65	.857	.674	.568
	b) Moderate	330	2.68	1.007		
	c) Good	231	2.61	1.011		
	d) Very good	24	2.90	1.262		
	Total	600	2.66	1.015		

(H4) *The preferences of IHHS differ statistically and significantly based on class grade. The mean value of preference is higher in the lower grades, and lower in the higher grades.*

According to the results of ANOVA presented in the Table 5 below, a statistically significant difference was present between the class grade and guidance of family and social environment, teachers, learning the religious values and rules, possibility to prepare for university tests, a career based on religious services, school's physical structure and cultural activities ($p<0.05$).

With a margin of three points, ninth grade students had the highest arithmetic mean values in all dimensions except the factor of teacher. It is clear that students with more positive attitudes toward the preference factors display more questioning attitudes in the preference dimensions of the higher grades. The decline in the initial excitement and motivation can be considered normal, which can be interpreted as the difference between the theoretically expected and practically performed action. The same point was detected in the relationships between age and IHHS preference, suiting the aforenoted results. As the age increases, the mean values regarding the preference factors decrease, except for the dimension of teacher ($p<0.05$).

Table-5: Imam Hatip High Schools Preference Scale One Way Anova Test Results based on Class Grade

Preference Dimensions	*Grade*	*N*	*M*	*S*	*F*	*P*
Family Dimension	a) 9	155	2.31	1.051	5.385	.001
	b) 10	155	2.12	1.069		
	c) 11	145	2.24	1.089		
	d) 12	145	1.86	.852		
	Total	600	2.14	1.032		
Social Environment Dimension	a) 9	155	2.31	1.051	5.385	.001
	b) 10	155	2.12	1.069		
	c) 11	145	2.24	1.089		
	d) 12	145	1.86	.852		
	Total	600	2.14	1.032		
Teacher Dimension	a) 9	155	3.15	1.077	4.443	.004
	b) 10	155	3.18	1.090		
	c) 11	145	2.82	1.087		
	d) 12	145	2.83	1.262		
	Total	600	3.00	1.140		
Dimension of Learning the Religious Values and Religious Socialization	a) 9	155	3.93	.956	7.565	.000
	b) 10	155	3.89	.872		
	c) 11	145	3.50	.978		
	d) 12	145	3.57	1.103		
	Total	600	3.73	.994		
Possibilities of Preparation for University Test and Career Dimension	a) 9	155	3.24	1.018	12.644	.000
	b) 10	155	2.92	1.051		
	c) 11	145	2.55	1.045		
	d) 12	145	2.65	1.142		
	Total	600	2.84	1.095		
Dimension of Career Based on Religious Services	a) 9	155	2.30	.965	2.502	.050
	b) 10	155	2.16	1.097		
	c) 11	145	2.00	1.046		

	d) 12	145	2.28	1.168		
	Total	600	2.19	1.074		
Dimension of School's Physical Structure and Cultural Activities	a) 9	155	3.12	.930	34.224	.000
	b) 10	155	2.93	.930		
	c) 11	145	2.40	1.012		
	d) 12	145	2.15	.885		
	Total	600	2.66	1.015		

(H5) *The preferences of IHHS differ statistically and significantly based on the desired university departments. Despite the preferences of different departments, the most impactful dimension regarding the preferences is learning the religious values and searching for religious socialization.*

According to the results presented in the Table 6 below, a statistically significant difference was present between the guidance of family and social environment, learning the religious values and rules, possibility to prepare for university tests, a career based on religious services, school's physical structure and cultural activities, except the dimension of university department to study and teacher ($p<0.05$). According to the Lsd-Scheffe tests, there was a significant difference between those who preferred the police academy and others in the dimensions of family and social environment; between those who wanted to study theology and others in the dimensions of religious values, preparation for university and religious career; and between those who wanted to study medicine and others in the dimensions of school's physical conditions and cultural activities, with the differences being in favor of police academy and faculties of theology and medicine (Lsd-Scheffe: $p<0.05$). Accordingly, family and social environment plays an active role in terms of enrollment at police academy after IHHS, which may be triggered by a couple of reasons. First of all, people with religious education are oriented to be employed in security-related units upon the impact of the government. Secondly, the issue of increasing unemployment rates in certain careers including teaching and paradoxically considering the governmental positions as the greatest source of employment despite all sorts of liberal policies is another factor. Thirdly, the reason may be related to students' conservative characteristics. Conservative people of the moderate class spare a more limited budget for education, aiming to ensure employment while acting more realistically and concretely and taking fewer risks. Working as a police officer may appeal to youngsters' exciting and active lives more, which might have influenced the results. The young generation is under the extensive impact of not only mafia or detective series, but also the video games such as "Counter Strike".

The mean values of those who preferred the theology were higher in the dimensions of career based on religious services, learning and practicing religious values, and university tests, which is an expected result because IHHS is regarded

by these students as the initial institution and first step of enrolling at a good university and receiving higher religious education. Students who received the highest score in the dimension of learning religious values and religious socialization were those who preferred the department of theology for their higher education, which suits the philosophy of establishment for IHHS. Those who preferred theology were followed by the ones who preferred medicine in the dimensions of religious values and socialization, university test and career, which is an interesting result. Compared to other faculties, these two faculties and departments were distinctive, indicating a sort of student idealism in IHHS preferences. Medicine and theology represent two separate edges when compared to the professions between these edges. Those who preferred medicine paid more attention to school's physical conditions and cultural activities. Accordingly, those who planned a secular career assessed the school's conditions on a realer plane. School buildings, sports complexes, general appearance, hygienic conditions and order as well as the intra-school cultural activities such as trips and contests catch the attention of those who want to receive technical education more.

Those who preferred the police academy had the lowest mean scores in this dimension. Evidences indicated that these youngsters focused on having a diploma and being employed later, rather than the physical appearance and cultural activities. Additionally, from a paradoxical perspective, those who preferred engineering and architecture had the lowest scores in the dimension of university test and career. However, they were expected to pay more attention to this dimension to receive a good higher education at these departments even within a challenging environment. The preference of IHHS is thought and believed to be not much affective in the dimension of university test and non-religious career. Although different departments came to forefront in terms of planning higher education, most of the youngsters had high arithmetic mean values in terms of learning religious values and socialization as a common orientation, which is interesting. It is clear that the career planning of youngsters differed but their demands of learning and practicing the religious values stayed the same.

Table-6: Imam Hatip High Schools Preference Scale One Way Anova and Lsd-Scheffe Tests Results based on University Department Preferences

Preference Dimensions	*Department*	*N*	*M*	*S*	*F*	*P*	*Differences*
Family Dimension	a) Theology	62	2.01	1.059	2.737	.004	**g-**a,b,
	b) Teaching	82	1.95	.854			
	c) Law	55	2.28	1.139			
	d) Architecture	36	1.95	1.081			
	e) Engineering	84	2.32	1.002			

	f) Medicine	72	2.10	.973			d,f
	g) Police Academy	46	2.60	1.256			
	h) A two-year department	18	2.16	1.150			
	ı) Undecided	74	2.24	.960			
Social Environment Dimension	a) Theology	62	2.01	1.059	2.737	.004	**g-**a,b, d,f
	b) Teaching	82	1.95	.854			
	c) Law	55	2.28	1.139			
	d) Architecture	36	1.95	1.081			
	e) Engineering	84	2.32	1.002			
	f) Medicine	72	2.10	.973			
	g) Police Academy	46	2.60	1.256			
	h) A two-year department	18	2.16	1.150			
	ı) Undecided	74	2.24	.960			
Dimension of Learning the Religious Values and Religious Socialization	a) Theology	62	4.17	.776	3.573	.000	**a-**c, d,e,f, g,h,ı,i
	b) Teaching	82	3.89	.855			
	c) Law	55	3.70	1.027			
	d) Architecture	36	3.61	,951			
	e) Engineering	84	3.64	1.145			
	f) Medicine	72	4.00	.884			
	g) Police Academy	46	3.56	1.083			
	h) A two-year department	18	3.48	1.133			
	ı) Undecided	74	3.46	1.033			
Possibilities of Preparation for University Test and Career Dimension	a) Theology	62	3.32	1.257	3.629	.000	**a-**d,e, g,ı,i
	b) Teaching	82	2.97	1.072			
	c) Law	55	2.97	1.074			
	d) Architecture	36	2.59	1.030			
	e) Engineering	84	2.72	1.120			
	f) Medicine	72	3.04	1.063			
	g) Police Academy	46	2.84	1.158			
	h) A two-year department	18	3.00	1.021			
	ı) Undecided	74	2.44	.949			
	a) Theology	62	3.75	.958	24.682	.000	

	b) Teaching	82	2.19	.886			
	c) Law	55	2.13	1.105			
	d) Architecture	36	1.73	.825			
Dimension of Career Based on Religious Services	e) Engineering	84	1.86	.885			a<b,c d,e,f,g, h,ı,i
	f) Medicine	72	2.07	.905			
	g) Police Academy	46	2.30	1.055			
	h) A two-year department	18	2.54	1.160			
	ı) Undecided	74	1.83	.877			
	a) Theology	62	2.71	.981			
	b) Teaching	82	2.55	.862			
	c) Law	55	2.69	1.122			
	d) Architecture	36	2.74	1.110			
Dimension of School's Physical Structure and Cultural Activities	e) Engineering	84	2.71	1.069			**f-**a,b, c,d,e, g,h,ı,i
	f) Medicine	72	3.24	.960	4.078	.000	
	g) Police Academy	46	2.51	.972			
	h) A two-year department	18	2.57	.973			
	ı) Undecided	74	2.34	1.010			

Conclusion

Imam Hatip High Schools are the institutions which were once on the verge of being closed and which now accept students following tests; these institutions have always caused a controversy and drawn attention with their checkered histories. The process of preferring these schools, which have undergone dilemmas between insufficient demands and extremely high number of demands, has always been overshadowed by time and policy. Accordingly, it is fair to state that IHHSs have horizontally expanded recently as a reflection of the Islamist orientations of the current political authority in the structure of the Turkish society that has mostly conserved its conservative form. Efforts were made to examine the reasons of preferring modern IHHSs on a multi-factor ground in this horizontal expansion period. The preference of IHHS corresponds to a multi-faceted sociology that cannot be explained with a minimalist approach containing a single reason. Our hypotheses regarding the preference factors were tested by the study results in the following manner:

(H1) *"Learning the religious values, possibility of religious socialization and domestic impact are the main factors that follow one another when the factors of preferring IHHS are structured as family, social environment, teacher, learning religious values, religious socialization, possibility of preparation for university, career based on religious services,*

physical structure of the school and cultural activities." This hypothesis was supported based on the mean values following the factor analysis and standard deviation scores (see. Table-2). Results indicated that the factors of learning the religion and family were more effective in terms of the preferences made on a multi-factor ground.

(H2) *"The preferences of IHHS differ statistically and significantly based on gender. Men have more positive attitudes toward the preference dimensions."* This hypothesis was mostly validated as there were statistically significant differences in favor of men in all dimensions except for two. In terms of gender, no statistically significant difference was present in the dimension "Learning the Religious Values and Religious Socialization" and "School's Physical Structure and Cultural Activities" (see. Table 3). Therefore, youngsters had similar attitudes in these two dimensions.

(H3) *"The preferences of IHHS do not differ statistically and significantly based on economic status. Class-based differences are not a factor affecting the preferences."* This hypothesis was verified by the study results. No statistically significant difference was present in students' IHHS preferences in any dimensions based on their economic statuses (see. Table 4). Youngsters' economic statuses varied based on their subjective definitions of wealth; however, no mental difference paralleling this variance was present. Class-based difference did not result in cultural difference in terms of differences (Please see the relevant comment of the relevant table). Rather than considering schools as an economic capital, youngsters preferred the IHHS with an idealist approach strengthened with dominant religious emotions and thoughts.

(H4) *"The preferences of IHHS differ statistically and significantly based on class grade. The mean value of preference is higher in the lower grades, and lower in the higher grades."* This hypothesis was verified by the study results. According to the results, there were significant differences regarding the class grade. The mean value of preference was higher in the lower grades, and lower in the higher grades. Furthermore, it was understood that the preference-related excitement of new students faded away toward the further grades (see. Table 5).

(H5) *"The preferences of IHHS differ statistically and significantly based on the desired university departments. Despite the preferences of different departments, the most impactful dimension regarding the preferences is learning the religious values and searching for religious socialization."* The first section of this hypothesis was supported by the study results except the dimension of teaching. Despite different preferences of departments, the highest mean scores were found in the dimensions of learning the religious values and searching for religious socialization, which was verified by the study data. The test of this hypothesis indicated that the factors of religious values and religious environment affected youngsters' preferences (see: Table 6).

References

Altunsaray, Musa. *İmam Hatip Liselerinde Talebi Etkileyen Etmenler Ankara İli Örneği*. Ankara: Ankara University, ISS, Master's Thesis, 2000.

Arslan, Yunus. *Determinants Of The Choice Of High School Track In Turkey*. Istanbul: Sabancı University, ISS, Master's Thesis, 2016

Arslantürk,, Zeki - Arslantürk, Hamit. *Uygulamalı Sosyal Araştırma.* Istanbul: Çamlıca Yayınları, 2016.

Ateş, Pembegül. *İmam Hatip Lisesi'nde Okuyan Öğrencilerin İmam Hatip Lisesi'ni Tercih Nedenleri ve Beklentileri (Gaziantep Örneği)*. Gaziantep: Gaziantep University, ISS, Master's Thesis, 2016.

Bourdieu, Pierre - Claude Passeron, Jean. *Vârisler, Öğrenciler ve Kültür.* Ankara: Heretik Yayınları, 2014.

Çakır, Ruşen et al. *İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler*. Istanbul: Tesev Yayınları, 2004.

Çelik, Ömer Faruk. *Katsayı Uygulamasının Kaldırılması Sonrasında İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Davranış, Tutum ve Özellikleri (Gaziantep Örneği)*. Bursa: Uludağ University, ISS, Master's Thesis, 2016.

Emiroğlu, Atiye. *Türkiye'de Din Eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları*. Konya: Selçuk University, ISS, Doctoral Thesis, 2016.

Korkmaz, Mehmet. "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/16 (2013), 7-40.

Kurul Tural, Nejla. "Eğitim İstemi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 27/2 (1994), 781-791.

Lewis, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2004.

Özdemir, Şuayip - Karateke, Tuncay. ''Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini Tercih Etme Nedenleri (Elâzığ Örneği)". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/45 (December 2018), 5-33.

Swartz, David. "Pierre Bourdieu: The Cultural Transmission of Social Inequality". *Harvard Educational Review* 47/4 (December 1977), 545-555.

Tutsak, Sadiye. "Millî Mücadele Yıllarında Ankara Hükümeti'nin İlmiye Medreselerini Canlandırma Çabası". *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 5/2 (June 2003), 11-30.

Turhan, Mümtaz. *Kültür Değişmeleri*. Istanbul: İFAV Yayınları, 1994.

Ünal, Işıl. *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi.* Ankara: Torun Matbaası, 1996.

Yarcı, Selman. "Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı". *Akademik İncelemeler Dergisi* 6/1 (2014), 125-135.

Yılmaz, Harun. "Osmanlı Son Döneminde Medreselerin Islahı ve Panislamizm Tartışmaları Bağlamında Bir Medrese: Kudüs Selâhaddîn-i Eyyûbî Külliye-i İslâmiyyesi ve Külliye Talimatnamesi". *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 51/51 (December 2016), 79-113.

Zengin, Zeki Salih. *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınevi, 2002.

العوامل المؤثرة في الاختيارات الدراسية للشباب الذين يدرسون في ثانوية الأئمة والخطباء*

خليل أيدن ألب**

إسراء نور أريك أوغلو***

نبذة:

يتناول البحث أسباب اختيارات الطلاب الذين يدرسون في ثانوية الأئمة والخطباء على أساس متعدد العوامل، واستُخدِمت تقنية الدراسة الاستقصائية في البحث كطريقة ملاحظة غير مباشرة. اختبرت فرضيات البحث من خلال إجراء بحث ميداني مع مجموعه ٦٠٠ طالب في أربع مناطق وخمس مدارس ثانوية للأئمة والخطباء في إسطنبول. ونتيجة لتحليل العوامل، أنشأ الباحث مقياس اختيار مكون من سبعة عوامل لمدارس ثانوية الأئمة والخطباء، وتم تحديد الاختلافات في الاختيارات بناءً على هذا المقياس. وعوامل الاختيار هي الأسرة، والتوجه البيئي الاجتماعي، والمعلم، والقيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية، وفرص التحضير لامتحانات الجامعة، والحياة المهنية، والحياة المهنية القائمة على الخدمات الدينية، والبيئة المادية والثقافية للمدرسة. كما اعتبرت «القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية» و «الأسرة»، أحد أهم العوامل المؤثرة في الاختيارات. وحدد الباحث فروقًا ذات دلالة إحصائية في الاختيارات حسب الجنس ومستوى الصف والجامعة المفضلة، بغض النظر عن الحالة الاقتصادية.

الكلمات المفتاحية: ثانوية الأئمة والخطباء، اختيارات الطلاب، عوامل الاختيارات.

* **تاريخ إرسال المقال: ٢٥/ ٧/ ٢٠٢٠ تاريخ قبول المقال: ١٦/ ١١/ ٢٠٢٠.**

أعدت هذه الدراسة من بحث الدراسات العليا لإسراء نور أريك أوغلو.

هذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان "İmam Hatip Lisesi'nde Eğitim Gören Gençlerin Okul Tercihlerini Etkileyen Faktörler"، التي نشرت في العدد الثاني عشر من مجلة الإلهيات الأكاديمية. تاريخ إرسال المقال: ٢٥/ ٧/ ٢٠٢٠ – تاريخ قبول المقال: ١٦/ ١١/ ٢٠٢٠. (خليل أيدن ألب – إسراء نور أريك أوغلو، العوامل المؤثرة في الاختيارات الدراسية للشباب الذين يدرسون في ثانوية الأئمة والخطباء، الإلهيات الأكاديمية، ديسمبر ٢٠٢٠، العدد: ١٢، ص ٤٥-٧٤).

** أستاذ دكتور، كلية الإلهيات جامعة مرمرة، قسم علم اجتماع الدين

Prof. Dr., Marmara University Faculty of Divinity, Department of Sociology of Religion
halilaydinalp@hotmail.com ORCID: 0000-0002-1907-868X

*** معلمة في ثانوية غازي عثمان باشا أناضولو للأئمة والخطباء بإسطنبول

Teacher, Gaziosmanpaşa Anatolian Imam Hatip High School, Istanbul esranurerikoglu@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-3487-2459

ملخص:

يتناول البحث أسباب اختيارات الطلاب الذين يدرسون في ثانوية الأئمة والخطباء على أساس متعدد العوامل، واستُخدِمت تقنية الدراسة الاستقصائية في البحث كطريقة ملاحظة غير مباشرة. اختبرت فرضيات البحث من خلال إجراء بحث ميداني مع مجموعه ٦٠٠ طالب في أربع مناطق وخمس مدارس ثانوية للأئمة والخطباء في إسطنبول. ونتيجة لتحليل العوامل، أنشأ الباحث مقياس اختيار مكون من سبعة عوامل لمدارس ثانوية الأئمة والخطباء، وتم تحديد الاختلافات في الاختيارات بناءً على هذا المقياس. عوامل الاختيار هي الأسرة، والتوجه البيئي الاجتماعي، والمعلم، والقيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية، وفرص التحضير لامتحانات الجامعة، والحياة المهنية، والحياة المهنية القائمة على الخدمات الدينية، والبيئة المادية، والثقافية للمدرسة. اعتبرت «القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية» و «الأسرة»، أحد أهم العوامل المؤثرة في الاختيارات.

تعد مدارس الأئمة والخطباء، بمثابة مؤسسات تعليمية لافتة للاهتمام بفضل رحلتها التاريخية المتقلبة التي لا تخلو من المناقشات السياسية بدءا من نقطة الإغلاق حتى قبول الطلاب عبر اختبارات، وعملية اختيار هذه المدارس، التي تتناوب بين عدم كفاية الطالب أحياناً وانفجار الطلب أحياناً أخرى، قد تشكلت تاريخيًا في ظل الوقت والسياسة. وبهذا المعنى، يظهر توسع ثانويات الأئمة والخطباء، لا سيما في الفترة الأخيرة، كمظهر من مظاهر الميول الإسلامية للسلطة السياسية الحالية، في هيكل المجتمع التركي الذي يحافظ على طابعه المحافظ إلى حد كبير. تناول البحث أسباب اختيار ثانويات الأئمة والخطباء خلال وتيرة التوسع الأفقي المعنية، على أساس متعدد العوامل. وتتوافق اختيارات مدارس الأئمة والخطباء مع علم اجتماع متعدد التوجهات، لا يمكن تفسيره من خلال وجهة نظرة مختزلة في سبب واحد. تم اختبار الفرضيات التي طرحناها بخصوص عوامل الاختيار من خلال نتائج البحث على النحو التالي:

(هـ١) «عندما تكون عوامل اختيار مدارس الأئمة والخطباء الثانوية هي الأسرة، والبيئة الاجتماعية، والمعلم، وتعلم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية، وفرصة التحضير للجامعة، والوظيفة القائمة على الخدمات الدينية، والهيكل المادي للمدرسة والأنشطة الثقافية، فإن عوامل تعلم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية والأسرة، هي عوامل أساسية تتعاقب على بعضها بعضًا.» هذه الفرضية مدعومة بالمتوسطات الناتجة عن تحليل العوامل ودرجات الانحراف المعياري، فقد تم تحديد أن عوامل تعلم الدين والأسرة أكثر فاعلية في الاختيارات المحققة على أساس متعدد العوامل، من حيث الأبعاد، لوحظ أن أكثر المتوسطات في أسباب الاختيار، تظهر في أبعاد «تعلم القيم الدينية والتنشئة الدينية» و«الأسرة»، بما يدعم الفرضية التي وضعناها. يتقدم بعد تعلم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية، على بعد الأسرة بفارق نقطة واحدة في المجموع الكلي. لذلك، فإن العامل الغالب في الاختيارات هو تدريس دروس أخرى في هذه المدارس جنبًا إلى جنب مع الدروس الدينية، والاعتقاد بأن الأفراد يمكن أن يمارسوا معتقداتهم بشكل أفضل في هذه المدارس،

والتصور بأنها أفضل بيئة لتدريس القيم، وتظهر "المثالية الدينية" على أنها النتيجة السائدة في الاختيارات، أكثر من دوافع الفصل الطبي، ورأس المال الاقتصادي، والتحول الدنيوي التطلعي، ويتبع ذلك حقيقة أن هذه المدارس تتوافق مع تدين الأسرة وأفكارها وآرائها ورغباتها، ويمكن القول إن تأثيرات عوامل التعليم الديني والأسرة تفوق على تأثير باقي العوامل مثل الحياة المهنية العامة في اختيارات مدارس الأئمة والخطباء، والوظيفة في الخدمات الدينية، والمعلمين، وتحضيرات الجامعة، وتأثير الأقارب والجيران، ويفهم مما سبق، أن الطلاب يعتبرون مدارس الأئمة والخطباء خيارًا أساسيًا بلا بديل لإنشاء الهوية الدينية والحفاظ عليها.

(هـ٢) «توجد فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات ثانوية الأئمة والخطباء حسب الجنس. يتصرف الذكور بإيجابية أكثر في وتيرة الاختيار.» تم تأكيد هذه الفرضية بنسبة كبيرة، نظراً لتحديد وجود فروق ذات دلالة إحصائية واضحة لصالح الذكور في كافة الأبعاد باستثناء بعدين. لم يكن هناك فرق ذو دلالة إحصائية من حيث الجنس في أبعاد "تعلم القيمة الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية" و "الهيكل المادي للمدرسة والأنشطة الثقافية". لذلك، أظهر الشباب تصرفات أكثر تشابهًا في هذين البعدين.

(هـ٣) «لا توجد فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات ثانوية الأئمة والخطباء حسب الحالة الاقتصادية. الفروق الطبقية ليست عاملاً مؤثراً في الاختيارات.» تم تأكيد هذه الفرضية أيضاً من خلال نتائج البحث. تم التأكد من عدم وجود فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات الطلاب لمدارس الأئمة والخطباء، وفقًا للوضع الاقتصادي. تختلف الأوضاع الاقتصادية للشباب حسب تعريفهم الذاتي للثروة، لكن لا توجد فروق عقلية موازية لهذا الاختلاف، أي لا تسبب الفروق الطبقية فروقاً ثقافيًا من حيث الاختيارات. لقد ظهر أن تلك المدارس مفضلة نتيجة للمثالية التي تتجسد في المشاعر والأفكار الدينية بدلاً من اعتبارها رأس مال اقتصادي.

(هـ٤) «توجد فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات ثانوية الأئمة والخطباء حسب مستوى الصف. أكدت نتائج البحث فرضيتنا القائلة بأن "متوسطات الاختيار عالية في الصفوف الأولى ومنخفضة مع التقدم نحو الصفوف الأخيرة. ظهرت فوارق واضحة وفقاً لمستوى الصف في عوامل الاختيار. بشكل عام، تكون متوسطات الاختيار عالية في الصفوف الأولى ومنخفضة مع التقدم نحو الصفوف الأخيرة.

(هـ٥) «توجد فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات ثانوية الأئمة والخطباء حسب التخصص الجامعي المراد دراسته. باستثناء البعد التدريسي، دعمت نتائج البحث الجزء الأول من فرضيتنا القائلة بأن "البعد الأكثر فاعلية في الاختيارات هو تعلم القيم الدينية والبحث عن التنشئة الاجتماعية الدينية، على الرغم من اختيارات التخصصات المختلفة". كما أكدت بيانات الدراسة الجزء الثاني أيضاً، نظراً لتحديد أعلى المتوسطات في السعي الدراسي لتعلم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية، على الرغم من اختيارات الأقسام والتخصصات المختلفة. يوضح اختبار هذه الفرضية أيضًا أن القيم الدينية وعوامل البيئة الدينية فعالة في اختيارات الشباب.

İmam Hatip Lisesi'nde Eğitim Gören Gençlerin Okul Tercihlerini Etkileyen Faktörler

Halil AYDINALP

Esra Nur ERİKOĞLU

Öz

Araştırma İmam Hatip Liseleri'nde okuyan öğrencilerin tercih sebeplerini çok faktörlü bir zeminde ele almaktadır. Dolaylı gözlem metodu olarak araştırmada anket tekniği kullanılmıştır. İstanbul'da dört ilçede ve beş İmam Hatip Lisesi'nde toplam 600 öğrenciyle saha araştırması yapılmak suretiyle araştırma hipotezleri test edilmiştir. Faktör analizi sonucu yedi faktörlü İmam Hatip Lisesi tercih ölçeği oluşturulmuş ve bu ölçeğe dayalı olarak tercihlerdeki farklılaşmalar tespit edilmiştir. Tercih faktörleri aile, sosyal çevrenin yönlendirmesi, öğretmen, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme, üniversite sınavlarına hazırlık imkânları ve kariyer, din hizmetleri eksenli kariyer ile okulun fiziki ve kültürel ortamıdır. Tercihlerde en etkili faktörler "dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme" ve "aile" olarak tespit edilmiştir. Tercihlerde yine ekonomi hariç cinsiyet, sınıf kademesi ve tercih edilen üniversiteye göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İmam Hatip Liseleri, Öğrenci Tercihleri, Tercih Faktörleri.

Özet

Araştırma İmam Hatip Liseleri'nde okuyan öğrencilerin tercih sebeplerini çok faktörlü bir zeminde ele almaktadır. Dolaylı gözlem metodu olarak araştırmada anket tekniği kullanılmıştır. Araştırma hipotezleri İstanbul'da dört ilçe ve beş İmam Hatip Lisesi'nde 600 öğrenciyle yapılan saha araştırmasında test edilmiştir. Faktör analizi sonucu yedi faktörlü İmam Hatip Lisesi tercih ölçeği oluşturulmuş ve bu ölçeğe dayalı olarak tercihlerdeki farklılaşmalar tespit edilmiştir. Tercih faktörleri aile, sosyal çevrenin yönlendirmesi, öğretmen, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme, üniversite sınavları hazırlık imkânları ve kariyer, din hizmetleri eksenli kariyer ile okulun fiziki ve kültürel ortamıdır. Tercihlerde en etkili faktörler "dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme" ile "aile" olarak bulunmuştur.

İmam Hatip Liseleri, kapanma noktasından sınavla öğrenci alan bir noktaya ulaşan ve üzerinde siyasi tartışmaların eksik olmadığı inişli çıkışlı tarihi serüveniyle dikkat çeken eğitim kurumlarıdır. Talep yetersizliği ile talep patlaması arasında gidip gelen bu okulların tercih edilme süreci tarihsel olarak hep zamanın ve siyasetin gölgesinde şekillenmiştir. Bu anlamda muhafazakâr karakterini büyük oranda koruyan Türk toplum yapısında, mevcut siyasi otoritenin İslamcı eğilimlerinin de bir tezahürü olarak, özellikle son dönemde İHL'lerin yatay olarak genişlediği görülmektedir. Araştırma bu yatay genişleme süreci içinde modern İHL'lerin tercih sebeplerini çok faktörlü bir zeminde ele almaya çalışmıştır. İHL tercihi tek sebepli

indirgemeci yaklaşımlarla açıklanmayacak çok yönlü bir sosyolojiye tekabül etmektedir. Tercih faktörleriyle ilgili ileri sürdüğümüz hipotezler, araştırma bulguları tarafından şu şekilde test edilmiştir:

(H1) "İmam Hatip Lisesi tercih faktörleri aile, sosyal çevre, öğretmen, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme, üniversiteye hazırlık imkânı, din hizmetleri eksenli kariyer, okulun fiziki yapısı ve kültürel faaliyetler şeklinde kurgulandığında, dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme imkânı ile aile etkisi tercihlerde bir birini takip eden temel faktörlerdir." şeklindeki hipotezimiz, hem faktör analizi sonucu ortaya çıkan ortalamalar, hem de standart sapma puanları açısından desteklenmiştir. Çok faktörlü bir zeminde gerçekleşen tercihlerde dinin öğrenilmesi ve aile faktörlerinin daha etkili olduğu sonucu tespit edilmiştir. Boyutlar açısından bakıldığında, kurguladığımız hipotezi destekler mahiyette, tercih sebeplerinde en yüksek ortalamalar "dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme" ile "aile" boyutlarında olduğu gözlenmiştir. Dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme boyutu, genel toplamda bir puan farkla aile boyutunun önündedir. Dolayısıyla tercihlerde bu okullarda dini derslerle beraber diğer derslerin öğretilmesi, bireylerin inançlarını bu okullarda daha iyi yaşayabileceğini düşünmesi, değerlerin öğretilmesi için en uygun ortam olarak algılanması başat faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınıfsal ayırım, ekonomik sermaye, ileriye dönük profan bir "çevirilebilirlik" güdüsünden ziyade, tercihlerde "dini idealizm" daha baskın bir sonuç olarak tespit edilmiştir. Bunu çok az farkla bu okulların ailenin dindarlığına ve düşünce yapısına uygun olması, ailenin arzusu ve onların mutlu edilmek istenmesi takip etmektedir. İHL tercihlerinde genel kariyer, dini hizmetlerde kariyer, öğretmen, üniversiteye hazırlık, akraba ve komşuların etkisi gibi faktörlerin dini eğitim ve aile etkisinin gölgesinde kaldığı söylenebilir. Anlaşılan İHL öğrenciler tarafından dini kimliğin inşası ve muhafazası için âdeta alternatifsiz okul olarak algılanmaktadır.

(H2) "Cinsiyete göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma vardır. Erkekler tercih boyutlarında daha olumlu tutumlara sahiptirler." şeklindeki hipotezimiz, iki boyut hariç bütün boyutlarda istatistiki açıdan erkekler lehine anlamlı farklılıklar tespit edildiği için, büyük oranda doğrulanmıştır. "Dini Değerin Öğrenilmesi ve Dini Sosyalleşme" ile "Okulun Fiziki Yapısı ve Kültürel Faaliyetler" boyutlarında cinsiyete göre istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Dolayısıyla gençler bu iki boyutta daha benzer tutumlara sahiptirler.

(H3) "Ekonomik duruma göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma yoktur. Sınıfsal farklılık tercihlerde etkili bir faktör değildir." şeklindeki hipotezimiz yine araştırma bulguları tarafından doğrulanmıştır. Ekonomik duruma göre öğrencilerin İHL tercihlerinde hiçbir boyutta istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır. Gençlerin sübjektif zenginlik tanımlamalarına göre ekonomik durumları ayrışmaktadır; fakat bu

ayrışmaya paralel bir zihniyet farklılaşması görülmemekte, sınıfsal farklılaşma tercihler açısından kültürel farklılaşmayı beraberinde getirmemektedir. Okulların ekonomik bir sermaye olarak görülmekten ziyade; daha baskın bir biçimde dini duygu ve düşüncelerle somutlaşan bir idealizmle tercih edildiği tespit edilmiştir.

(H4) "Sınıf kademesine göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma vardır. İlk sınıflarda tercih ortalamaları yüksek, son sınıflara doğru düşüktür" şeklindeki hipotezimiz araştırma bulguları tarafından doğrulanmıştır. Tercih faktörlerinde sınıf kademesine göre anlamlı farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Genel olarak ilk sınıflarda tercih ortalamaları yüksek, son sınıflara doğru düşmektedir.

(H5) "Okunmak istenen üniversite bölümüne göre İmam Hatip Lisesi tercihlerinde istatistiki açıdan anlamlı bir farklılaşma mevcuttur. Farklı bölüm tercihlerine rağmen tercihlerde en etkili boyut dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme arayışıdır" şeklindeki hipotezimizin ilk bölümü, öğretmek boyutu hariç araştırma bulguları tarafından desteklenmiştir. İkinci bölümü de farklı bölüm tercihlerine rağmen en yüksek ortalamalar yine dini değerlerin öğrenilmesi ve dini sosyalleşme arayışında tespit edildiği için araştırma verileri tarafından doğrulanmıştır. Bu hipotezin testi de tercihlerde dini değerler ve dini ortam faktörlerinin gençlerin tercihlerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Factors Affecting School Preferences of Young People Studying In Imam Hatip High School

Abstract

This research aims to outline the reasons why students studying at Imam Hatip High Schools have preferred these schools. The survey technique was used in the research as an indirect observation method. Research hypotheses were tested by conducting field research with 600 students in four districts and five Imam Hatip High Schools in Istanbul. As a result of a factor analysis, the seven-factor Imam Hatip High School preference scale was created and differences in preferences were determined based on this scale. Reasons for preference are family desires, social environment, teacher qualifications, religious value education and religious socialization, university exam preparation opportunities and career potentials, religious services-based career possibilities and the physical and cultural environment of the school. The most influential factors in preferences were found to be "family" and "learning religious values and religious socialization". Significant meaningful differences were found in preferences according to gender, grade level

and university choices and unmeaningful differences were found regarding economic background.

Keywords: Imam Hatip High Schools, Student Preferences, Preference Factors.

Summary

This research aims to outline the reasons why students studying at Imam Hatip High Schools (IHL) have preferred these schools. The survey technique used in the research is indirect observation method. Research hypotheses were tested by conducting field research with 600 students in four districts and five IHLs in Istanbul. As a result of a factor analysis, the seven-factor Imam Hatip High School preference scale was created and differences in preferences were determined based on this scale. IHLs are educational institutions that draw attention with their fluctuating historical adventure, from the point when they were closed to the point where they accept students with an entrance exam. The process of preferring these schools, which continuously changes between a lack of demand and an explosion of demand, has historically been shaped in the shadow of politics. In this sense, in the Turkish society with its conservative character to a great extent, it can be seen that IHLs have expanded horizontally, especially recently, as a manifestation of the Islamist tendencies of the current political authority. The research has dealt with the reasons for preference of modern IHLs on a multi-factor basis within this expansion process. The preference of IHL corresponds to a multifaceted sociology that cannot be explained by one-reason reductionist approaches. The hypotheses we put forward about preference factors were tested by the research findings as follows:

(H1) "The main factors of preference for IHLs are "the opportunity to learn religious values, the possibility of religious socialization and family influence." This hypothesis is supported by both the averages resulting from the factor analysis and the standard deviation scores. It was found that the desire to learn more about one's religion and family factors are more effective in preferences. In terms of dimensions, supporting the hypothesis we have set up, the highest averages for preferences were found in the dimensions of "learning religious values and socializing" and "family". Learning religious values and religious socialization dimension is ahead of the family by one-point difference in the overall total. Therefore, the predominant factor in our preferences is the belief that individuals can learn and live their beliefs better in these schools. Rather than economic expectation, "religious idealism" has been identified as a more dominant outcome in preferences. This is followed by the fact that these schools are suitable for the religiousness and the desire and mentality of the family. It can be said that factors such as general career in IHL preferences, career in religious services, quality of teachers, university preparation, the influence of relatives and neighbors are overshadowed by the influence of religious education and family

factors. Apparently, IHL is perceived by students as a school with no alternative for the maintenance of religious identity.

(H2) “There is a statistically significant difference in IHL preferences according to gender. Men have more positive attitudes in preference dimensions." Our hypothesis that there were statistically significant differences in favor of males in all dimensions except for two dimensions was substantially confirmed. There is no statistically significant difference in terms of gender in the dimensions of "Learning Religious Value and Religious Socialization" and "Physical Structure of the School and Cultural Activities". Therefore, young people have similar attitudes in these two dimensions.

(H3) “There is no statistically significant difference in the preferences of IHL according to the economic situation. Class differences are not an effective factor in preferences." Our hypothesis has been confirmed by the research findings. It has been revealed that there is no statistically significant difference in IHL preferences of students according to their economic situation. The economic situations of the youth differ according to their subjective definition of wealth; however, there is no mentality differentiation parallel to this separation, and class differentiation does not bring cultural differentiation in terms of preferences. Rather than being seen as an economic capital; IHLs have been preferred more dominantly with an idealism embodied by religious feelings and thoughts.

(H4) “There is a statistically significant difference in the preferences of IHLs according to the grade level. The preference averages are high in the first grades and low towards the last grades.” This hypothesis has also been confirmed by the research findings. It was revealed that there are significant differences in preference factors according to grade level. In general, preference averages are high in the first grades and fall towards the last grades.

(H5) “There is a statistically significant difference in the reasons for preferring IHLs according to the university department to be studied. Despite the choice of different departments, the most effective dimension in preferences is “learning religious values and seeking religious socialization.” The first part of our hypothesis that the most effective dimension in preferences is the learning of religious values and the search for religious socialization, despite the different department preferences, is supported by the research findings. The test of this hypothesis shows again that religious values and religious environment factors are effective in young people's preferences.

مدخل:

تناولت هذه الدراسة الأسباب التي تؤثر على اختيارات التعليم الثانوي للشباب الذين يدرسون في ثانوية الأئمة والخطباء، من خلال العينة المختارة في إسطنبول. على الرغم من وجود العديد من الدراسات التي تتناول الوتيرة التاريخية المتعلقة بمدارس ثانوية الأئمة والخطباء، إلا أن البحث عن اختياراتهم المختلفة بطريقة

موازية لإحداث تغيير سياسي واجتماعي في تركيا، خاصة في مجال الدراسات الميدانية، محدود نسبيًا. يهدف البحث إلى التركيز على هذه الفجوة، والمساهمة في علم اجتماع الاختيارات في محور ثانويات الأئمة والخطباء، وتناول التأثيرات الديناميكية التي تساهم في اختيار ثانويات الأئمة والخطباء التي تتوسع أفقياً من جديد. والتحليل الوظيفي في سياق الفروق هو الاتجاه السائد في المقال الذي تم إعداده ضمن نموذج البحث الكمي، ومجدداً، نظرًا لأن عوامل الاختيار هي الحدود الأساسية للبحث، يركز المقال نظريًا على أسباب الاختيار بدلاً من الخلفية التاريخية أو علم الاجتماع العام لثانويات الأئمة والخطباء.

١. علم اجتماع اختيار المدارس وثانويات الأئمة والخطباء

تحول طلب العلم في الوقت الحالي إلى عملية رسمية، مدفوعة إلى حد كبير بالسلطة العامة، بما يتجاوز الرغبة في التعلم الفردي، ويشير طلب العلم إلى قرار مواصلة برنامج تعليمي معين، رسمي أو غير رسمي، ضمن الحدود القانونية، وبناءً على الإرادة الحرة للشخص، وهنا، تعتبر حرية الاختيار وإنشاء مؤسسات تعليمية بديلة مناسبة للأفضليات، سمتين مرتبطتين باختيار المدرسة، وعلى الرغم من أن اختيار المدرسة قد يبدو وكأنه قضية فردية، إلا أنه في الواقع مسألة ذات شقين. يرتبط تلبية طلب العلم الفردي والاجتماعي مؤسسياً ووضع سياساته، ارتباطاً وثيقاً بالسلطة العامة، والممثلون في هذا الموضوع هم الأطفال أو الشباب أو الآباء الذين لديهم حرية الاختيار من بين البدائل. تتم محاولة تلبية طلبات العلم، مع مراعاة الظروف التاريخية والاجتماعية في المنطقة، وفقاً للحاجة والتوقعات والرضا الوظيفي والمعرفي والعاطفي، "بنية تواصلية" بين السلطة العامة والمتطلبات الاجتماعية، وبهذا المعنى، يمكن القول بأن طلب العلم هو جزء مهم من الخطة التعليمية[١].

هناك العديد من العوامل المؤثرة في اختيارات العملية التعليمية. يمكن أن تكون هذه العوامل شخصية أو اقتصادية أو اجتماعية – ثقافية أو مؤسسية، اعتمادًا على الشخص والموقف[٢]. ومن منظور وظيفي، يمكن ذكر العديد من الديناميكيات الشخصية والاجتماعية التي تؤثر على طالب العلم وتفضيلاته مثل العمر والجنس والخصائص الوراثية والتحصيل التعليمي والقدرة والاهتمام والمكانة الطبقية ونمط الأسرة والمنطقة ومجموعة الأصدقاء والبيئة الاجتماعية والقبول الاجتماعي والفائدة، والسمعة. لذلك، على الرغم من أن طلبات العلم وتفضيلاته تظهر كقضية متعددة الأوجه[٣]، إلا أن الاختيارات المهنية للتعليم بعد الإلزامي لها دور كبير في تحديد طلب العلم. يتشكل التعليم من خلال الاهتمام بمستقبل وظيفي على أساس مهني. وبناءً على ذلك، فإن

(١) نجلاء كورول تورال، «طلب العلم»، *جامعة أنقرة، مجلية كلية العلوم التربوية* ٢٧/ ٢ (١٩٩٤)، ٧٨١-٧٨٩.

(٢) إشيل أونال، *اقتصاد التعليم والتربية* (أنقرة: مطبعة تورون، ١٩٩٦)، ١٤٢.

(٣) موسى ألتون ساري، *العوامل المؤثر على طلب العلم في مدارس الأئمة والخطباء، نموذج محافظة أنقرة* (أنقرة: جامعة أنقرة، معهد العلوم الاجتماعية، أطروحة الدراسات العليا، ٢٠٠٠)، ١٥.

المجتمعات الحديثة هي مجتمعات تطور ردود أفعال عقلانية على أساس اقتصادي. لذلك، تصبح المهنة والسمعة وفرص العمل عوامل اقتصادية حاسمة في اختيارات المدرسة.

إن التفكير حول المستقبل الفردي على أساس اقتصادي فقط، ليس عاملا حاسما. حيث يتشكل طلب العلم أيضًا من خلال سوق تعليمي له منطق للسوق في سياق "نظرية الاختيار العقلاني". وفي البلدان التي تطبق سياسات التعليم الليبرالية المصممة للرأسمالية، يصبح التعليم "سلعة" يتم إنتاجها وتسويقها واستهلاكها وبالتالي شراؤها وبيعها في ميزان العرض والطلب، ويؤثر المال والمكانة الطبقية بشدة على جودة خدمة التعليم "التي يتم شراؤها". وبهذا المعنى، تنشأ مناقشات حول ما إذا كان يمكن شراء النجاح أو ما إذا كان اختيار المدرسة هو آلية تضمن استمرار الامتيازات الطبقية وعدم المساواة. يعتبر التعليم رأس مال اجتماعي مهم من حيث الموارد والمزايا والفرص، ولكنه أيضًا أداة "الفصل" الاجتماعي التي تتماشى مع رأس المال الاقتصادي والثقافي، ويمثل آلية مهمة تساهم في إعادة تشكيل "مجال" الشخص و"عاداته"، وعلى الرغم من أنه يستخدم كجسر للوصول إلى الموارد، إلا أن الاختيارات التي يتم تشكيلها وفقًا لاختلافات رأس المال الاقتصادي والاجتماعي والثقافي، يمكن أن تخدم أيضًا استمرار عدم المساواة، وعلى هذا النحو، يصبح اختيار المدرسة قضية اقتصادية وسياسية في نفس الوقت[٤]، ولكن على الأقل ، بدأ الوعي الحديث في إدراك اختيار العلم والمدرسة كطلب مهني، حيث يميل الفرد إلى اختيار المدارس والمهن التي تؤتي ثمارها بشكل عام، في مجتمع مفتوح وتنافسي. في هذا الصدد، تعمل وسائل الإعلام والمنظمات المهنية والأسرة ومجموعات الأقران كمرشحات للفرد وتؤثر على الاختيارات الفردية والاجتماعية[٥].

من الناحية الاجتماعية، ومن وجهة نظر بنيوية، تلفت الدراسات الانتباه إلى الديناميكيات الاجتماعية والثقافية التي تؤثر على اختيار المدرسة. من بين هذه الديناميكيات، يلفت أونال الانتباه إلى المستوى التعليمي للوالدين، ومستوى دخل الأسرة، والمنطقة الجغرافية، والهوية الفرعية، وعلاقات الصداقة، وحجم الأسرة[٦]. من ناحية أخرى، يشير ألتون سراي إلى تأثير المجموعة التي ينتمي إليها الفرد من حيث الاختلافات العرقية والدينية والاجتماعية ضمن فروق القرية والمدينة. حيث يظهر التزام الأطفال بمهنة آبائهم أو رغبتهم في استمرارهم في هذه المهن، هو أحد مؤشرات تأثير البنية الاجتماعية والثقافية على الاختيارات التعليمية[٧]. من

(٤) بيير بورديو – جان كلود باسيرون، *الورثة، الطلاب والثقافة* (أنقرة: دار هراتيك للنشر، ٢٠١٤)، ٣٤؛ دافيد سواتز، «بيير بورديو: النقل الثقافي لعدم المساواة الاجتماعية "، *مجلة هارفارد التعليمية* ٤٧/ ٤ (ديسمبر ١٩٧٧)، ٥٤٥-٥٥٠؛ أونال، *اقتصاد التعليم والتربية*، ١٤٤؛ سلمان يارجي، «مفهوم رأس المال الاجتماعي عند بيير بورديو»، *مجلة الدراسات الأكاديمية* ٦/ ١ (٢٠١٤)، ١٣٠.

(٥) ألتنون سراي، *العوامل المؤثرة على طلب الدراسة في مدارس الأئمة والخطباء، نموذج محافظة أنقرة*، ١٦.

(٦) أونال، *اقتصاد التعليم والتربية*، ١٥٢.

(٧) ألتنون سراي، *العوامل المؤثرة على طلب الدراسة في مدارس الأئمة والخطباء، نموذج محافظة أنقرة*، ١٧.

ناحية أخرى، يشير أرسلان إلى المستوى التعليمي للوالدين ودخل الأسرة وترتيب الطالب بين الأبناء في الأسرة، وبحسب هذه الدراسة، تزداد أيضًا احتمالية الالتحاق بمدرسة ثانوية عامة / أكاديمية، مع زيادة الترتيب بين الأبناء داخل الأسرة. وبينما تزيد فرص الإقامة في المدينة من احتمال الالتحاق بالمدرسة الثانوية، إلا أن احتمال اختيار مدرسة ثانوية مهنية في المدينة أعلى من المدرسة الثانوية. ومن النتائج الأخرى التي توصل إليها أرسلان حول هذه المسألة، أن الطلاب من الأسر ذات الدخل المنخفض يدخلون سوق العمل في وقت مبكر ويبدأون العمل في سن أصغر، بتأثير التعليم المهني الذي اختاروه، مقارنة بأقرانهم من الأسر ذات الدخل المرتفع(٨).

يرتبط اختيار التعليم بنظام التعليم، وكذلك البنية الاجتماعية، حيث يرتبط نظام التعليم ارتباطاً وثيقاً بهيكلة الوتيرة التعليمية والتدريسية، وشروط التقديم في المدارس، وسياسات الالتحاق بالمدارس، وتكلفة التعليم لكل فرد(٩). يختلف نظام التعليم بالضرورة من أجل تلبية المطالب الفردية والاجتماعية، وهذا الأمر يمثل وتيرة حديثة أيضاً. حيث تتشكل مجتمعات ما بعد الصناعة من خلال اتجاهات التصنيع، والتحضر، والعقلنة، والتفرد، والعلمنة، والتخصص، والاختلاف، والنسبية، ويتجلى الاختلاف في التعليم وفقًا لهذه العمليات الكلية في تنوع البرامج، فسلسلة التنوع تثير بعضها البعض. على سبيل المثال، يؤثر التنوع في برنامج التعليم الثانوي على الاختيار في برنامج التعليم العالي، وهذا التأثير يشكل اختيارات التعليم ما بعد الابتدائي(١٠).

يمكننا تلخيص ما نواجهه عند مناقشة مسألة الاختيارات التعليمية والمدرسية على أساس مدارس ثانوية الأئمة والخطباء، على النحو التالي: في البداية، يقع الدين في قلب الحياة في المجتمعات الزراعية التقليدية التي لا تشهد اختلافات كبيرة، وهو ظاهرة شائعة يمكن رؤيتها في جميع مستويات التعليم تقريبًا، حيث يُزعم أن التعليم في الدولة العثمانية كان يقوم على "تربية فرد مسلم صالح"(١١)، إلا أنه بعد تغيير العالم مع بدء حركات التنوير والثورة الفرنسية وظهور المجتمعات الصناعية، تأثرت الدولة العثمانية أيضاً، وكان الأمر جلياً خاصة في صراعات "طلاب المكاتب التعليمية"، و"طلاب المدارس الدينية" التي تشكلت بعد فترة التنظيمات في البيروقراطية العثمانية. واستمر الخلاف الضمني والصريح بين البيروقراطية الدينية في المدارس الدينية والبيروقراطية الأكثر علمانية مع المكاتب التعليمية، وتحول الأمر لصالح طلاب المكاتب التعليمية باختيار السلطة في الفترات اللاحقة، وفي هذا الصدد، كان الدين بشكل عام قضية يتم تقييمها من حيث علاقتها بالسلطة السياسية وليس مجرد قضية دينية. وتستند النماذج الأصلية للمناقشات الدائرة حول ثانويات الأئمة

(٨) يونس أرسلان، *العوامل المحددة لاختيارات المدارس الثانوية في تركيا* (إسطنبول: جامعة صبانجي، معهد العلوم الاجتماعية، أطروحة الدراسات العليا، ٢٠١٦)، ٢٥-٢٦.

(٩) تورال، «طلب العلم»، ٧٨٢-٧٨٩.

(١٠) أونال، *اقتصاد التعليم والتربية*، ١٥٥.

(١١) روشان جاكير وأخرون، *ثانويات الأئمة والخطباء: الأساطير والحقائق* (إسطنبول: دار تيسيف للنشر، ٢٠٠٤)، ٥٦.

والخطباء على هذه الأرضية التاريخية، باعتبارها منطقة "أزمة" أيديولوجية في محور الدين والسلطة والتعليم، وليس لمجرد كونها مؤسسات تعليمية(١٢).

وبشكل أكثر تحديدًا، حدثت المناقشات المباشرة حول الخدمات الدينية والتعليم الديني، التي تذكرنا مرة أخرى بالجدل اللاحق، لأول مرة في فترة المشروطيات الثانية. ففي تلك الفترة، حدثت مناقشات كبيرة حول الكفاءة العلمية والمهنية لرجال الدين، وتصحيح الخطاب الديني وتأثيره، ويمكن اعتبار طرح مسألة " مدرسة الواعظين" التي تتعلق بإصلاح المدارس الدينية عام ١٩٠٩، أولى المحاولات ذات الصلة بهذا الشأن(١٣). وقد استمرت أعمال إصلاح المدارس في فترة المشروطيات الثانية، حتى خلال سنوات النضال الوطني. وتصف سعدية توتساك أعمال إعادة الإصلاح هذه، التي تم طرحها بعد فترة التنظيمات، وتم محاولة تنفيذها فعلاً بعد فترة المشروطيات الثانية، على أنها جهود لتحويل المدارس إلى نظام المكاتب التي افتتحت على الطراز الغربي(١٤). ومرة أخرى، فإن "مدارس الأئمة والخطباء" التي أنشئت عام ١٩١٣ لتأهيل أئمة وخطباء أكفاء، دُمجت بعد فترة قصيرة مع مدرسة الواعظين لأسباب مختلفة مثل عدم كفاية الطلاب، وعدم تحقيق الفائدة المرجوة، وتأسيسها خلال سنوات الحرب(١٥)، يظهر حدوث مناقشات حول النظام التعليمي في المدارس الدينية، التي تضاءل تأثيرها تدريجياً نتيجة لانتشار المكاتب، وكانت هذه النقاشات تدور حول موضوعات مثل إمكانية توظيف خريجيها في فترة المشروطيات الثانية، وانخفاض الرغبة في دخول المدارس، وإمكانية امتلاك شهادات معادلة لشهادات طلاب المكاتب، والحق في الانتقال إلى التعليم العالي(١٦).

دُمجت "مدارس الأئمة والخطباء" التي أنشئت عام ١٩١٣، في النظام الجمهوري تحت اسم "مكتب الأئمة والخطباء" مع صدور قانون «توحيد التدريسات» عام ١٩٢٤. بعد تحول هذا النظام التعليمي إلى اسم مكتب الأئمة والخطباء في الفترة من ١٩٢٤ حتى ١٩٣٠، تم إلغاء هذه المدارس لمدة ثماني عشرة سنة، ثم عادت على شكل دورات للأئمة والخطباء ومدة خمسة عشر شهراً في الفترة من ١٩٤٨ حتى ١٩٥١، حتى وصلت إلى

(١٢) راجع، ممتاز تورهان، *التغييرات الثقافية* (إسطنبول: منشورات كلية الإلهيات، ١٩٩٤)، ٤٤؛ بيرنارد لويس، *ميلاد تركيا الحديثة* (أنقرة: منشورات مؤسسة التاريخ التركي، ٢٠٠٤)، ٦٧.

(١٣) عطية أمير أوغلو، *مدارس الأئمة والخطباء في سياق التعليم الديني في تركيا* (قونية: جامعة سلجوق، معهد العلوم الاجتماعية، أطروحة الدكتوراه، ٢٠١٦)، ٣٠.

(١٤) سعدية توتساك، «محاولات حكومة أنقرة لإحياء المدارس العلمية في سنوات النضال الوطني»، *مجلة بيليغ-ترك دنياسي للعلوم الاجتماعية ٥/ ٢* (يونيو ٢٠٠٣)، ١٢؛ هارون يلماز، «إصلاح المدارس الدينية في نهايات الدولة العثمانية ومدرسة في سياق مناقشات فكرة الأمة: كلية صلاح الدين الأيوبي الإسلامية في القدس وتعليمات الكلية»، *مجلة كلية الإلهيات جامعة مرمرة* ٥١/ ٥١ (ديسمبر ٢٠١٦)، ٨١.

(١٥) عمر فاروق جاليك، *سلوك طلاب ثانوية الأئمة والخطباء بعد إزالة تطبيق المعامل، سلوكياتهم وخصائصهم (نموذج غازي عنتاب)*،(بورصة: جامعة أولوداغ، معهد العلوم الاجتماعية، أطروحة الدراسات العليا، ٢٠١٦)، ٢١.

(١٦) زكي صالح زنغين، *المدارس والتعليم الديني في فترة المشروطيات الثانية* (أنقرة: دار أكتشاغ للنشر، ٢٠٠٢)، ٨٨.

وضعها الحالي بعد عام ١٩٥١، وخلال هذه الوتيرة الطويلة، تسببت هذه المدارس في نقاشات عديدة بين الحين والآخر، حول الدين والسياسة والتعليم والثقافة. كانت نقاشات مدارس الأئمة والخطباء تدور حول العديد من الموضوعات ومنها مفهوم التحديث، وشكل الإنسان المراد تأهيله، والمواقف التقليدية تجاه التغيير، وتوازن السلطة والأمن والحرية، والرياح العالمية والليبرالية التي تهب على أساس عقلاني، وقوة الجمهور في تشكيل التعليم والخدمات الدينية، وشرعية المؤسسات العامة الدينية، والانخراط في سياسة وأيديولوجية معينة، والقدرة على القبول والاندماج الاجتماعي، والتوظيف والكفاءة، وغيرها من الموضوعات المتنوعة، حيث تغطي هذه المدارس مجالًا نظريًا وعمليًا واسعًا لا يمكن التأثير عليه بمنظورات أحادية البعد من المتدينين أو السلطة العامة أو غير المتدينين أو المناهضين للدين من جانب واحد، لأن مدارس الأئمة والخطباء مؤسسة رسمية في الجمهورية التركية، والنقاشات حولها تعني كافة أطياف المجتمع بشكل مشترك. ونظرًا لأن مجالها وتأثيرها يتعلق بحساسيات المجتمع والسلطة في سياق الدين والدولة والأمة، فسيكون الأكثر ملاءمة تشكيل هذا المجال كمجال للمناقشة من خلال مساهمات المتخصصين بدلاً من الصراعات الأيديولوجية.

ونظرًا لكونها مدارس مثيرة للجدل دائمًا، فإن تفضيل مدارس الأئمة والخطباء واختيارها، يتشكل في ظل هذه المناقشات الدائرة. عند النظر مباشرة إلى الدراسات القليلة المتعلقة باختيار مدارس الأئمة والخطباء، تظهر الصورة على النحو التالي: ذكر كوركماز أن العوامل الأساسية في اختيار مدارس الأئمة والخطباء، هي رغبات الأسرة والبيئة المحيطة، والرغبة في معرفة المزيد عن الدين، والاعتقاد بأن البيئة الاجتماعية في مدارس الأئمة والخطباء أفضل، والقدرة على العثور على وظيفة بسهولة في هيئة الشئون الدينية، وعدم الحصول على درجات كافية للالتحاق بمدارس ثانوية أخرى(١٧). وفي الدراسة التي أجرتها أتيش في غازي عنتاب، تم سرد أسباب الاختيار على النحو التالي: تعلم علوم الدين، والاعتقاد بأنها أنسب مدرسة للفتيات أو للبنين، وتعلم الدين والحصول على مهنة ذات صلة، والاعتقاد بأن المعلمين في مدارس الأئمة والخطباء والإداريين أكثر تفهمًا وإحسانًا، علاوة على أسباب تتعلق بزيارة مدارس الأئمة والخطباء والإعجاب بها أو التأثر بحياة خريجي تلك المدارس(١٨).

أما ألتون ساري، فيشير إلى عناصر تتعلق بـ "اعتبارها المدارس الأنسب للمعرفة والمهارات، وحب مهنة الإمام الخطيب، ووجود بيئة اجتماعية مناسب للمعتقدات في مدارس الأئمة والخطباء، وتفضيلات الوالدين، ودائرة الأصدقاء، والقرار الشخصي، وتعلم العلوم الدينية بشكل أفضل، وجودة التعليم، وجودة المعلمين،

---

(١٧) محمد كوركماز، «وتيرة اختيار طلاب مدارس الأئمة والخطباء لتلك المدارس»، *جامعة أرجياس، مجلة كلية الإلهيات* ١٦/١ (٢٠١٣)، ٢٤.

(١٨) بمباغول أتيش، *أسباب اختيار طلاب مدارس الأئمة والخطباء لتلك المدارس وتوقعاتهم منها (نموذج غازي عنتاب)*، (غازي عنتاب: جامعة غازي عنتاب، معهد العلوم الاجتماعية، أطروحة الدراسات العليا، ٢٠١٦)، ٣٧.

والتجهيزات المادية في تلك المدارس، وعدم تقديم تعليم ديني في المؤسسات التعليمية الأخرى"(١٩). أما في دراسة أوزدمير وكراتكا على نموذج إيلازيغ، فقد تم سرد أسباب اختيار مدارس الأئمة والخطباء بعناصر مماثلة ومختلفة على النحو التالي: التفكير في إمكانية تعلم الدين بشكل أفضل، والإيمان بأن البيئة الاجتماعية في مدارس الأئمة والخطباء أفضل لممارسة المعتقد، والرغبة في الالتحاق بجامعة جيدة، وعدم وجود تعليم مختلط، والاعتقاد بجودة التعليم، والاعتقاد بجودة المعلم، والحصول على نتائج عالية، والرغبة في دراسة العلوم الدينية، وقرب المدرسة من المنزل، ودراسة الإعدادية في مدرسة أئمة وخطباء، والرغبة في الدراسة مع الأصدقاء في ثانويات الأئمة والخطباء(٢٠). وعند النظر في الدراسات المتكررة، يظهر بروز عناصر مثل الرغبة في الحصول على تعليم ديني، وتأثير البيئة الاجتماعية المحيطة، والثقة في المعلمين، وسهولة الحصول على فرصة عمل في الخدمات الدينية.

٢. الطريقة

استخدمت طرق الملاحظة المباشرة وغير المباشرة في هذه الدراسة الميدانية، وكان أحد الباحثين مدرسًا في ثانوية الأئمة والخطباء، لذا أتيحت له الفرصة لمراقبة الطلاب والمعلمين وأداء المؤسسة بشكل مباشر. من ناحية أخرى، تم اختتام الدراسة باستخدام تقنية جمع البيانات الكمية، وهي إحدى طرق الملاحظة غير المباشرة، وقد تم استخدام تقنية الاستبيان، خاصة أنها أجريت في مدارس مختلفة، مما أتاح المقارنة وقياس الاتجاهات على العينة المختارة، وحقيقة إن مدارس ثانويات الأئمة والخطباء هي نظام فرعي لنظام التعليم، وتحليل الاختلافات داخل هذا النظام الفرعي، وفرض الاختيار إجراء تحليل نظامي متعدد العوامل، جعل البحث مبنيا على أسس قريبة من مبدأ الوظيفية. ومع ذلك، فإن "التحليل الوظيفي" متأصل في البحث أكثر من مجرد وجهة نظر وظيفية. تقتصر نتائج البحث على العينة المختارة، وينبغي النظر في التعميمات في هذا السياق. ولكن، يمكن أن يكون دليلًا لمدارس ثانويات الأئمة والخطباء الأخرى ذات "الخصائص المماثلة"، ويوفر فرصة للتنبؤ بعلم اجتماع الاختيار لمدارس ثانويات الأئمة والخطباء.

٢. ١. الفرضيات

(هـ١) عندما تكون عوامل اختيار مدارس الأئمة والخطباء الثانوية هي الأسرة، والبيئة الاجتماعية، والمعلم، وتعلم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية، وفرصة التحضير للجامعة، والوظيفة القائمة على

(١٩) ألتون سراي، ص.٧.

(٢٠) شعيب أوزدامير – تونجاي كراتكا، «أسباب اختيار الطلاب لمدارس ثانوية الأئمة والخطباء (نموذج إيلازيغ)»، *جامعة التاسع عشر من مايو، مجلة كلية الإلهيات* ٤٥/ ٤٥ (ديسمبر ٢٠١٨)، ٤٥.

الخدمات الدينية، والهيكل المادي للمدرسة والأنشطة الثقافية، فإن عوامل تعلم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية والأسرة، هي عوامل أساسية يتعاقب بعضها على بعض.

(هـ٢) «توجد فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات ثانوية الأئمة والخطباء حسب الجنس. يتصرف الذكور بإيجابية أكثر في وتيرة الاختيار.

(هـ٣) «لا توجد فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات ثانوية الأئمة والخطباء حسب الحالة الاقتصادية. الفروق الطبقية ليست عاملاً مؤثراً في الاختيارات.

(هـ٤) «توجد فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات ثانوية الأئمة والخطباء حسب مستوى الصف. متوسطات الاختيار عالية في الصفوف الأولى ومنخفضة مع التقدم نحو الصفوف الأخيرة.

(هـ٥) «توجد فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات ثانوية الأئمة والخطباء حسب التخصص الجامعي المراد دراسته. تعلم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية، هما العاملان الأكثر تأثيراً في الاختيارات على الرغم من اختيارات الأقسام والتخصصات المختلفة.

٢. ٢. بيئة الدراسة والعينات

تتشكل ساحة الدراسة من مدارس ثانويات الأئمة والخطباء في إسطنبول في مناطق غازي عثمان باشا، وبيرم باشا، وعمرانية، وأتا شهير. تم تشكيل العينات من خمس مدارس ثانوية للأئمة والخطباء، تم اختيارها من أربع مناطق من إسطنبول بكلا شطريها. أثناء اختيار المدارس، تم مراعاة التمييز بين كونها قديمة وعريقة وحديثة الإنشاء. لهذا السبب، اثنتان من المدارس المختارة لها تاريخ عريق، في حين أن ثلاثًا منها حديثة الإنشاء. تم إجراء الدراسة من خلال استبيان شارك فيه إجمالي ٦٠٠ شخص، مقسمين على مدرسة غازي عثمان باشا أناضولو (١٠٦ الأشخاص)، ومدرسة شهيد خليل إبراهيم يلدرم أناضولو (١٢٠ شخصًا)، ومدرسة شهيد أرول إنجه أناضولو للفتيات (١٣٨)، ومدرسة أسد باشا أناضولو (١١١ شخصًا)، ومدرسة أسد باشا للفتيات (١٢٥ شخصًا).

تشكل الطالبات نسبة ٥٠,٨٪ من العينات بينما يشكل الطلاب نسبة ٤٩,٢٪. بالنسبة إلى الوضع الاقتصادي لأسرهم، فإن ٢,٥٪ من مجموعة العينة ينتمون إلى فئة الدخل المنخفض، و ٥٥٪ من فئة الدخل المتوسط، و ٣٨,٥٪ من فئة الدخل المتوسط العالي، و ٤٪ من فئة الدخل الأعلى، وبالنظر إلى الحالة التعليمية لأولياء أمور عينات الطلاب الذين تتراوح أعمارهم بين ١٤-١٩ سنة، فإن ٢,٥٪ من الأمهات أميات، و ٢,٢٪ يعرفن القراءة والكتابة فقط ، و ٦٨,٤٪ من خريجي المرحلة الابتدائية، و ١٩٪ من خريجي الثانوية العامة، و ٨٪ هم من خريجي التعليم العالي، من ناحية أخرى، فإن ٠,٣٪ من الآباء أميين، و ٠,٧٪ يعرفون القراءة والكتابة فقط ، و ٥٢,٤٪ من خريجي المدارس الابتدائية، و٢٩,٨٪ من خريجي التعليم الثانوي، و ١٦,٨٪ من خريجي التعليم العالي، ومن حيث المهن، ٨٦,٣٪ من الأمهات ربات بيوت و ١٣,٧٪ يعملن في

مجالات مختلفة، و ٥٪ من الأمهات، تعملن كعاملات أو معلمات، بينما بلغت نسبة الآباء المتهنون لمهن مثل موظف حكومي ومحامٍ وطبيب ومهندس، ٢ , ١٢٪ في العينة، و ٢ , ٦٢٪ منهم من الحرفيين والعمال والتجار وأصحاب الأعمال الحرة، وتبلغ نسبة أشقاء العينات ممن سبق لهم التعليم في ثانويات الأئمة والخطباء، ٨ , ٣١٪ ، ونسبة الآباء ٣ , ١٣٪، ونسبة أبناء العم ٤ , ٢٦٪، كما أن ٧ , ٤٧٪ من المشاركين يأتون من مدرسة الأئمة والخطباء الإعدادية، في حين أن ٣ , ٥٢٪ يأتون من مدارس إعدادية عادية.

نود لفت الانتباه إلى الموضوعات التالية لفهم الحالة الاجتماعية لمجموعة العينات فهماً أدق. بلغت نسبة من الأشخاص الذين اختاروا كلية الإلهيات في العينة ٣ , ١٠٪، وجاءت النسبة الأعلى ١٤٪ للهندسة، و ٧ , ١٣٪ للتدريس، كما أن ٤٦٪ منهم تلقوا سابقًا تعليمًا دينيًا في دورات القرآن الصيفية، و ١٦٪ منهم أقل اهتمامًا بالدين، و ٣٠٪ أفراد ليسوا متدينين للغاية ولكنهم يريدون تعلم دينهم، و ٨ , ٤٪ يعرّفون أنفسهم بأنهم ديمقراطيون اجتماعيون، بينما يصف ٥ , ٤٪ أنفسهم بأنهم ليبراليون. كما صرح ٣ , ١٦٪ بأنهم يترددون دائمًا أو معظم الوقت بشأن القدر. وفي حين أن نسبة المصلين خمس مرات في اليوم هي ٨ , ١٧٪، و إلا أن نسبة ما يصلون غالباً بلغت ٢ , ٢٢٪، ومن لا يصلون مطلقًا ٨ , ١١٪.

٢ .٣. جمع البيانات والتحليل الإحصائي

تم استخدام تقنية "أخذ العينات بالحصص" في اختيار العينة، كما تم استخدام تقنية "أخذ العينات العشوائية" في تطبيق الاستبيانات. تم إجراء الدارسة في الفترة من ٠٤/ ٠٢/ ٢٠١٩ حتى ٠١/ ٠٣/ ٢٠١٩. بناءً على ذلك، في العام الدراسي ٢٠١٨-٢٠١٩، تم تطبيق الدراسة في فصول من مراحل مختلفة تم اختيارها عشوائيًا في خمس مدارس مختلفة في أربع مناطق في إسطنبول فقط،

ومن أجل تحديد صحة نموذج المعلومات المعدة وموثوقيته، تم إجراء تطبيق أولي على مائة شخص، وتحديد الأبعاد الفرعية للأسئلة من خلال تحليل العوامل التي أجريت لاحقًا، ولم تشمل الأسئلة التي ليست لها صلاحية وموثوقية في المقياس. يحتوي نموذج جمع المعلومات على ستة عشر سؤالًا يحدد الهوية الاجتماعية، ويوجد مقياس يتكون من تسعة وثلاثين سؤالاً ليكرتي، تتكون تلك الأسئلة من العوامل التي تؤثر على الاختيارات المدرسية لطلاب الأئمة والخطباء، وهو موضوعنا الرئيسي، وثمانية أسئلة ليكرتية، تقيس تدينهم وآرائهم حول مدارس ثانويات الأئمة والخطباء، وتشمل الأسئلة التي تقيس حالة التدين والآراء حول ثانويات الأئمة والخطباء، على خيارات إجابات على نحو "أبدًا" و"نادرًا" و "أحيانًا" و "في الغالب" و "دائمًا"، وبالنسبة للأسئلة التي تقيس العوامل التي تؤثر على اختيارات طلاب مدارس الأئمة والخطباء، يوجد خيارات إجابات على نحو "لا أوافق أبدًا"، "لا أوافق"، "ليس لدي فكرة"، "أوافق"، "أوافق تمامًا" "، وقد تم إجراء عملية وضع درجات للأجوبة تبدأ من التصريحات السلبية إلى التصريحات الإيجابية، ولا يشتمل مقياسنا على تصريحات تسأل فيها التصريحات الإيجابية بطريقة عكسية. تزداد ميول اختيار ثانويات الأئمة والخطبة كلما

زادت الدرجات من "١" إلى "٥". تم اعتبار القيم ٠,٠٥ وما دون ذات دلالة إحصائية في الدراسة p = ٠,٠٥-٠,٠١-٠,٠٠).

قام المشاركون أنفسهم بملء جميع الاستبيانات. استغرق كل استبيان حوالي ١٥-٢٠ دقيقة. تم توزيع حوالي ٧٠٠ استبيان في الدراسة، ولكن تم استبعاد الاستبيانات غير المكتملة من التقييم، وبعد عملية مسح البيانات، تم نقل إجمالي ٦٠٠ استبيان إلى نظام الحاسوب. لم تواجه أي مواقف سلبية أثناء الدراسة، ولوحظ عدم اعتراض المشاركين بأي شكل أثناء إجراء الاستبيان. أثناء إجراء الدراسة، تم أخذ الأساس الطوعي في الاعتبار، ولم يتم تطبيق الاستبيان على من لم يرغب في المشاركة.

استخدم برنامج SPSS-٢٠ في تحليل البيانات. واستخدم تحليل التباين أحادي الاتجاه (One Way Anova) لتحديد ما إذا كانت هناك علاقة ذات دلالة بين أكثر من مجموعتين، واختبار - تي (Independent Samples T-test) في التحليلات ثنائية المتغير، علاوة على المتوسطات الناتجة عن تحليل العوامل في اختبار الفرضيات. كما استخدمت تقنيات Scheffe و Lsd Post-Hoc للمقارنة المتعددة لتحديد مستويات المقارنات المتعددة.

٢. ٤. صحة وموثوقية المقاييس

من خلال اختبارات الصحة والموثوقية، يتم تحديد مقدار العلاقة بين الإجابات التي قدمها المشاركون لكل عبارة حول المواقف والسلوكيات في المقياس والنتيجة الإجمالية التي تم الحصول عليها من المقياس، وتقنية Cronbach Alpha هي التقنية الأكثر استخدامًا لتحليل الموثوقية، ويتم إجراء تحليل عامل لاختبار ما إذا كان كل مقياس من المقاييس يقيس بنية واحدة[٢١]. نتيجة لتحليلنا للعوامل، تختلف المواد الموجودة في المقياس بين قيمة تحيمل عامل الأساس البالغة ٨٦ وقيمة تحميل عامل القمة البالغة ٨٨، وقيمة KMO للمقياس المطور هي ٨٦، وقيمة Cronbach Alpha هي ٨٧، والتباين الموضح هو ٦٤,٧٪، وتكشف هذه المعدلات أن المقياس صحيح وموثوق. ترد عناصر المقياس والأبعاد والتفاصيل الأخرى ذات الصلة في الجدول ١ أدناه.

جدول-١ : مقياس اختيار ثانويات الأئمة والخطباء وتحليل صحته وأبعاده الفرعية وموثوقيته

التبابين الموضح : ٦٤,٧% (KMO = ,863; Alfa a =: ,87; x^2 = 6229,67; p=000;				
ف١: بُعد الأسرة (a=,727)	**N**	**M**	**SD**	**حمل العامل**
س.٣ تناسبها مع البنية الفكرية لأسرتي	٥٩٨	٣,٧٣	١,٢٥٩	,٨٧٩
س.٣٨ تدين أسرتي	٥٩٨	٣,٥٢	١,٣٠٩	,٨٧٧
س.٣٧ اخترتها لأجعل أسرتي سعيدة.	٥٩٨	٢,٩٦	١,٤٤١	,٨٧٩
ف٢: بُعد توجيه البيئة الاجتماعية (a=,727)	**N**	**M**	**SD**	**حمل العامل**

(٢١) زكي أرسلان ترك - حامد أرسلان ترك، *بحث اجتماعي تطبيقي* (إسطنبول: دار تشامليجا للنشر، ٢٠١٦)، ١٦٩-١٧٠.

س.١٨ توجيه الأقارب	٥٩٨	٢,٢٩	١,٣٨٧	,٨٨٠
س.٢٠ توصية المعلمين في المدرسة الإعدادية	٥٩٨	٢,٢٢	١,٣٨٥	,٨٧٩
س.١٩ توصية الجيران	٥٩٨	١,٩٠	١,١٨٨	,٨٧٨
ف٣: بُعد المعلم (a=,714)	**N**	**M**	**SD**	**حمل العامل**
س.١٥ ظنّي أن المعلمين في هذه المدرسة أفضل	٥٩٨	٣,٠٩	١,٣٦٠	,٨٧٣
س.١٦ ظنّي أن المعلمين في هذه المدرسة أقرب للمثالية	٥٩٨	٢,٨٩	١,٢٧٤	,٨٧٢
س.١٧ اهتمام المعلمين في تلك المدرسة بالطلاب أكثر	٥٩٨	٣,٠٢	١,٣١٩	,٨٧٢
ف٤: بُعد تعليم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية (a=,716)	**N**	**M**	**SD**	**حمل العامل**
س.٢٥ كونها مدرسة تدرس فيها العلوم الدينية إلى جانب الدروس الأخرى	٥٩٨	٣,٦٤	١,٢٧٦	,٨٧٣
س.١ كونها أنسب مدرسة وفقاً لمعتقداتي	٥٩٨	٣,٦٩	١,٢٣٣	,٨٧٣
س.٢ كونها أنسب مدرسة لتعليم القيم الدينية	٥٩٨	٣,٨٧	١,٠٩٨	,٨٧٣
ف٥: عامل إمكانات التحضير لامتحان الجماعة والحياة المهنية (a=,675)	**N**	**M**	**SD**	**حمل العامل**
س.٣٣ توفير المزيد من الدروس والدورات خلال وتيرة التحضير للجامعة	٥٩٨	٢,٩٨	١,٣٧٩	,٨٧١
س.٣٢ تشجيع الطلاب على نحو أفضل خلال وتيرة التحضير للجامعة	٥٩٨	٢,٨١	١,٣٧٨	,٨٦٨
س.٣١ عامل الأشخاص الذين تخرجوا في هذه المدرسة ووصلوا إلى مستويات أفضل	٥٩٨	٣,٠٤	١,٣٨٦	,٨٧٠
س.٣٠ المكانة التي يحظى بها خريجو هذه المدارس في المجتمع	٥٩٨	٢,٥٤	١,٣٣٧	,٨٧١
ف٦: بعد الحياة المهنية في سياق الخدمات الدينية (a=,714)	**N**	**M**	**SD**	**حمل العامل**
س.٦ إمكانية الحصول على التعليم الديني الضروري قبل دراسة الإلهيات في هذه المدارس فقط	٥٩٨	٢,٣٦	١,٣٣١	,٨٧٤
س.٥ أنسب مدرسة بالنسبة لي نظراً لرغبتي في دراسة الإلهيات	٥٩٨	٢,٠٩	١,٣٣٨	,٨٧٣
س.٤ رغبتي في دراسة الإمامة والوعظ، مفتي/واعظ، أو دراسة القرآن	٥٩٨	١,٨٩	١,٢١١	,٨٧٣
س.٢٧ إمكانية الحصول على وظيفة رسمية في رئاسة الشئون الدينية كخريج ثانوية	٥٩٨	٢,٤١	١,٤١٧	,٨٧٢
ف٧: بعد الهيكل المادي للمدرسة والأنشطة الثقافية (a=,701)	**N**	**M**	**SD**	**حمل العامل**
س.٢٨ قلة عدد الطلاب في الفصول	٥٩٨	٣,٠٤	١,٤٧٥	,٨٧٥

س.٢٤ وجود إمكانيات تكنولوجية أفضل في هذه المدارس	٥٩٨	٢,٣٦	١,٣١٠	,٨٧٤
س.١١ إجراء مسابقات في مجالات مختلفة في هذه المدارس	٥٩٨	٢,٧٩	١,٣٦٠	,٨٧٠
س.١٠ الهيكل المادي الأفضل مقارنة بالمدارس الأخرى	٥٩٨	٢,٨٩	١,٤٣٦	,٨٧٤
س.٩ كثرة الأنشطة الاجتماعية والثقافية في هذه المدارس	٥٩٨	٢,٥٨	١,٤٠٢	,٨٧١

٣. النتائج والتفسيرات

(هـ١) عندما تكون عوامل اختيار مدارس الأئمة والخطباء الثانوية هي الأسرة، والبيئة الاجتماعية، والمعلم، وتعلم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية، وفرصة التحضير للجامعة، والوظيفة القائمة على الخدمات الدينية، والهيكل المادي للمدرسة والأنشطة الثقافية، فإن عوامل تعلم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية والأسرة، هي عوامل أساسية يتعاقب بعضها على بعض.

لاختبار الفرضية الأولى في الدراسة، تم استخدام المتوسطات ودرجات الانحراف المعياري في مقياس اختيار ثانوية الأئمة والخطباء ذي العوامل السبعة، والذي ظهر نتيجة تحليل العوامل. وفقًا للنتائج المفصلة في الجدول ٢ أدناه، تتم عملية اختيار ثانويات الأئمة والخطباء على أساس اجتماعي متعدد العوامل. خلصت الدراسة إلى أنه يمكن فحص هذه العوامل في سبعة أبعاد مرتبطة بعضها ببعض. بناءً على ذلك، يتم اختيار ثانويات الأئمة والخطباء بدوافع مختلفة لأفراد مختلفين بدلاً من أن يكون نتاجًا لفكر أحادي البعد. يُفهم هذا الاختلاف بوضوح من المتوسطات بين الأبعاد.(راجع قيم M).

من حيث الأبعاد، لوحظ أن أكثر المتوسطات في أسباب الاختيار، تظهر في أبعاد «تعلم القيم الدينية والتنشئة الدينية» و «الأسرة»، بما يدعم الفرضية التي وضعناها. يتقدم بعد تعلم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية، على بعد الأسرة بفارق نقطة واحدة في المجموع الكلي. لذلك، فإن العامل الغالب في الاختيارات هو تدريس دروس أخرى في هذه المدارس جنبًا إلى جنب مع الدروس الدينية، والاعتقاد بأن الأفراد يمكن أن يمارسوا معتقداتهم بشكل أفضل في هذه المدارس، والتصور بأنها أفضل بيئة لتدريس القيم، وتظهر "المثالية الدينية" على أنها النتيجة السائدة في الاختيارات، أكثر من دوافع الفصل الطبي، ورأس المال الاقتصادي، والتحول الدنيوي التطلعي، ويتبع ذلك حقيقة أن هذه المدارس تتوافق مع تدين الأسرة وأفكارها وآرائها ورغباتها، بالنظر إلى قيم الانحراف المعياري، يُلاحظ أن المشاركين يقدمون إجابات أكثر تشابهًا في البعد الأسري، حيث إن قيم الانحراف المعياري أقل من الأبعاد الأخرى، وتكون أكثر تشابهًا في بعد التعليم الديني والتنشئة الاجتماعية الدينية (انظر الجدول ٢) . يمكن القول إن البعدين المذكورين من حيث درجات الانحراف المعياري يعكسان الاتجاه العام في الاختيارات. من بين العوامل السبعة الفعالة في الاختيارات، يُلاحظ أن الآراء حول الهيكل المادي للمدرسة والأنشطة الثقافية أكثر اختلافًا من حيث درجات الانحراف المعياري. بناءً على ذلك، يمكن القول بأن بعد الهيكل المادي والأنشطة الثقافية أقل اهتماماً مقارنة بالأبعاد الأخرى.

ويمكن القول إن تأثيرات عوامل التعليم الديني والأسرة تفوق على تأثير باقي العوامل مثل الحياة المهنية العامة في اختيارات مدارس الأئمة والخطباء، والوظيفة في الخدمات الدينية، والمعلمين، وتحضيرات الجامعة، وتأثير الأقارب والجيران، ويفهم مما سبق، أن الطلاب يعتبرون مدارس الأئمة والخطباء خيارًا أساسيًا بلا بديل لإنشاء الهوية الدينية والحفاظ عليها. على الرغم من دمج دورات مثل تعليم القرآن وتدريس السيرة النبوية في نظام التعليم العام كمواد اختيارية، تظهر ثانويات الأئمة والخطباء في مكان منفصل ومميز من أجل الحفاظ على الهوية الإسلامية بشكل أكثر ظهوراً. يجب أيضًا مراعاة الآثار الإيجابية لوجود حركة سياسية إسلامية في السلطة لفترة طويلة ساعدت على تأكيد هذا التصور، حيث إن حزب العدالة والتنمية يظهر اهتماما خاصا بمدارس الأئمة والخطباء ويعتبر ذلك الأمر ضمن مهماته السياسية، وعند الجمع بين الطابع المحافظ للمجتمع التركي مع سياسة الحكومة الحالية تجاه مدارس الأئمة والخطباء، يظهر أن مدارس الأئمة والخطباء يُنظر إليها على أنها مجال ديني محمي.

كما تم تعزيز التصور بأن هذه المدارس تقدم مستوى تعليميًّا عالي الجودة، ولا سيما من خلال مشروع المدارس النموذجية، ومع إضافة فرص حصول الطلاب الناجحين من هذه المدارس على وظائف في أماكن علمانية، ازدادت جاذبية هذه المدارس. بناءً على ذلك، كما هو مذكور في عنوان العينة، يرغب ١٠٪ فقط من الطلاب في الحصول على تعليم ديني أعلى في العلوم الدينية. يظهر دافع الحفاظ على الهوية الدينية إلى جانب المسار الوظيفي العام بوضوح في الاختيار، ويتضح أن حساسية الأسر تجاه هذه المسألة، له تأثير أيضًا في اختيارات الطلاب، وبالنسبة للأسرة، يعرّف ٩,٣٪ من الطلاب أنفسهم على أنهم ديمقراطيون اجتماعيون وليبراليون على الرغم من وجود خيارات مثل إسلاميون أو محافظون أو محافظون قوميون، مما يكشف مرة أخرى عن الاختلاف الأسري في الاختيارات، وحقيقة أن ١٠,٣٪ فقط من الطلاب يرون أنفسهم إسلاميين و ٢٤٪ مسلمين عاديين، تظهر أنه على الرغم من أن الشخصية المحافظة هي المهيمنة، فإن أولئك الذين يختارون هذه المدارس لا يأتون بالضرورة من المسار الإسلامي.

فعلى الرغم من أن الأسرة عامل مهم في الاختيارات، إلا أن الأسر تختلف أيضًا في الحقبة الجديدة لمدارس الأئمة والخطباء، التي تتوسع أفقياً. ومن ناحية الطلاب وأسرهم، فإن اختلاف أسباب اختيارات مدارس الأئمة والخطباء، يمكن أن تنسب من ناحية إلى وتيرة التحضر والتفرد السريعة التي تشهدها تركيا، ومن ناحية أخرى، إلى تأثير ما ينشر على وسائل التواصل الاجتماعي حول العلوم والسلطات الدينية، لا سيما أن الإنترنت ووسائل التواصل الاجتماعي على وجه الخصوص، جعلت الدين "سلعة" تتم مناقشتها بشكل أكبر وأكثر جذبا للانتباه، ولكن في الوقت نفسه، تؤدي هذه المناقشة إلى تفكيك التصورات الدينية التقليدية، وفي هذا السياق الاجتماعي المعقد، يبدو أن مدارس الأئمة والخطباء لا يزال يُنظر إليها على أنها ملجأ ديني وأداة أيديولوجية.

جدول-٢ المتوسطات والانحرافات المعيارية لمقياس اختيار ثانويات الأئمة والخطباء

ف١: بُعد الأسرة	N	M	SD
س.٣ تناسبها مع البنية الفكرية لأسرتي	٥٩٨	٣,٧٣	١,٢٥٩
س.٣٨ تدين أسرتي	٥٩٨	٣,٥٢	١,٣٠٩
س.٣٧ اخترتها لأجعل أسرتي سعيدة.	٥٩٨	٢,٩٦	١,٤٤١
ف٢: بُعد توجيه البيئة الاجتماعية (a=,727)	**N**	**M**	**SD**
س.١٨ توجيه الأقارب	٥٩٨	٢,٢٩	١,٣٨٧
س.٢٠ توصية المعلمين في المدرسة الإعدادية	٥٩٨	٢,٢٢	١,٣٨٥
س.١٩ توصية الجيران	٥٩٨	١,٩٠	١,١٨٨
ف٣: بُعد المعلم	**N**	**M**	**SD**
س.١٥ ظنِّي أن المعلمين في هذه المدرسة أفضل	٥٩٨	٣,٠٩	١,٣٦٠
س.١٦ ظنِّي أن المعلمين في هذه المدرسة أقرب للمثالية	٥٩٨	٢,٨٩	١,٢٧٤
س.١٧ اهتمام المعلمين في تلك المدرسة بالطلاب أكثر	٥٩٨	٣,٠٢	١,٣١٩
ف٤: بُعد تعليم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية	**N**	**M**	**SD**
س.٢٥ كونها مدرسة تدرس فيها العلوم الدينية إلى جانب الدروس الأخرى	٥٩٨	٣,٦٤	١,٢٧٦
س.١ كونها أنسب مدرسة وفقاً لمعتقداتي	٥٩٨	٣,٦٩	١,٢٣٣
س.٢ كونها أنسب مدرسة لتعليم القيم الدينية	٥٩٨	٣,٨٧	١,٠٩٨
ف٥: عامل إمكانات التحضير لامتحان الجامعة والحياة المهنية	**N**	**M**	**SD**
س.٣٣ توفير المزيد من الدروس والدورات خلال وتيرة التحضير للجامعة	٥٩٨	٢,٩٨	١,٣٧٩
س.٣٢ تشجيع الطلاب على نحو أفضل خلال وتيرة التحضير للجامعة	٥٩٨	٢,٨١	١,٣٧٨
س.٣١ عامل الأشخاص الذين تخرجوا من هذه المدرسة ووصلوا إلى مستويات أفضل	٥٩٨	٣,٠٤	١,٣٨٦
س.٣٠ المكانة التي يحظى بها خريجو هذه المدارس في المجتمع	٥٩٨	٢,٥٤	١,٣٣٧
ف٦: بُعد الحياة المهنية في سياق الخدمات الدينية	**N**	**M**	**SD**
س.٦ إمكانية الحصول على التعليم الديني الضروري قبل دراسة الإلهيات في هذه المدارس فقط	٥٩٨	٢,٣٦	١,٣٣١
س.٥ أنسب مدرسة بالنسبة لي نظراً لرغبتي في دراسة الإلهيات	٥٩٨	٢,٠٩	١,٣٣٨
س.٤ رغبتي في دراسة الإمامة والوعظ، مفتي/واعظ، أو دراسة القرآن	٥٩٨	١,٨٩	١,٢١١
س.٢٧ إمكانية الحصول على وظيفة رسمية في رئاسة الشئون الدينية كخريج ثانوية	٥٩٨	٢,٤١	١,٤١٧
ف٧: بُعد الهيكل المادي للمدرسة والأنشطة الثقافية	**N**	**M**	**SD**
س.٢٨ قلة عدد الطلاب في الفصول	٥٩٨	٣,٠٤	١,٤٧٥
س.٢٤ وجود إمكانيات تكنولوجية أفضل في هذه المدارس	٥٩٨	٢,٣٦	١,٣١٠
س.١١ إجراء مسابقات في مجالات مختلفة في هذه المدارس	٥٩٨	٢,٧٩	١,٣٦٠
س.١٠ الهيكل المادي الأفضل مقارنة بالمدارس الأخرى	٥٩٨	٢,٨٩	١,٤٣٦
س.٩ كثرة الأنشطة الاجتماعية والثقافية في هذه المدارس	٥٩٨	٢,٥٨	١,٤٠٢

(هـ٢) «توجد فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات ثانوية الأئمة والخطباء حسب الجنس. يتصرف الذكور بإيجابية أكثر في وتيرة الاختيار.

تم إجراء اختبار T لفهم ما إذا كان هناك اختلاف في اختيار ثانويات الأئمة والخطباء وفقًا للجنس، وهو أحد عوامل الاختلاف الاجتماعي الرئيسية، وبحسب الجنس، وُجدت فروق ذات دلالة إحصائية لصالح الذكور في جميع الأبعاد باستثناء بعدين في اختيارات ثانوية الأئمة والخطباء (انظر الجدول ٣). فلم يكن هناك اختلاف ذو دلالة إحصائية (p> ٠٦ , ٠) في بُعد "تعلم القيمة الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية"، أو اختلاف ذو دلالة إحصائية في بُعد "الهيكل المادي للمدرسة والأنشطة الثقافية" (p< ٩٢ , ٠)، وتظهر حقيقة عدم وجود اختلاف في بُعد "تعلم القيمة الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية" أن هناك سلوكاً مشتركًا في اختيارات الطلاب، ووفقًا لهذا التحليل، يبدو أن تعلم القيم الدينية والبحث عن بيئة دينية، ضمن الميول السائدة في الاختيارات، من بين الأبعاد الأخرى، كما أن حقيقة أن الانحراف المعياري منخفض بشكل عام مقارنة بالأبعاد الأخرى هو مؤشر آخر على أن الطلاب يقدمون إجابات مماثلة في هذا البعد.

جدول-٣: نتائج اختبار T لمقياس الاختيار لثانويات الأئمة والخطباء وفقاً للجنس

أبعاد الاختيارات	*النوع*	*N*	*M*	*S*	*T*	*P*
بُعد الأسرة	فتاة	٣٠٥	١,٩٤	,٩١٣	-٤,٨٨٩	,٠٠٠
	ذكر	٢٩٥	٢,٣٤	١,١٠٧		
بُعد البيئة الاجتماعية	فتاة	٣٠٥	١,٩٤	,٩١٣	-٤,٨٨٩	,٠٠٠
	ذكر	٢٩٥	٢,٣٤	١,١٠٧		
بُعد المعلم	فتاة	٣٠٥	٢,٨٦	١,٠٦٤	-٣,١٥٨	,٠٠٢
	ذكر	٢٩٥	٣,١٥	١,١٩٧		
بُعد تعليم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية	فتاة	٣٠٥	٣,٧٣	,٩٠٢	-١,٠٢١	,٠٦١
	ذكر	٢٩٥	٣,٨١	,٩٩٠		
بُعد إمكانات التحضير لامتحان الجامعة والحياة المهنية	فتاة	٣٠٥	٢,٦٧	١,٠٢٦	-٤,١٠٨	,٠٠٠
	ذكر	٢٩٥	٣,٠٣	١,١٣٤		
بُعد الحياة المهنية في سياق الخدمات الدينية	فتاة	٣٠٥	٢,٠٠	,٩٣٢	-٤,٥٢٦	,٠٠٠
	ذكر	٢٩٥	٢,٣٩	١,١٧٣		
بُعد الهيكل المادي للمدرسة والأنشطة الثقافية	فتاة	٣٠٥	٢,٦٦	١,٠٣٢	-١,٨٧٧	,٩٢٠

يُلاحظ أن الذكور لديهم مواقف أكثر إيجابية في اختيار ثانويات الأئمة والخطباء في أبعاد الأسرة، والبيئة الاجتماعية، والمعلم، والتحضير لامتحانات الجامعة، والحياة المهنية القائمة على الخدمات الدينية. قد يكون هذا مرتبطًا بحقيقة أن الطلاب الذكور لديهم وعي أكثر نشاطًا بالديناميات الاجتماعية في بيئتهم، ويمكن ربط ذلك بأن الطلاب الذكور يعانون من مستويات أعلى من القلق بشأن المستقبل مقارنة بالفتيات، خاصة فيما يتعلق بالتحضير للجامعة، والعمل الديني والعلماني، وتأهيل المعلمين. يتماشى هذا أيضًا مع الهيكل الثقافي، حيث يقلق الرجال أكثر بشأن المجتمع العالمي، ويشعرون بمسؤولية أكبر عن توفير الطعام والعمل، وبالطبع، فإن الفتيات أيضاً على دراية بهذه الموضوعات، لكنهن ما زلن يظهرن موقفًا أكثر طاعة من الأولاد، ويفضلن مشاهدة الأحداث من الخارج، ولا يظهرن موقفًا طموحًا في عوامل الاختيار مثل الأولاد، ويميلن إلى أن قول

"سنرى ما سيحدث" تماشيا مع ماضيهم المحافظ، وبالنظر إلى الصورة العامة من الخارج، يبدو الأمر كما لو أن الطالبات يرسمن صورة شخصية أكثر صبرًا وحزمًا في حياتهنَّ، على الرغم من كونهن أكثر انفتاحًا على كل ما هو جديد، ومرة أخرى، يمكن تفسير حقيقة أن تأثير البيئة الاجتماعية على الطلاب الذكور أكثر من الفتيات، بأن الأولاد يشاركون في الحياة بكل جوانبها أكثر من الفتيات.

(هـ٣) «لا توجد فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات ثانوية الأئمة والخطباء حسب الحالة الاقتصادية. الفروق الطبقية ليست عاملاً مؤثراً في الاختيارات.

بناءً على النتائج المذكورة أدناه في جدول-٤، تم التأكد من عدم وجود فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات الطلاب لمدارس الأئمة والخطباء، وفقًا للوضع الاقتصادي. (p> ٠,٥٠). يظهر أن العوامل الطبقية ليست كبيرة بما يكفي لإحداث فرق كبير، في اختيارات الطلاب لمدارس ثانويات الأئمة والخطباء. تختلف الأوضاع الاقتصادية للشباب حسب تعريفهم الذاتي للثروة، لكن لا توجد فروق عقلية موازية لهذا الاختلاف، بحيث لا تسبب الفروق الطبقية فروقاً ثقافية من حيث الاختيارات. التشابه هو اتجاه أكثر انتشاراً وتأثيراً من حيث عوامل الاختيار. فعلى الرغم من التأثير المفرق للاقتصاد، إلا أنه يمكن تفسير ذلك من خلال القواسم المشتركة للعالم الثقافي، والابتعاد عن المثل الدينية المشتركة، والتأثير العقلي للخلفية المحافظة، حيث تقمع أنماط العقلية التي شكلتها الهوية الدينية والإثارة، الاختلاف الطبقي الواضح. وفي الاختلاف بين الاقتصاد والعقلية، الذي كان محل نقاش لفترة طويلة في علم الاجتماع، يبدو أن القوة التكاملية للعقلية هي الأكثر هيمنة فيما يتعلق باختيارات ثانويات الأئمة والخطباء، وضمن العينات، كانت العقلية أكثر تأثيراً من الوعي الطبقي.

بناءً على ذلك، يجب مراعاة ما يلي: أولئك الذين وصفوا أنفسهم على أنهم في مستوى اقتصادي جيد في العينات، هم في الواقع طبقة وسطى - عليا وليسوا أغنياء جدًا أو أغنياء بالمعنى الحرفي للكلمة. حيث يمكن القول إن الغنى أو الثروة ليست في المستوى الذي يخلق فصلًا طبقيًا "حقيقيًا" على شكل أسلوب حياة أكثر طليعية، على الأقل في الوقت الحالي، وبهذا المعنى، إذا اعتبرنا أن من وصفوا حالتهم الاقتصادية بالجيدة، على أنهم طبقة "متوسطة-عليا"، يمكن القول بأن ثانويات الأئمة والخطباء أكثر اختياراً من قبل الطبقات المتوسطة والمتوسطة العليا، بحسب ما سجلناه من ملاحظات في العينات. بناءً على ذلك، فإن مدارس الأئمة والخطباء أكثر جذباً للطبقة المتوسطة حتى وإن كانت هناك اختلافات طفيفة، والعالم الثقافي للطبقات الوسطى قريب من بعضه البعض، في الوقت نفسه، فإن الطبقات الوسطى هي مركز التيار المحافظ، لذلك، فقد تكون حقيقة تطوير عقلية مماثلة بدلاً من الاختلاف على أساس اقتصادي، ذات صلة بهذا الوضع أيضًا.

ينعكس هذا في متوسط الدرجات (انظر قيم M.). فبينما تختلف الطبقات السفلى والعليا في الدرجات، فإن درجات الطبقات الوسطى والوسطى العليا قريبة من بعضها البعض وأكثر استقرارًا. والنقطة الأخرى

التي تلفت الانتباه في متوسط الدرجات، أولئك الذين لديهم وضع اقتصادي جيد للغاية في جميع الأبعاد، باستثناء عامل المعلم، يكون لديهم مواقف أكثر إيجابية. يفهم من ذلك أن الطبقات العليا تتخذ خيارات أكثر وعياً وعقلانية في اختيارات ثانويات الأئمة والخطباء. وتشير حقيقة حصولهم على درجات عالية في جميع العوامل تقريبًا وليس في أحد العوامل أو بعضها، إلى أنهم لا يتخذون خيارًا أحادي البعد ويدخلون هذه المدارس من خلال حساب عوامل مختلفة، وتظهر العلاقة الإيجابية بين قدرة التفكير التعددي والاقتصاد نفسها هنا مرة أخرى، لأنه بينما يساعد المال على زيادة المساحة والبيئة الاجتماعية للشخص، فإنه يوسع أيضًا عالم الخيال والآفاق، ولذلك، من الواضح أن هناك علاقة اجتماعية بين القدرة على الاختيار والحالة الاقتصادية.

جدول٤-: نتائج اختبار Anova أحادي الاتجاه لمقياس اختيار ثانويات الأئمة والخطباء وفقاً للحالة الاقتصادية

أبعاد الاختيارات	البعد الاقتصادي	N	M	S	F	P
بُعد الأسرة	أ) منخفض	١٥	١,٩١	,٩٨٧	,٩٩٣	,٤٢٥
	ب) متوسط	٣٣٠	٢,١٥	١,٠١٤		
	ج) جيد	٢٣١	٢,١٠	١,٠١١		
	د) جيد جداً	٢٤	٢,٤١	١,٤٥٥		
	الإجمالي	٦٠٠	٢,١٤	١,٠٣٢		
بُعد البيئة الاجتماعية	أ) منخفض	١٥	١,٩١	,٩٨٧	,٩٩٣	,٤٢٥
	ب) متوسط	٣٣٠	٢,١٥	١,٠١٤		
	ج) جيد	٢٣١	٢,١٠	١,٠١١		
	د) جيد جداً	٢٤	٢,٤١	١,٤٥٥		
	الإجمالي	٦٠٠	٢,١٤	١,٠٣٢		
بُعد المعلم	أ) منخفض	١٥	٣,٥٧	١,٠٠٣	١,٦٦٣	,١٧٤
	ب) متوسط	٣٣٠	٢,٩٩	١,١٣٧		
	ج) جيد	٢٣١	٢,٩٥	١,١٣٩		
	د) جيد جداً	٢٤	٣,٢٠	١,٢١١		
	الإجمالي	٦٠٠	٣,٠٠	١,١٤٠		
بُعد تعليم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية	أ) منخفض	١٥	٣,٩٥	١,٠٧٥	١,٠٥٦	,٣٦٧
	ب) متوسط	٣٣٠	٣,٧٤	١,٠١٤		
	ج) جيد	٢٣١	٣,٦٨	,٩٦٤		
	د) جيد جداً	٢٤	٤,٠٠	,٩٥٣		
	الإجمالي	٦٠٠	٣,٧٣	,٩٩٤		
بُعد إمكانات التحضير لامتحان الجامعة والحياة المهنية	أ) منخفض	١٥	٢,٨٦	١,٢٩٥	,٤٤٨	,٧١٩
	ب) متوسط	٣٣٠	٢,٨٦	١,٠٩٤		
	ج) جيد	٢٣١	٢,٨٠	١,٠٦٤		
	د) جيد جداً	٢٤	٣,٠٥	١,٢٩٧		
	الإجمالي	٦٠٠	٢,٨٤	١,٠٩٥		
بُعد الحياة المهنية في سياق الخدمات الدينية	أ) منخفض	١٥	٢,٥٥	١,٢٢٥	٢,٢٦٦	,٠٨٠
	ب) متوسط	٣٣٠	٢,١٩	١,٠٤٦		

	ج) جيد	٢٣١	٢,١٢	١,٠٦٩		
	د) جيد جداً	٢٤	٢,٦٣	١,٣١٨		
	الإجمالي	٦٠٠	٢,١٩	١,٠٧٤		
بُعد الهيكل المادي للمدرسة والأنشطة الثقافية	أ) منخفض	١٥	٢,٦٥	,٨٥٧	,٦٧٤	,٥٦٨
	ب) متوسط	٣٣٠	٢,٦٨	١,٠٠٧		
	ج) جيد	٢٣١	٢,٦١	١,٠١١		
	د) جيد جداً	٢٤	٢,٩٠	١,٢٦٢		
	الإجمالي	٦٠٠	٢,٦٦	١,٠١٥		

(هـ٤) «توجد فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات ثانوية الأئمة والخطباء حسب مستوى الصف. متوسطات الاختيار عالية في الصفوف الأولى ومنخفضة مع التقدم نحو الصفوف الأخيرة.

وفقًا لنتائج Anova الواردة في الجدول ٥ أدناه، تم تحديد اختلاف له دلالة إحصائية بين المرحلة الدراسية، والأسرة، وتوجيه البيئة الاجتماعية، والمعلم، وتعلم القيم والقواعد الدينية، وفرص التحضير لامتحانات الجامعة، والوظيفة القائمة على الخدمات الدينية، والهيكل المادي للمدرسة وأبعاد النشاط الثقافي (p>٠,٠٥).

حيث يمتلك الصف التاسع أعلى متوسطات حسابية في جميع الأبعاد باستثناء بُعد المعلم بفارق ثلاث نقاط. وعلى ما يبدو، فإن الطلاب الذين لديهم مواقف أكثر إيجابية في عوامل الاختيار في السنة الأولى، يظهرون سلوكاً أكثر تشكيكاً في أبعاد الاختيار المحددة مع تقدم المراحل الدراسية. يمكن اعتبار انخفاض الدافع والحماسية أمراً طبيعياً، ويمكن تفسير ذلك على أنه الفرق بين المتوقع نظريًا والموجود عملياً. تماشيا مع النتائج المذكورة أعلاه، أظهرت النتائج حالة مماثلة في العلاقات بين العمر واختيارات ثانويات الأئمة والخطباء، حيث تتضاءل المتوسطات في عوامل الاختيار مع تقدم العمر، باستثناء بعد المعلم (p>٠,٠٥).

جدول٥-: نتائج اختبار Anova أحادي الاتجاه لمقياس اختيار ثانويات الأئمة والخطباء وفقاً للمرحلة التعليمية

أبعاد الاختيارات	*الفصل*	*N*	*M*	*S*	*F*	*P*
بُعد الأسرة	أ) ٩	١٥٥	٢,٣١	١,٠٥١	٥,٣٨٥	,٠٠١
	ب) ١٠	١٥٥	٢,١٢	١,٠٦٩		
	ج) ١١	١٤٥	٢,٢٤	١,٠٨٩		
	د) ١٢	١٤٥	١,٨٦	,٨٥٢		
	الإجمالي	٦٠٠	٢,١٤	١,٠٣٢		
بُعد البيئة الاجتماعية	أ) ٩	١٥٥	٢,٣١	١,٠٥١	٥,٣٨٥	,٠٠١
	ب) ١٠	١٥٥	٢,١٢	١,٠٦٩		
	ج) ١١	١٤٥	٢,٢٤	١,٠٨٩		
	د) ١٢	١٤٥	١,٨٦	,٨٥٢		
	الإجمالي	٦٠٠	٢,١٤	١,٠٣٢		
بُعد المعلم	أ) ٩	١٥٥	٣,١٥	١,٠٧٧	٤,٤٤٣	,٠٠٤
	ب) ١٠	١٥٥	٣,١٨	١,٠٩٠		

	ج) ١١	١٤٥	٢,٨٢	١,٠٨٧		
	د) ١٢	١٤٥	٢,٨٣	١,٢٦٢		
	الإجمالي	٦٠٠	٣,٠٠	١,١٤٠		
بُعد تعليم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية	أ) ٩	١٥٥	٣,٩٣	,٩٥٦	٧,٥٦٥	,٠٠٠
	ب) ١٠	١٥٥	٣,٨٩	,٨٧٢		
	ج) ١١	١٤٥	٣,٥٠	,٩٧٨		
	د) ١٢	١٤٥	٣,٥٧	١,١٠٣		
	الإجمالي	٦٠٠	٣,٧٣	,٩٩٤		
بُعد إمكانات التحضير لامتحان الجامعة والحياة المهنية	أ) ٩	١٥٥	٣,٢٤	١,٠١٨	١٢,٦٤٤	,٠٠٠
	ب) ١٠	١٥٥	٢,٩٢	١,٠٥١		
	ج) ١١	١٤٥	٢,٥٥	١,٠٤٥		
	د) ١٢	١٤٥	٢,٦٥	١,١٤٢		
	الإجمالي	٦٠٠	٢,٨٤	١,٠٩٥		
بُعد الحياة المهنية في سياق الخدمات الدينية	أ) ٩	١٥٥	٢,٣٠	,٩٦٥	٢,٥٠٢	,٠٥٠
	ب) ١٠	١٥٥	٢,١٦	١,٠٩٧		
	ج) ١١	١٤٥	٢,٠٠	١,٠٤٦		
	د) ١٢	١٤٥	٢,٢٨	١,١٦٨		
	الإجمالي	٦٠٠	٢,١٩	١,٠٧٤		
بُعد الهيكل المادي للمدرسة والأنشطة الثقافية	أ) ٩	١٥٥	٣,١٢	,٩٣٠	٣٤,٢٢٤	,٠٠٠
	ب) ١٠	١٥٥	٢,٩٣	,٩٣٠		
	ج) ١١	١٤٥	٢,٤٠	١,٠١٢		
	د) ١٢	١٤٥	٢,١٥	,٨٨٥		
	الإجمالي	٦٠٠	٢,٦٦	١,٠١٥		

(هـ٥) «توجد فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات ثانوية الأئمة والخطباء حسب التخصص الجامعي المراد دراسته. تعلم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية، هما العاملان الأكثر تأثيراً في الاختيارات على الرغم من اختيارات الأقسام والتخصصات المختلفة.

وفقًا لنتائج Anova الواردة في الجدول ٦ أدناه، تم تحديد اختلاف له دلالة إحصائية بين الجامعة المراد الالتحاق بها، والأسرة، وتوجيه البيئة الاجتماعية، وتعلم القيم والقواعد الدينية، وفرص التحضير لامتحانات الجامعة، والوظيفة القائمة على الخدمات الدينية، والهيكل المادي للمدرسة وأبعاد النشاط الثقافي، باستثناء بعد المعلم (p<٠,٠٥)، ووفقًا لاختبارات Lsd-Scheffe، يظهر اختلاف كبير بين من يفضلون أكاديمية الشرطة والآخرين في أبعاد الأسرة والبيئة الاجتماعية، والذين يفضلون دراسة العلوم الدينية والآخرين في أبعاد القيم الدينية والتحضير للجامعة والعمل في وظائف دينية، والذي يفضلون دراسة الطب والآخرين في أبعاد الشروط المادية والأنشطة الثقافية في المدرسة، وكان هذا الاختلاف الكبير لصالح أكاديمية الشرطة وكلية الإلهيات والطب (Lsd-Scheffe: p<٠,٠٥). يفهم من ذلك أن الأسرة والبيئة الاجتماعية تلعب دورًا نشطًا في مساعدة الطلاب على الالتحاق بأكاديمية الشرطة بعد الدراسة في ثانويات الأئمة والخطباء، وقد يكون لذلك عدة

أسباب. أولاً، قد يكون ميل الأفراد الحاصلين على تعليم ديني إلى العمل في الوحدات الأمنية، نابع من تأثير السلطة الحالية. ثانيًا، مشكلة التوظيف المتزايدة في المهن الأخرى، بما في ذلك التدريس، وللمفارقة، يُنظر إلى الدولة على أنها المعيل الأكبر على الرغم من جميع أنواع السياسات الليبرالية. ثالثًا، قد يكون مرتبطًا بالطابع المحافظ للطلاب، فبينما يمكن للطبقات المحافظة من الطبقة الوسطى تخصيص ميزانية محدودة للتعليم، فإنها تفكر في الحصول على وظيفة بطريقة أكثر واقعية وقوة، مع تحمل مخاطر أقل. وأخيرًا، قد يكون جذب مهنة الشرطة قد أثر في عوالم الشباب العاطفية الحماسية. فنحن لا نواجه التأثيرات الشعبية لمسلسلات المافيا أو المسلسلات البوليسية فحسب، بل نواجه أيضًا جيلًا شابًا متأثراً بألعاب مثل "Counter Strike".

تظهر متوسطات أولئك الذين يفضلون دراسة الإلهيات، أعلى من حيث أبعاد الحصول على مهنة قائمة على الخدمات الدينية وتعلم القيم الدينية والتحضير للامتحانات الجامعية، وهذه أيضًا نتيجة متوقعة، وذلك لأن هؤلاء الطلاب يرون إن ثانويات الأئمة والخطباء، تمثل البنية التحتية والخطوة الأولى للالتحاق بالجامعة والحصول على تعليم ديني أعلى، حيث إن الطلاب الذين يحصلون على أعلى الدرجات في بُعد تعلم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية، هم أولئك الذين يفضلون دراسة الإلهيات في الجامعة، وهذه النتيجة تتماشى مع الفلسفة التأسيسية لمدارس الأئمة والخطباء. من ناحية أخرى، من اللافت أيضًا أن أولئك الذين يفضلون دراسة الإلهيات ببعد القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية والتحضير لامتحانات الجامعة والأبعاد المهنية، يتبعهم أولئك الذين يفضلون دراسة الطب. يُظهر بروز هذين المجالين مقارنة بالكليات الأخرى أن هناك نوعًا من المثالية الطلابية في اختيار الدراسة في ثانويات الأئمة والخطباء. حيث يمثل الطب والإلهيات الطرفين الأعلى مقارنة بالمهن في الوسط. ويتضح أن أولئك الذين يفضلون الطب يهتمون أكثر بالعلوم المادية والأنشطة الثقافية في المدرسة. يفهم من ذلك أن أولئك الذين يخططون لحياة مهنية علمانية، يقيمون شروط المدرسة بنهج أكثر واقعية، حيث تجذب الأنشطة الثقافية داخل المدرسة مثل الرحلات والمسابقات، علاوة على مباني المدرسة والقاعات الرياضية والمظهر العام والنظافة والنظام، أولئك الذين يرغبون في الدراسة في المجالات الفنية.

وأولئك الذين يفضلون أكاديمية الشرطة، يمتلكون أدنى متوسطات في هذا البعد، ويظهر أنهم يركزون على الحصول على شهادة والحصول على وظيفة بدلاً من التركيز على المظهر والأنشطة الثقافية. ومجدداً، من حيث المتوسطات، للمفارقة، أولئك الذين يفضلون الهندسة والعمارة لديهم أدنى الدرجات في بعد التحضير لامتحانات الجامعة والأبعاد المهنية، ومع ذلك، كان من المتوقع أن يولوا المزيد من الاهتمام لهذا البعد من أجل تلقي التعليم في الأقسام المذكورة، وحتى في الجامعات الجيدة في بيئة تنافسية. فعلى الرغم رغبتهم في الدراسة في هذه الأقسام، إلا أنهم يشعرون بأن اختيار ثانويات الأئمة والخطباء، لن يكون فعالًا للغاية في الامتحانات الجامعية وأبعاد الوظائف غير الدينية، وعلى الرغم من أن ظهور أقسام مختلفة في التخطيط للدراسة الجامعية، إلا أنه من اللافت ظهور متوسطات حسابية عالية فيما يتعلق بتعلم القيم الدينية والسعي إلى التنشئة الاجتماعية

الدينية، كتوجه مشترك بين الشباب. يتضح من ذلك اختلاف التخطيط الوظيفي، ولكن على الرغم من ذلك، فإن الطلب على تعلم القيم الدينية يظل ثابتًا.

جدول-٦: نتائج اختبار Anova أحادي التوجه و Lsd-Scheffe لمقياس اختيار ثانويات الأئمة والخطباء وفقاً لاختيارات التخصص الجامعي

أبعاد الاختيارات	الفصل	N	M	S	F	P	*الفروق*
بُعد الأسرة	أ) إلهيات	٦٢	٢,٠١	١,٠٥٩	٢,٧٣٧	,٠٠٤	غ-أ،ب، د،ف
	ب) التدريس	٨٢	١,٩٥	,٨٥٤			
	ج) القانون	٥٥	٢,٢٨	١,١٣٩			
	د) الهندسة المعمارية	٣٦	١,٩٥	١,٠٨١			
	ع) الهندسة	٨٤	٢,٣٢	١,٠٠٢			
	ف) الطب	٧٢	٢,١٠	,٩٧٣			
	غ) أكاديمية الشرطة	٤٦	٢,٦٠	١,٢٥٦			
	ص) تخصص سنتين	١٨	٢,١٦	١,١٥٠			
	ض) غير متأكد	٧٤	٢,٢٤	,٩٦٠			
بُعد البيئة الاجتماعية	أ) إلهيات	٦٢	٢,٠١	١,٠٥٩	٢,٧٣٧	,٠٠٤	غ-أ،ب، د،ف
	ب) التدريس	٨٢	١,٩٥	,٨٥٤			
	ج) القانون	٥٥	٢,٢٨	١,١٣٩			
	د) الهندسة المعمارية	٣٦	١,٩٥	١,٠٨١			
	ع) الهندسة	٨٤	٢,٣٢	١,٠٠٢			
	ف) الطب	٧٢	٢,١٠	,٩٧٣			
	غ) أكاديمية الشرطة	٤٦	٢,٦٠	١,٢٥٦			
	ص) تخصص سنتين	١٨	٢,١٦	١,١٥٠			
	ض) غير متأكد	٧٤	٢,٢٤	,٩٦٠			
بُعد تعليم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية	أ) إلهيات	٦٢	٤,١٧	,٧٧٦	٣,٥٧٣	,٠٠٠	

	ب) التدريس	٨٢	٣,٨٩	,٨٥٥			أ-ج، د،ع،غ ص،ض، ف،ي
	ج) القانون	٥٥	٣,٧٠	١,٠٢٧			
	د) الهندسة المعمارية	٣٦	٣,٦١	,٩٥١			
	ع) الهندسة	٨٤	٣,٦٤	١,١٤٥			
	ف) الطب	٧٢	٤,٠٠	,٨٨٤			
	غ) أكاديمية الشرطة	٤٦	٣,٥٦	١,٠٨٣			
	ص) تخصص سنتين	١٨	٣,٤٨	١,١٣٣			
	ض) غير متأكد	٧٤	٣,٤٦	١,٠٣٣			
بُعد إمكانات التحضير لامتحان الجامعة والحياة المهنية	أ) إلهيات	٦٢	٣,٣٢	١,٢٥٧	٣,٦٢٩	,٠٠٠	أ،د،ع غ،ف،ي
	ب) التدريس	٨٢	٢,٩٧	١,٠٧٢			
	ج) القانون	٥٥	٢,٩٧	١,٠٧٤			
	د) الهندسة المعمارية	٣٦	٢,٥٩	١,٠٣٠			
	ع) الهندسة	٨٤	٢,٧٢	١,١٢٠			
	ف) الطب	٧٢	٣,٠٤	١,٠٦٣			
	غ) أكاديمية الشرطة	٤٦	٢,٨٤	١,١٥٨			
	ص) تخصص سنتين	١٨	٣,٠٠	١,٠٢١			
	ض) غير متأكد	٧٤	٢,٤٤	,٩٤٩			
بُعد الحياة المهنية في سياق الخدمات الدينية	أ) إلهيات	٦٢	٣,٧٥	,٩٥٨	٢٤,٦٨٢	,٠٠٠	أ-ب،ج د،ع،غ، ص ض،ف،ي
	ب) التدريس	٨٢	٢,١٩	,٨٨٦			
	ج) القانون	٥٥	٢,١٣	١,١٠٥			
	د) الهندسة المعمارية	٣٦	١,٧٣	,٨٢٥			
	ع) الهندسة	٨٤	١,٨٦	,٨٨٥			
	ف) الطب	٧٢	٢,٠٧	,٩٠٥			
	غ) أكاديمية الشرطة	٤٦	٢,٣٠	١,٠٥٥			

	ص) تخصص سنتين	١٨	٢,٥٤	١,١٦٠			
	ض) غير متأكد	٧٤	١,٨٣	,٨٧٧			
بُعد الهيكل المادي للمدرسة والأنشطة الثقافية	أ) إلهيات	٦٢	٢,٧١	,٩٨١	٤,٠٧٨	,٠٠٠	**ف،أ،ب** ج،د،ع ص،ض، ف،ي
	ب) التدريس	٨٢	٢,٥٥	,٨٦٢			
	ج) القانون	٥٥	٢,٦٩	١,١٢٢			
	د) الهندسة المعمارية	٣٦	٢,٧٤	١,١١٠			
	ع) الهندسة	٨٤	٢,٧١	١,٠٦٩			
	ف) الطب	٧٢	٣,٢٤	,٩٦٠			
	غ) أكاديمية الشرطة	٤٦	٢,٥١	,٩٧٢			
	ص) تخصص سنتين	١٨	٢,٥٧	,٩٧٣			
	ض) غير متأكد	٧٤	٢,٣٤	١,٠١٠			

النتيجة

تعد مدارس الأئمة والخطباء، بمثابة مؤسسات تعليمية لافتة للاهتمام بفضل رحلتها التاريخية المتقلبة التي لا تخلو من المناقشات السياسية بدءا من نقطة الإغلاق حتى قبول الطلاب عبر اختبارات، وعملية اختيار هذه المدارس، التي تتناوب بين عدم كفاية الطلب أحياناً وانفجار الطلب أحياناً أخرى، قد تشكلت تاريخيًا في ظل الوقت والسياسة. وبهذا المعنى، يظهر توسع ثانويات الأئمة والخطباء، لا سيما في الفترة الأخيرة، كمظهر من مظاهر الميول الإسلامية للسلطة السياسية الحالية، في هيكل المجتمع التركي الذي يحافظ على طابعه المحافظ إلى حد كبير. تناول البحث أسباب اختيار ثانويات الأئمة والخطباء خلال وتيرة التوسع الأفقي المعنية، على أساس متعدد العوامل. وتتوافق اختيارات مدارس الأئمة والخطباء مع علم اجتماع متعدد التوجهات، لا يمكن تفسيره من خلال وجهة نظرة مختزلة في سبب واحد. تم اختبار الفرضيات التي طرحناها بخصوص عوامل الاختيار من خلال نتائج البحث على النحو التالي:

(هـ١) «عندما تكون عوامل اختيار مدارس الأئمة والخطباء الثانوية هي الأسرة، والبيئة الاجتماعية، والمعلم، وتعلم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية، وفرصة التحضير للجامعة، والوظيفة القائمة على الخدمات الدينية، والهيكل المادي للمدرسة والأنشطة الثقافية، فإن عوامل تعلم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية والأسرة، هي عوامل أساسية يتعاقب بعضها على بعض.» هذه الفرضية مدعومة بالمتوسطات الناتجة عن تحليل العوامل ودرجات الانحراف المعياري (راجع. جدول-٢) فقد تم تحديد أن عوامل تعلم الدين والأسرة أكثر فاعلية في الاختيارات المحققة على أساس متعدد العوامل.

(هـ٢) «*توجد فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات ثانوية الأئمة والخطباء حسب الجنس. يتصرف الذكور بإيجابية أكثر في وتيرة الاختيار.*» تم تأكيد هذه الفرضية بنسبة كبيرة، نظراً لتحديد وجود فروق ذات دلالة إحصائية واضحة لصالح الذكور في كافة الأبعاد باستثناء بعدين. لم يكن هناك فرق ذو دلالة إحصائية من حيث الجنس في أبعاد "تعلم القيمة الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية" و "الهيكل المادي للمدرسة والأنشطة الثقافية" (راجع. جدول-٣). لذلك، أظهر الشباب تصرفات أكثر تشابهًا في هذين البعدين.

(هـ٣) «*لا توجد فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات ثانوية الأئمة والخطباء حسب الحالة الاقتصادية. الفروق الطبقية ليست عاملاً مؤثراً في الاختيارات.*» تم تأكيد هذه الفرضية أيضاً من خلال نتائج البحث. تم التأكد من عدم وجود فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات الطلاب لمدارس الأئمة والخطباء، وفقًا للوضع الاقتصادي (راجع. جدول-٤) تختلف الأوضاع الاقتصادية للشباب حسب تعريفهم الذاتي للثروة، لكن لا توجد فروق عقلية موازِية لهذا الاختلاف، بحيث لا تسبب الفروق الطبقية فروقاً ثقافية من حيث الاختيارات (راجع تفسير الجدول ذات الصلة بهذا الموضوع.). لقد ظهر أن تلك المدارس مفضلة نتيجة للمثالية التي تتجسد في المشاعر والأفكار الدينية بدلاً من اعتبارها رأس مال اقتصادي.

(هـ٤) «*توجد فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات ثانوية الأئمة والخطباء حسب مستوى الصف.*» حيث أكدت نتائج البحث فرضيتنا القائلة بأن "*متوسطات الاختيار عالية في الصفوف الأولى ومنخفضة مع التقدم نحو الصفوف الأخيرة.*" ظهرت فوارق واضحة وفقاً لمستوى الصف في عوامل الاختيار. بشكل عام، تكون متوسطات الاختيار عالية في الصفوف الأولى ومنخفضة مع التقدم نحو الصفوف الأخيرة. وتم تحديد أن الحماس الذي يظهر عند الاختيار في الصف الأول يبدأ في التلاشي مع اقتراب النهاية (راجع. جدول-٥).

(هـ٥) «*توجد فروق ذات دلالة إحصائية في اختيارات ثانوية الأئمة والخطباء حسب التخصص الجامعي المراد دراسته.*» باستثناء البعد التدريسي، دعمت نتائج البحث الجزء الأول من فرضيتنا القائلة بأن "*البعد الأكثر فاعلية في الاختيارات هو تعلم القيم الدينية والبحث عن التنشئة الاجتماعية الدينية، على الرغم من اختيارات التخصصات المختلفة*" . كما أكدت بيانات الدراسة الجزء الثاني أيضاً، نظراً لتحديد أعلى المتوسطات في السعي الدراسي لتعلم القيم الدينية والتنشئة الاجتماعية الدينية، على الرغم من اختيارات الأقسام والتخصصات المختلفة. يوضح اختبار هذه الفرضية أيضًا أن القيم الدينية وعوامل البيئة الدينية فعالة في اختيارات الشباب (راجع. جدول-٦).

المصادر:

- موسى ألتون ساري، *العوامل المؤثر على طلب العلم في مدارس الأئمة والخطباء، نموذج محافظة أنقرة*، أنقرة: جامعة أنقرة، معهد العلوم الاجتماعية، أطروحة الدراسات العليا، ٢٠٠٠.
- يونس أرسلان، *العوامل المحددة لاختيارات المدارس الثانوية في تركيا*، إسطنبول: جامعة صبانجي، معهد العلوم الاجتماعية، أطروحة الدراسات العليا، ٢٠١٦.
- زكي أرسلان ترك – حامد أرسلان ترك، *بحث اجتماعي تطبيقي*، إسطنبول: دار تشامليجا للنشر، ٢٠١٦.

- بمباغول أتيش، *أسباب اختيار طلاب مدارس الأئمة والخطباء لتلك المدارس وتوقعاتهم منها (نموذج غازي عنتاب)*، غازي عنتاب: جامعة غازي عنتاب، معهد العلوم الاجتماعية، أطروحة الدراسات العليا، ٢٠١٦.
- بيير بورديو – جان كلود باسيرون، *الورثة، الطلاب والثقافة*، أنقرة: دار هراتيك للنشر، ٢٠١٤.
- روشان جاكير وأخرون، *ثانويات الأئمة والخطباء: الأساطير والحقائق*، إسطنبول: دار تيسيف للنشر، ٢٠٠٤.
- عمر فاروق جاليك، *سلوك طلاب ثانوية الأئمة والخطباء بعد إزالة تطبيق المعامل، سلوكياتهم وخصائصهم (نموذج غازي عنتاب)*، بورصة: جامعة أولوداغ، معهد العلوم الاجتماعية، أطروحة الدراسات العليا، ٢٠١٦.
- عطية أمير أوغلو، *مدارس الأئمة والخطباء في سياق التعليم الديني في تركيا*، قونية: جامعة سلجوق، معهد العلوم الاجتماعية، أطروحة الدكتوراه، ٢٠١٦.
- محمد كوركماز، «وتيرة اختيار طلاب مدارس الأئمة والخطباء لتلك المدارس»، *جامعة أرجياس، مجلة كلية الإلهيات* ١٦/١ (٢٠١٣)، ٧-٤٠.
- نجلاء كورول تورال، «طلب العلم»، *جامعة أنقرة، مجلية كلية العلوم التربوية* ٢٧/ ٢ (١٩٩٤)، ٧٨١-٧٩١.
- بيرنارد لويس، *ميلاد تركيا الحديثة*، أنقرة: منشورات مؤسسة التاريخ التركي، ٢٠٠٤.
- شعيب أوزدامير – تونجاي كراتكا، «أسباب اختيار الطلاب لمدارس ثانوية الأئمة والخطباء (نموذج إيلازيغ)»، *جامعة التاسع عشر من مايو، مجلة كلية الإلهيات* ٤٥/ ٤٥ (ديسمبر ٢٠١٨)، ٥-٣٣.
- دافيد سواتز، «بيير بورديو: النقل الثقافي لعدم المساواة الاجتماعية "، *مجلة هارفارد التعليمية* ٤٧/ ٤ (ديسمبر ١٩٧٧)، ٥٤٥-٥٥٥.
- سعدية توتساك، «محاولات حكومة أنقرة لإحياء المدارس العلمية في سنوات النضال الوطني»، *مجلة بيليغ-ترك دنياسي للعلوم الاجتماعية* ٥/ ٢ (يونيو ٢٠٠٣)، ١١-٣٠.
- ممتاز تورهان، *التغييرات الثقافية*، إسطنبول: منشورات كلية الإلهيات، ١٩٩٤.
- إشيل أونال، *اقتصاد التعليم والتربية*، أنقرة: مطبعة تورون، ١٩٩٦.
- سلمان يارجي، «مفهوم رأس المال الاجتماعي عند بيير بورديو»، *مجلة الدراسات الأكاديمية* ٦/ ١ (٢٠١٤)، ١٢٥-١٣٥.
- هارون يلماز، «إصلاح المدارس الدينية في نهايات الدولة العثمانية ومدرسة في سياق مناقشات فكرة الأمة: كلية صلاح الدين الأيوبي الإسلامية في القدس وتعليمات الكلية»، *مجلة كلية الإلهيات جامعة مرمرة* ٥١/ ٥١ (ديسمبر ٢٠١٦)، ٧٩-١١٣.
- زكي صالح زنغين، *المدارس والتعليم الديني في فترة المشروطيات الثانية* ، أنقرة: دار أكتشاغ للنشر، ٢٠٠٢.